

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

FEBRUARIE 2023

magazin istoric

Anul LVII – serie nouă – nr. 2 (671)
februarie 2023

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric@gmail.com; mistoric1967@yahoo.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Miniatură din a doua jumătate a secolului al XV-lea, ilustrând un episod din romanul cavaleresc *Tristan și Isolda*: Tristan o însoțește pe mare pe frumoasa Isolda, care trebuia să se căsătorească cu unchiul lui. O poziune magică îi face să se îndrăgostească unul de celălalt. Navigația în Evul Mediu era o meserie dificilă, iar mulți marinari, precum echipajul navei *Blanche-Nef*, recurgeau adesea la băutură, ceea ce putea să-i pună în pericol pe călători

2 Portret din a doua jumătate a secolului al XIX-lea al voievodului Grigore Ioan Callimachi, care s-a străduit să continue reforma judecătorească în Moldova. Istoricul Sorin Iftimi l-a identificat drept autor pe pictorul ceh Alois Hrdlička, care a realizat portrete asemănătoare ale domnilor din familia Callimachi

3 Biserica rupestră a Mănăstirii Nămăești, al cărei spațiu fusese extins prin adăugarea unui pridvor în anul 1843, adăpostește o frumoasă icoană a Maicii Domnului, a cărei poveste o veți descoperi în acest număr al revistei

4 Poppaea Sabina a fost a doua soție a împăratului roman Nero (54 – 68). Izvoarele epocii o prezintă în mod contradictoriu, dar în mod sigur ea a jucat un rol important – fiind originară din Pompei – în procesul de refacere a orașului după cutremurul din 5 februarie 62

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotesci
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghiță Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606

SUMAR

februarie
2023

4 Dacă morală nu e,
nici guvern bun nu e
D. BOLINTINEANU

EXCLUSIVITATE

5 Cum am ajuns
din aliații Aliaților,
în război cu ei
*O analiză a politicii
interbelice provenită
de la Iuliu Maniu*
D. DELETANT

10 Cu Securitatea
în redacție
Dosarul Nicolae Minei
C. NIȚULESCU

INVITAȚIE
LA BIBLIOTECA
ACADEMIEI

14 Am recuperat
arhiva lui Paul Anghel
V. BILEVSKY

17 Ante Pavelici
nu vrea să aibă
soarta lui Ion Antonescu
I.G. ANDREI

22 Arheologii
ies din turnul de fildeș
SZABÓ C.

ISTORIE
ȘI LEGENDĂ

25 La Nămăești,
niște ciobani
au auzit un înger
C. MARINESCU

POVEȘTILE
BUCUREȘTIULUI

28 Biserica
din mahalaua popii Isac
Sf. Nicolae-Udricani
**R. MOȚEI,
C.-M. VINTILĂ**

33 Martiriul
bunicului meu
**M. GHERMAN
CIORDAȘ**

38 Martor ocular
la Budapesta, în 1956
F. PĂCURARIU

42 Pe vremuri
oamenii
își trimiteau scrisori
*Plângere
de la Muntele Athos*
G. FILITTI

INEDIT

46 Din iadul
de la Stalingrad

N. TĂTĂRANU,
A. SPÂNU

51 Acuze și scandaluri
la alegerile din 1922,
în Ialomița

R. HOINARU

CHIPURI UITATE

54 Toto,
prințul râsului

T. STĂNESCU-
STANCIU

59 Cu iaurt,
cu gogoșele...

Reforma justiției sub
Constantin Mavrocordat

C. CHELCU

65 O istorie pe lună

66 Din eșecurile
industriei comuniste
românești
Cazul Olcit

N. MACOVEI

70 „Să trăiești,
coane Ioane!”
*Generalul Iliescu îi scrie
lui Ion I.C. Brătianu*

P. OTU

74 Sub paza
Sfintei Marii

*Accidentul de avion
suferit de Sandu Tudor*
M. VASILEANU

78 Orientul
de pe Dunăre

*Ada-Kaleh
și deliciae sale*

V.-R. PRODESCU

A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ

84 Brâul

G. ROȘU

86 Naufragiul
care a decimat o dinastie
A. OPREA

HOOVER
INSTITUTION

93 V.V. Tilea
îi scrie lui D.F. Howard

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

81 În România,
acum 100 ani

90 Traista cu povești

91 Telex

77; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

POLITICĂ ȘI MORALĂ

DIMITRIE BOLINTINEANU

În guvernul nostru nu este morală dovedită. Să luăm guvernul nostru sau mai toate guvernele noastre care de vreo zece ani fuseră tot același element. Legile sunt morale. Cei ce le aplică sunt morali? Să cercetăm pentru ce guvernele nu sunt morale.

Mai întâi să considerăm situația țării noastre, credințele ei, datinele ei, opiniile ei, trebuințele ei ce datorită prescrie. Să nu vorbim de forma guvernului. Legile sunt morale astăzi. De unde vine că nu este moralitate în politică? De acolo că orice guvern nu este expresiunea nației și din acel moment interesele lor nu mai au solidaritate. Națiunea se zvârcolește sub lanțurile ce zdrobesc, când vede legile violate, când vede guvernele în poziție de enime, când se vede despoiată, când vede în fine că nu este morală în guvernele sale. Acel guvern fără misiune generoasă, neavând decât a păstra puterea spre a exersa sistemul imoral al cărui scop este înăbușirea celor puțini și despoierea celor mulți și voind cu orice preț a se susține cu acest sistem, este silit a lovi, a răzbuna, a tirani. Acolo unde o nație este demnă și energică, guvernează cu tărie un guvern, morala națiunii îl sprijină și îl încurajează pe calea moralei politice. Și de multe ori, în astfel de condiții, un guvern rău se face bun. Din contra, la o națiune unde un guvern poate să facă tot fără control, ba încă să găsească încurajare, guvernele dau o politică imorală, socotind că prin aceea vor fi sprijinite [...]

Guvernele nu sunt lucruri, ci oameni. Vom întreba dacă în tot lucrul oamenii trebuie a se purta ca oameni onești? Cruzimea, hrăpirea, inichitatea, trădarea, corupția, colorate cu pretextul folosului public, nu vor găsi apărători în oamenii morali. Cu toate acestea, sunt cazuri unde convicțiunile sunt amăgite, caracterele degradate, speranțele trădate de alții în care ele au fost puse, voința guvernului îngenuchează înaintea influenței streine răuvoitoare pentru țară și protectoare pentru guverne care omoară drepturile țării. Atunci toți lucrează la un cataclism politic, o societate se rătăcește, dar revine neîncetat la dreptate, care este morala, care singură o face să trăiască folosul public, interesul de stat, demnitatea națiunii sau a coroanei, scăparea țării, păstrarea ordinii publice, civilizația. Când vor să

despoaie țara în folosul lor, sunt cuvinte ce guvernele rele dau altora și dau chiar lor ca să facă să se acopere acte care, neavând un asemenea pretext, s-ar mărturi ca imorale. A face rău pentru un bine! O fi și aceasta ceva. S-a văzut făcându-se revoluții sângeroase ca să se dea lumii libertatea. Rezultatul e sublim și scapă mijloacele. Dar trebuie ca acțiunea să fie între două datorii, dar nu între un interes și o datorie. În politică, interesul apărând public, chiar în ochii oamenilor onești, ia importanța unei datorii, își adoarnă mustura omului de stat până a-i face o conștiință de a sacrifica conștiința sa. Puterea este publică, este forța în serviciul rațiunii și dreptății.

Când morala nu este în guvern, nu este nici în administrație, nici în comerț, nici în industrie. Unde nu este dreptate, nu este morală. Comerțul face bancrute fără pedepsire, comerțul mic, cu libertatea sa și fără concurență, devine o despuire organizată asupra societății care este datoră a se supune la orice preț. Tot se demoraliză, de la autoritate până la domesticitate. Cu imoralitatea pierd datoria, pierd răspunderea.

Viciul intră în familii, intră în tribunale, în școli, în biserică.

*(Nepăsarea de religie, de patrie
și de dreptate la români,*

Editura Gramar, București, 2007, fragmente)

Am început în numărul anterior publicarea versiunii în limba română a unui document provenit de la Iuliu Maniu și trimis de acesta la Istanbul, cu soția ministrului Braziliei la București. Prin intermediul lui Alfred Gardyne de Chastelain, șeful Special Operations Executive din Istanbul, documentul, redactat în limba franceză, a ajuns la Londra.

IULIU MANIU DESPRE POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI INTERBELICE

DENNIS DELETANT

(profesor emerit, School of Slavonic
and East European Studies, University College, London)

6. Dezarmarea

Capitolul din Tratatul de la Versailles care prevedea o limitare strictă a puterii militare germane se deschidea cu următorul preambul: „Cu scopul de a face posibil începutul plasării unei limite stricte asupra forțelor armate ale tuturor națiunilor, Germania se angajează...”

Imagine din timpul lucrărilor Conferinței Dezarmării

Prevalându-se de o interpretare strict juridică a acestui preambul și ignorând aspectul juridic al problemei, Guvernul britanic a insistat, chiar de la debutul înființării organismului de la Geneva, ca opera pentru dezarmarea generală să înceapă cât mai curând posibil sub auspiciile Ligii.

Punctul de vedere al Guvernului de la Londra a părut cel puțin pripit diferitelor state victorioase ale Europei continentale, care, în virtutea situației lor geografice, erau mult mai vulnerabile decât

Marea Britanie în fața unei acțiuni revanșarde din partea statelor învinse. Aceasta cu atât mai mult cu cât tratatele de pace nu fixau o dată limită pentru începutul procesului de dezarmare al altor state, în afara celor înfrânte.

Au urmat lungi discuții pe această temă în cadrul sesiunilor Adunării Ligii Națiunilor, cât și în cadrul Comisiei pregătitoare pentru Conferința Dezarmării, care și-a desfășurat lucrările între 1926 și 1929, apoi la Conferința pentru dezarmare, convocată în 1932. Aceste discuții au fost marcate

de punctele de vedere opuse ale Marii Britanii și Franței, cea din urmă sprijinită de România, Cehoslovacia, Iugoslavia și Polonia.

Marea Britanie argumenta că toate statele trebuie mai întâi să se dezarmeze și abia apoi să încerce să creeze un mecanism care să ofere o mai mare securitate. Franța și aliații ei susțineau un punct de vedere opus, că statele amenințate de tendințele revizioniste ale statelor agresoare mai vechi sau viitoare nu puteau să se dezarmeze înainte să primească garanții efective de securitate.

Germania și-a pregătit forțele militare, în perioada cât s-a aflat sub interdicțiile stabilite prin Tratatul de Pace de la Versailles, cu complicitatea Uniunii Sovietice; militari germani fotografiați la o uzină de arme chimice din Tomka, în 1928

În ceea ce privește această ultimă teză, s-ar fi putut invoca, pe bună dreptate, spiritul Statutului Ligii Națiunilor, al cărui punct 8 prevedea: „reducerea armamentelor la un minim compatibil cu securitatea națională și cu respectarea prevederilor internaționale impuse printr-o acțiune comună.”

În spiritul tezei franceze privind securitatea care să preceadă dezarmarea, se putea invoca nu doar acest text, dar și logica și bunul simț. Cu toate acestea, la Conferința Dezarmării, punctul de vedere britanic a fost susținut de Statele Unite și de alte state.

Astăzi, Marea Britanie și Statele Unite se văd forțate să recunoască de o manieră formală justificarea deplină a punctului de vedere al Franței și aliaților săi. Astfel, prin punctul 8 al Cartei Atlanticului, din august 1941, președintele Statelor Unite și premierul britanic au declarat: „Ținând cont că niciun fel de pace viitoare nu va putea fi păstrată dacă armamentul terestru, maritim și aerian vor continua să fie folosite de națiuni care amenință sau ar putea amenința să întreprindă acțiuni agresive, noi credem că, până când vom avea un sistem permanent și cuprinzător de securitate, dezarmarea acestor națiuni este esențială.”

Așadar, am putut vedea că în toată această perioadă România a încercat să contribuie cu toate puterile sale, printr-o clară și corectă politică, la păstrarea păcii bazate pe un sistem de securitate.

Nu este vina României dacă, fie din rațiuni ideologice și creștine (dorința de a sprijini reconstrucția statelor învinse), fie din rațiuni politice (dorința de a împiedica supremația militară franceză pe continentul european), Marea Britanie nu a sprijinit întotdeauna eforturile României.

Dar România nu și-a pierdut speranța să obțină sprijinul Marii Britanii. Astfel, în 1930 Guvernul român l-a invitat pe unul dintre cei mai distinși ofițeri ai forțelor armate britanice, amiralul Henderson, să facă un studiu al coastei române a Mării Negre în vederea

stabilirii unei puternice baze navale. În studiul prezentat, amiralul Henderson a demonstrat că lacul Tașaul [lângă Năvodari] oferea condițiile pentru realizarea unei baze navale de prim ordin, dând și specificațiile tehnice pentru construirea unei asemenea baze. În conversații particulare ulterioare, amiralul Henderson și-a exprimat speranța că cercurile bancare britanice vor putea finanța acțiunea.

Gouvernul român, în graba sa să profite de posibilitatea de a asocia Marea Britanie la securitatea României, a făcut demersuri insistente pe lângă Guvernul britanic pentru ca acesta să își dea concursul la realizarea acestui proiect important. Deși repetate în mai multe rânduri, aceste demersuri nu au avut succesul dorit. Dar ele arătau prețul pe care România îl punea pe colaborarea cu Marea Britanie în domeniul securității.

Recapitulând, putem constata că în ajunul ascensiunii la putere a domnului Hitler, stâlpii securității europene ridicați la Paris fuseseră demolați sau erau în curs de demolare. Astfel:

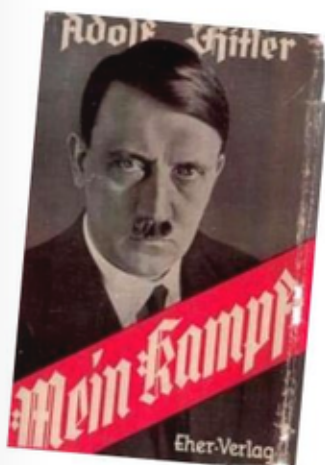
1. Dincolo de contribuția strict abstractă a Pactului Briand – Kellogg, lipsit de prevederea oricărei sancțiuni, Statele Unite nu au acordat niciun fel de sprijin securității continentului european.

2. Marea Britanie refuzase să confirme obligațiile generale de asistență mutuală ce rezultau din litera și spiritul Statutului Ligii Națiunilor.

3. Punând prea devreme și într-o formă complet greșită problema dezarmării, Marea Britanie încurajase și justificase cererile tot mai insistente ale Germaniei și altor state învinse de a

Președintele american Calvin Coolidge semnează la Washington Pactul Briand – Kellogg

În cartea lui de căpătâi, Hitler își anunțase clar atitudinea față de Tratatul de la Versailles

obține paritatea la înarmare cu statele învingătoare. În ce o privește, România nu are nicio vină pentru această situație nefericită.

B. Perioada din 1933 până la restabilirea protectoratului german în Boemia și Moravia.

Toate divergențele, contradicțiile și ezităările descrise mai sus ar fi fost probabil lipsite de importanță într-o epocă în care nu ar fi existat amenințări imediate de agresiune. Dar ele deveneau inexplicabile în ziua ascensiunii la putere în Germania a partidului național-socialist. Cancelarul Hitler nu era un necunoscut. În timp, își publicase programul complet. În *Mein Kampf* el demonstrase clar intenția de a demola în același timp cu Tratatul de la Versailles și ordinea politică și teritorială stabilită la Conferința de Pace. Prezentase, de asemenea, și unele dintre metodele pe care își propunea să le folosească.

Fără sacrificii majore în

oameni și resurse, Marea Britanie și Franța ar fi putut evita la timp instaurarea noului regim în Germania, cât și acțiunea de revizuire prin violență a tratatelor de pace. Marea Britanie și Franța ar fi beneficiat în acest caz de sprijinul statelor vecine ale Germaniei, Cehoslovacia și Polonia. Este de asemenea posibil că ar fi beneficiat în egală măsură de ajutorul Italiei. Dar Marea Britanie și Franța au adoptat o atitudine pasivă față de schimbările din Germania. În special cercurile politice britanice s-au legănat cu speranța că mișcarea revizionistă național-socialistă putea fi controlată într-o manieră pacifistă.

Reamintim câteva puncte de reper ale perioadei care a urmat instalării la putere a domnului Hitler.

1. Pactul celor patru.

În iunie 1933, prim-ministrul britanic, Ramsay MacDonald, a plecat spre Roma, unde a semnat, împreună cu domnul Mussolini și reprezentanții Germaniei și Franței, un tratat de cooperare și înțelegere, cunoscut sub numele de „pactul celor patru”. Potrivit unui punct al acestui tratat, puterile semnate se declarau decise să examineze toate propunerile privind metodele și procedurile necesare pentru a determina aplicarea articolelor 10, 16 și 19 din Statutul Ligii Națiunilor. Cum articolul 19 este cel care se ocupă

de problema revizuirii tratatelor, se poate înțelege neîncrederea cu care a fost primită în România, Polonia, Iugoslavia și Cehoslovacia știrea despre semnarea Pactului celor patru. Aceste state nu își puteau imagina că la primul contact oficial al principalelor puteri aliate cu Germania domnului Hitler exact problema revizuirii tratatelor să fie pusă pe agendă.

2. Pactul polono-german.

Evoluția nesatisfăcătoare a problemei dezarmării și consolidarea treptată a puterii Germaniei în această direcție, cât și încheierea Pactului celor patru nu puteau să nu aibă consecințe asupra politicii poloneze. Realizând că statutul Danzigului și al Coridorului [prin Tratatul de la Versailles se stabilise un coridor cu o lățime cuprinsă între 30 și 110 km, care separa Prusia Orientală de restul Germaniei și permitea Poloniei să aibă ieșire la Marea Baltică – D.D.] reprezentau punctul cel mai slab al Tratatului de la Versailles, Polonia s-a simțit prima amenințată de noua Germanie. Din acest motiv, Guvernul polonez a fost de părere să se adopte o atitudine radicală față de noul regim german. Dar sugestiile sale în acest sens au rămas fără efect. Mareșalul Pilsudski, având o vârstă înaintată și fiind slăbit de boală, a crezut că Polonia își putea găsi salvarea printr-o înțelegere directă cu Germania. Ministrul de

La 15 iunie 1934, mareșalul Pilsudski (al doilea din stânga), împreună cu ministrul de Externe Beck, îi primea la Varșovia pe ambasadorul Reichului, von Moltke, și pe liderul nazist Joseph Goebbels

*La 16 martie 1935
Hitler anunța
că Germania
nu mai respecta
clauzele privind
dezarmarea țării,
stabilite
prin Tratatul
de Pace*

Externe, colonelul Beck, a fost executantul acestei noi politici, inaugurată prin semnarea pactului de neagresiune germano-polon, la 26 ianuarie 1934.

În aceea zi Polonia a dezertat de pe frontul securității colective, căpătând în schimb o perioadă de liniște, menită să fie strict limitată în timp. Ca o consecință a noii politici, Polonia a denunțat la 3 septembrie 1934 Tratatul Minorităților, pe care îl semnase în 1919. România a refuzat să urmeze acest precedent și a rămas fidelă semnăturii sale, cu toate că, spre deosebire de Polonia, formulase atunci un protest energic contra Tratatului Minorităților.

3. Proiectul Pactului Oriental și al celui Balcanic.

În primăvara anului 1934, domnul Barthou, ministrul de Externe francez, a inițiat încheierea unui Pact Oriental de Asistență Mutuală, menit să completeze Pactul de la Locarno. Deși decisese să sprijine acțiunea diplomatică în vederea semnării unui Pact Oriental, Marea Britanie a continuat să refuze să își asume noi obligații pe lângă cele convenite la Locarno. În 1934, ca și în 1926, Marea Britanie refuza să se angajeze dincolo de Rin. În concluzie, Pactul

Oriental nu a putut fi semnat, căci refuzul Germaniei de a participa a fost urmat de un refuz similar din partea Poloniei, care în acele circumstanțe, ca și în multe altele, a urmat jocul Germaniei.

În ceea ce o privește, România a acordat de la început tot sprijinul proiectului Pactului Oriental, la care și-a declarat voința să participe. În același an, România, urmând politica sa de organizare a securității colective, a jucat un rol important în încheierea Înțelegerii Balcanice, pe care a semnat-o la 9 februarie 1934 împreună cu Turcia, Iugoslavia și Grecia.

4. Denunțarea clauzelor militare ale Tratatului de la Versailles.

La 16 martie 1935, domnul Hitler a făcut un anunț public prin care respingea clauzele de dezarmare din Tratatul de la Versailles și reintroducea serviciul militar obligatoriu în Germania. S-ar

fi putut crede că acest gest avea să deschidă ochii tuturor și că violarea flagrantă a uneia dintre cele mai importante clauze ale Tratatului de Pace va fi urmată fără întârziere de o acțiune de pedepsire efectivă, condusă de Marea Britanie și Franța.

Totuși, nu a existat vreo altă reacție, afară de convocarea la Stresa a unei conferințe anglo-franco-italiene, care s-a mărginit să adreseze Germaniei mustrări pur formale, neacompaniate de vreo sancțiune. Pentru România, Conferința de la Stresa a reprezentat o nouă lovitură dureroasă, căci cele trei mari puteri au pus pe ordinea de zi problema reînarmării Ungariei și Bulgariei, dându-le astfel un stimul și o justificare pentru pretențiile revizioniste și permițându-le să construiască o putere militară.

La 18 iunie 1935, la trei luni după declarația Germaniei, Anglia a încheiat un acord naval cu Germania, care a produs o puternică nemulțumire în Franța, căci pe de o parte el semnifica abandonarea poziției comune adoptate la Stresa, iar pe de alta pentru că reprezenta o recunoaștere juridică a caducității clauzelor de dezarmare din Tratatul de la Versailles.

5. Războiul italo-etioopian și sancțiunile.

La 3 octombrie 1935, Italia a început agresiunea contra Etiopiei. Marea Britanie a avut atunci inițiativa unei acțiuni colective a statelor membre ale Ligii Națiunilor împotriva acestei agresiuni. Acțiunea cea mai eficace pentru a combate agresiunea italiană ar fi fost desigur închiderea Canalului de Suez și să se instituie

Imagine din timpul Conferinței de la Stresa

*Prin acțiunile sale
de condamnare a
agresiunii mussoliniene
în Etiopia
(în centrul imaginii,
împăratul acestei țări,
Haile Selassie)...*

o blocadă navală contra Italiei. În ciuda acestui fapt, Marea Britanie nu a trecut la adoptarea unor asemenea măsuri radicale, mulțumindu-se să propună ca statele membre ale Ligii să adopte unele sancțiuni economice. România nu numai că a votat pentru aceste sancțiuni la Geneva și le-a aplicat în cel mai strict mod și mai loială manieră, dar ministrul Afacerilor Străine român de atunci și-a pus în joc toată autoritatea și întregul prestigiu pentru a susține cât mai eficient acțiunea Guvernului britanic. Această atitudine a răposatului domn Titulescu i-a atras României o ostilitate formidabilă din partea Italiei. Dincolo de aspectul dureros al aplicării unor sancțiuni unui stat față de care România se simțea atașată printr-o puternică afinitate de rasă și origine, țara noastră a înțeles că era nevoie de o susținere completă a acțiunii britanice, căci aceasta semnifica punerea în aplicare,

măcar și parțial, a mecanismului de securitate colectivă.

Acest aspect merită să fie subliniat, cu atât mai mult cu cât România se afla, din punct de vedere politic, mai aproape de Franța și ar fi putut astfel adopta o atitudine mult mai rezervată față de Italia în problema sancțiunilor. Dar România a înțeles că trebuia să susțină politica de securitate colectivă, chiar dacă Franța ignora în acel moment adevăratele ei interese și chiar dacă planul Hoare – Laval lăsa să se întrevadă că soluțiile de compromis încheiate pe spatele statelor mici rămâneau oricând posibile. [Planul Hoare – Laval a fost o inițiativă secretă, în decembrie 1935, a ministrului de Externe britanic, Samuel Hoare, și premierului francez, Pierre Laval, prin care să se pună capăt conflictului din Etiopia; proiectul prevedea împărțirea Etiopiei, ceea ce ar fi permis dictatorului italian Mussolini să își realizeze parțial

obiectivul colonial. Propunerea a stârnit un val de furie și în Marea Britanie și în Franța și a dus la demisiile celor doi inițiatori.]

Pentru rațiuni independente de voința României, politica sancțiunilor nu a putut împiedica victoriile militare italiene și cucerirea

Etiopiei. La 6 iulie 1936, sancțiunile au fost ridicate printr-un vot unanim în Adunarea Ligii Națiunilor. În sesiunea din septembrie 1936, Adunarea a trebuit să se pronunțe asupra unei probleme de care depindea rămânerea Italiei ca membru în cadrul Ligii Națiunilor, anume admiterea unei delegații a Etiopiei care să participe la lucrările Adunării. Deși ridicarea sancțiunilor semnifica încheierea războiului și contrar intereselor sale de a nu învenina și mai mult relațiile cu Italia, România a votat alături de Marea Britanie, la 21 septembrie 1936, pentru admiterea delegației etiopiene.

Ungaria a refuzat să voteze pentru sancțiuni și să le aplice. La 21 septembrie a votat, bineînțeles, și contra admiterii delegației etiopiene. Astfel, Ungaria își arăta adevărata poziție și dezvăluia adevăratele intenții. În curând avea să primească o recompensă: la 1 noiembrie 1936, domnul Mussolini ținea o cuvântare în care se referea la Ungaria ca la „marele mutilat”, căruia trebuia să i se facă dreptate. Patru ani mai târziu, la 30 august 1940, Ungaria primea la Viena o recompensă mult mai concretă.

(Va urma)

*... ministrul român
de Externe,
Nicolae Titulescu
(în centrul imaginii,
împreună cu soția,
cu buchetul de flori,
întâmpinați
în gara din Viena
de membrii
Legăției României;
Lucian Blaga,
primul din stânga,
și Coriolan Brediceanu,
cu baston)
și-a atras ura Italiei*

NICOLAE MINEI ȘI SECURITATEA

CIPRIAN NIȚULESCU

Referindu-se la apariția revistei în aprilie 1967, Florin Constantiniu menționa în cartea *De la Răutu și Roller la Mușat și Ardeleanu* (2007) că „succesul Magazinului istoric a fost imens. Primele numere au fost literalmente smulse din mâini”, tirajul revistei fiind din toamna lui 1967 de 185.000 exemplare. Istoricul menționa însă că revista – apărută în urma unei decizii politice luate „la nivelul cel mai înalt al puterii” și riguros supravegheată de Secția de Propagandă a C.C. al P.C.R. – era condusă prin „dictatura instaurată în redacție [...] îndeosebi de Minei”. Academicianul (fiul generalului intendent C. Constantiniu, trecut în rezervă în 1952) își amintea refuzul de a i se publica un articol, după un stagiul de documentare în 1967 la biblioteca Centrului de istorie a celui de Al Doilea Război Mondial din Paris.

Despre rolul lui Nicolae Minei (Nori, pentru apropiați) chiar de la apariția Magazinului istoric vorbește Cristian Popișteanu (redactor-șef între 1969 – 1999) în jurnalul său: „Eșecul finalizării celor șase luni de pregătiri speriașe pe inițiatori. Și atunci s-a făcut ceea ce trebuia să se facă de la început. S-a apelat la gazetari profesioniști. Au fost chemați Constantin Antip, redactor-șef la *Apărarea patriei*, și Nicolae Minei, redactor-șef la *Veac nou*” (Magazin istoric, nr. 4/1997). Ne-am propus o prezentare succintă a raporturilor cu Securitatea ale lui Nicolae Minei (secretar general în 1967 și redactor-șef adjunct al revistei între anii 1968 – 1982), pe baza documentelor din dosarul său de urmărire informativă, aflat în Arhiva C.N.S.A.S.

S-a născut la 6 noiembrie 1922 în Galați, cu numele inițial Norbert Glücklich, ca fiul lui Aurel și al Minei (n. 1893, Constanța), sora lui E. Margenit, fost director la Banca Marmorosch Blank & Co., sucursala Galați, stabilit în 1939 în Anglia, unde a continuat activitatea de bancher (o altă notă indica numele Margulius Margarit). N. Minei a urmat anii de școală la Galați, la Brăila (unde tatăl

Fotografii din dosarul de urmărire: Nicolae Minei și soția,...

său a deținut un magazin), apoi la Liceul „Gh. Lazăr” din București (1938 – 1941). Nu există în dosarul de Securitate o autobiografie a lui N. Minei, unele informații fiind incomplete sau contradictorii. În timpul regimului Antonescu a urmat un „curs de pregătire sanitară” (la un Colegiu evreiesc, ținând cont de restricțiile legislației de atunci), a avut domiciliu obligatoriu, a fost mobilizat la Institutul Central de Statistică (condus de Sabin Manuilă, doctor în medicină) și a ținut legătura în ilegalitate cu Uniunea Tineretului Comunist și Uniunea Patrioților, în august 1944 participând la acțiunile Gărzilor Patriotice împotriva trupelor hitleriste. A devenit membru P.C.R. la 27 martie 1945 (într-o convorbire telefonică cu colonelul Victor Dorobanțu, șef serviciu Pașapoarte la Securitatea Municipiului București, spunea că este membru de partid din 1944 și „în Mișcare” din 1942).

În anii 1944 – 1947 a urmat cursurile Facultății de Medicină din București (unde a avut rezultate foarte bune, conform unei înregistrări prin tehnică operativă din 22 decembrie 1982). Între 1947 – 1949 este menționat coordonator la „Agerpres”, apoi a fost lector la catedra de marxism a Institutului de Medicină și Farmacie din Capitală (fiind și colaborator la diverse publicații, precum *Grai nou*, la revistele pentru copii

... Clint Ernest Smith, ...

Licurici și Arici Pogonici sau la ziarul *Muncitorul sanitar*, unde era secretar general în 1949 – 1951). Dosarul mai precizează că o soră a mamei lui N. Minei era căsătorită cu Sorin Toma (cu mențiunea fost director la Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii”, domiciliat pe str. Londra nr. 23). În anii 1954 – 1956 Nicolae Minei a fost director al Direcției Țări capitaliste din cadrul Institutului Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea (I.R.R.C.S.), iar între 1956 – 1960 a fost directorul Oficiului de Stat pentru Turnee Artistice (O.S.T.A., viitoarea A.R.I.A.; este menționată în 1956 și varianta director în Ministerul Culturii, Direcția Impresariat). Ulterior a fost redactor-șef între 1960 – 1975 al revistei *Veac nou*, editată de Consiliul General al A.R.L.U.S. (care în 1974

era o revistă de opt pagini, cu profil cultural), unde secretar general de redacție era Dumitru Hincu (n. 1922, nume inițial Dorel Herșcovici). Desigur, N. Minei a avut și alte colaborări profesionale, precum cea cu cunoscutul om de presă Eugen Preda (n. 1929, nume inițial Elly Glotter), care în 1964 era redactor-șef adjunct al Redacției Emisiunilor Politice pentru Străinătate din Radiodifuziune.

În anii 1967 – 1982 Nicolae Minei s-a aflat în conducerea revistei *Magazin istoric*, care era atunci subordonată Institutului de Studii Istorice și Social-Politice (I.S.I.S.P., fostul Institut

de Istorie a P.C.R.). Dintre lucrările istorice de autor publicate de N. Minei menționăm volumele *Asaltul barierelor de culoare* (1964; despre istoricul problemei populației de culoare din S.U.A.), *De la imperiu la Commonwealth* (1967), *Frontul invizibil* (1971) și *Dosare confidentiale. 1939 – 1945* (1975). Se exprima fluent (scris și vorbit) în limbile franceză, engleză, germană, italiană, iar limba spaniolă o cunoștea „destul de bine”, însă o notă a Securității menționa că vorbea șase limbi de circulație internațională. Era căsătorit cu Arina Manoliu (n. 1934, Botoșani), medic pediatru și asistent universitar, sora sportivei Lia Manoliu (*Magazin istoric*, nr. 9/2012), campioană olimpică intrată în Cartea recordurilor prin participarea la șase ediții ale J.O.,

care în anii '80 era vicepreședinte al C.N.E.F.S. (Consiliul Național pentru Educație Fizică și Sport) și vicepreședinte al Comitetului Olimpic Român, fluentă în cinci limbi străine, iar un frate, Iacint Manoliu, era decan la Institutul de Construcții din Capitală. N. Minei avea doi copii (Ion-Aurel și Arina), care la sfârșitul lui 1983 erau elevi de liceu. Despre socrii lui Minei se spunea într-o notă că Alexandra Manoliu fusese apropiată în timpul războiului de soția mareșalului Antonescu, soțul fiind inspector în Ministe-

... colega noastră,
Georgeta Apreotesei...

rul Economiei Naționale.

Nicolae Minei a fost verificat de Securitate în anii 1975 – 1978, pentru stabilirea naturii relațiilor cu unii diplomați și corespondenți de presă străini, cu care se vizita reciproc la locul de muncă. S-a încercat chiar folosirea sa în 1979 pentru „clarificarea scopurilor” urmărite de străini, însă N. Minei a refuzat să acorde sprijinul solicitat. Nu au rezultat aspecte de interes operativ (fusese semnalat în relații cu un diplomat american și în 1957), fiind foarte rezervat în general,

Conflictul dintre Florin Constantiniu și Nicolae Minei are o poveste. Nicolae Minei nu era istoric de profesie, dar avea o cultură istorică substanțială și citise foarte mult despre Al Doilea Război Mondial. Era și un ziarist de forță. Un exemplu îl constituie numărul din luna mai 1977, care trebuia să marcheze, potrivit cerințelor vremii, centenarul Războiului de Independență. Se strânseseră mai multe texte, dar nu se legau nicicum într-un număr încheiat. Nicolae Minei a luat întregul material acasă și a doua zi a venit cu el structurat așa cum se poate vedea din sumarul numărului, care a rămas unul de referință.

Practica în redacție era ca un articol trimis de autor să fie redactat de un redactor al revistei. Pe lângă „toaleta” firească (verificarea numelor, a datelor, eventual a virgulelor), erau și o serie de cerințe impuse de regimul politic, nu toate făcute publice. Textul astfel redactat mergea mai departe (la șeful de secție, secretarul general, redactor șef-adjunct și/sau redactorul șef), la lecturi succesive. Fiecare dintre aceste lecturi lăsa aprecieri sau corecturi marginale. Textul se rebă-

tea la mașină și i se prezenta autorului care, într-o discuție cu redactorul inițial, își dădea acordul pentru publicare sau putea face obiecții ce erau rediscutate în redacție (putea urma o nouă negociere cu autorul), sau și-l putea retrage direct. Regula de fier era ca autorul să nu vadă toate fazele intermediare și diferitele comentarii.

În cazul articolului lui Florin Constantiniu, regula nu a fost respectată și i s-a arătat textul care circulase în redacție. Evident, cele mai multe intervenții îi aparțineau lui Nicolae Minei, care avea și el, ca și Florin Constantiniu, o pasiune deosebită pentru Al Doilea Război Mondial. Numai că nu aveau idei similare despre acest subiect și, pentru a respecta adevărul, erau destule observații făcute de Minei care nu aveau acoperire. Dacă s-ar fi respectat regula redacțională, poate că orgoliile celor doi nu s-ar fi manifestat cu atâta vigoare. Florin Constantiniu a aflat cine era autorul intervențiilor și și-a retras articolul. Abia în numerele din octombrie 1980 și aprilie 1981 a acceptat să publice primele articole în *Magazin istoric*. ■

... și soțul altei kolege
din redacție,
Ilie Șerbănescu

faptul că C. Smith fusese „selecționat pentru postul de la București de către Harry Barnes junior, cadru C.I.A., fostul ambasador al S.U.A. în țara noastră [în anii 1974 – 1977 – n.n.], care până nu demult a îndeplinit funcția de director al Personalului din Departamentul de Stat”

In august 1981 U.M.

0625 cerea aprobarea P.C.R. pentru a i se deschide lui Nicolae Minei dosar de urmărire informativă, pentru documentarea acelor întâlniri periodice cu cetățeni cunoscuți cu „activitate de spionaj împotriva R.S. România”, scopul fiind al „prevenirii angrenării sale în activități ostile statului nostru”. Un „Plan de măsuri” din noiembrie 1981 avea și următoarea însemnare: „Urgent identificați colegii de muncă, vecinii de la domiciliu pentru a ne crea surse de informare, sarcină care trebuie rezolvată tot până la 15.12.1981”. Căpitan Gh. Stoian adăuga: „Este bine să ne orientăm și noi spre cei din Institutul de Istorie și Teorie Militară, o sursă din acest loc ar fi bună și pentru combinații. Rog propunerii până la 25.XI.1981”. Erau investigați și soții unor redactoare de la *Magazin istoric*, precum soțul Georgetei

Apreotesei (îl însoțise la post la Agenția Economică a R.S.R. din Algeria în 1972 – 1977) și soțul Anei-Maria Șerbănescu (cunoscutul economist Ilie Șerbănescu, care era șef de secție la revista *Lumea*). Lui Minei i s-au înregistrat convorbirile telefonice de la serviciu și de la domiciliu (situat pe Bulevardul N. Bălcescu nr. 25, în apropierea fostului C.C. al P.C.R.), volumul II (T.O.) de 100 file, din totalul dosarului de aproximativ 300 file, fiind o dovadă în acest sens. Se dorea instalarea tehnicii operative de tip ICDT (înregistrare discuții ambientale) la biroul său de la redacția *Magazin istoric*. În martie 1982 se avea în vedere instalarea tehnicii operative în birou cu ajutorul sursei „Munteanu” când era ofițer de serviciu pe redacție, varianta aprobată olograf de generalul Iulian Vlad în mai 1982 fiind de instalare de T.O. cu sprijinul Direcției V a D.S.S., având în vedere că redacția se afla în complexul de clădiri ale C.C. al P.C.R.. Măsura nu s-a mai aplicat, ea fiind inclusă și în Planul de măsuri din 18 decembrie 1982, când N. Minei se pregătea de pensionare la sfârșitul acelei luni. Atunci a anunțat că va depune actele pentru stabilirea definitivă în Israel (țara o vizitase o singură dată, în 1972) împreună cu familia, cu păstrarea cetățeniei române. A fost exclus din P.C.R., măsura fiind aplicată și soției în ianuarie 1983, pensionată de la Spitalul „Grigore Alexandrescu” la nici 49 de ani.

(Va urma)

„evitând sistematic abordarea discuțiilor cu nuanță politică”. După 1980 au apărut semnalări că Minei se întâlnea „în cadru intim”, fără participarea altor persoane, îndeosebi cu diplomați americani, inclusiv la reședința acestora, „legătura cea mai suspectă” (cum considera un ofițer, verificându-se și dacă Minei și soția aveau rude sau prieteni cu funcții importante în domeniul energetic, nuclear, de comerț exterior) fiind Clint Ernest Smith (n. 1930, doctor în 1957 la Berkeley University), consilier economic la Ambasadă S.U.A. din București în 1979 – 1981. Acesta era semnalat la 3 aprilie 1981 de U.M. 0195 (unitatea independentă de contraspionaj extern) către U.M. 0625 (Direcția a III-a, Contraspionaj intern, „personal tovarășului gl. mr. Stamatou Aristotel”) că vizitate recent Institutul de Economie Mondială. Se menționa și

PAUL ANGHEL DESTINUL UNEI ARHIVE PERSONALE

VLAD BILEVSKY

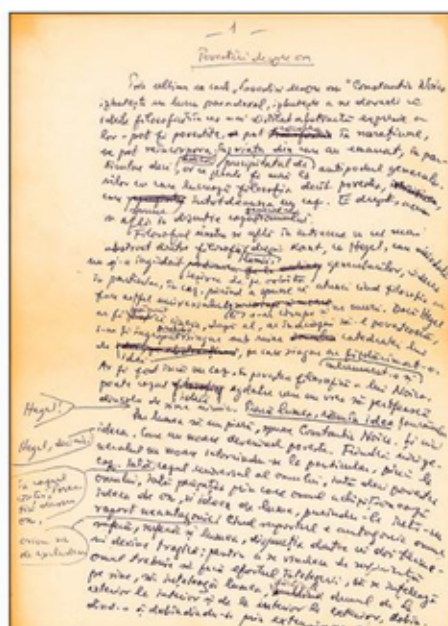

Se prea poate ca proprietățile noastre – iar nu posesiunile, cum prea adesea este înțeles termenul – să aibă și ele, aidoma nouă, propriul destin. Este un destin de care, până la urmă, nu ne putem întotdeauna îngriji. Destinul Caietelor eminesciene a fost de a rămâne, timp de 13 ani după moartea autorului, îngropate în casa lui Maiorescu. Să ne gândim totuși că Maiorescu era cine era și a fost cumpătat, îngrijindu-le, iar apoi donându-le, în 1902, Bibliotecii Academiei. Ce s-ar fi întâmplat cu ele dacă ar fi rămas, spre pildă, fratelui poetului, Matei Eminescu, ofițerul? Probabil că le-ar fi vândut, cum vând și astăzi atâția vremelnici posesori – nu proprietari! – ai unor tezaure culturale similare. Dar i-a fost ursit arhivei eminesciene – independent, desigur, de voința autorului – să ajungă, în fine, proprietatea tuturor și să lumineze atâtea spirite cu profunzimile și frumusețile ei.

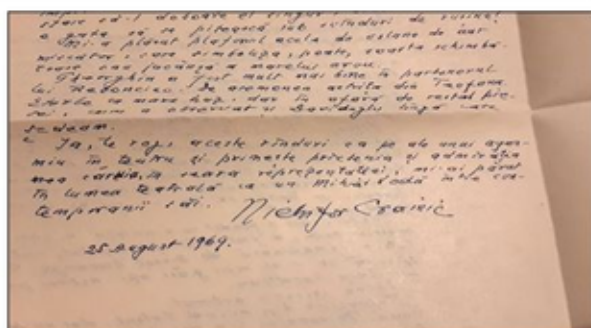
Nu este acesta și destinul obișnuit al arhivelor personale, cel puțin ale scriitorilor. Moștenitorii – care sunt, bunăoară, familia, nu personalități avizate și cu experiență intelectuală, precum Maiorescu – nu valorifică spiritual documentele lăsate în urmă de scriitori, și chiar dacă le păstrează, nimeni nu știe de ele sau cel puțin nimeni care le-ar putea pune în valoare. Acestea sunt însă cazurile fericite, căci posesorii totuși au păstrat, în loc să arunce, pur și simplu, tot, din nepăsare sau nepricepere. Și chiar zăbovirea asupra ori conservarea unei arhive personale – cum a făcut Maiorescu în cei 13 ani cu cea a lui Eminescu – este demnă de grația noastră, căci păstrarea *intactă* a pieselor de arhivă este și acesta un merit personal. De câte ori nu s-a întâmplat ca moștenitorii să dăruiască, de-a dreptul, scrisori ori manuscrise unor prieteni care, astfel, se pot

făli cu noile lor posesiuni? Iar aceste „daruri“, în eventualitatea că sunt, până la urmă, descoperite de cineva care le-ar putea valorifica, sunt anevoie de recuperat și, mai apoi, de reîntregit cu celelalte piese de arhivă.

Paul Anghel (1931 – 1995) a avut un destin – *si parva licet componere magnis* (dacă ți-e îngăduit să compari lucrurile mici cu cele mari; Vergiliu, *Georgicele*), spre a nu-i face o nedreptate autorului – aidoma lui Eminescu, favorabil. Deși înainte de 1989 a fost una dintre marile personalități ale culturii românești, atât ca publicist și dramaturg, dar mai ales ca romancier, destinul său post-revoluționar nu a fost pe măsura notorietății câștigate înainte. Dimpotrivă, istoriile contemporane ale literaturii îl exclud într-un tot pe Paul Anghel din cuprinsul lor, iar dicționarele noastre literare – mai mult sau mai puțin părtinitoare – nu-i rețin decât

Fîlă dintr-un manuscris...

... și scrisoare cu semnătura lui Nichifor Crainic

atributul de „campion al protochronismului”.

Stingerea sa timpurie, curând după 1990, a contribuit la căderea sa în anonimatul literar, autorul nemaiputând răspunde diatribelor ce i se aduceau. Cu trecerea timpului, de-a lungul a aproape trei decenii, a ajuns să fie numit *manufacturier literar* de criticii contemporani, iar opera sa a fost, din această pricină, înlăturată din mediul cultural. Aici rezidă și motivul prin care ne putem explica și interesul scăzut sau chiar absent de a edita sau a căuta scrierile sale. Au fost, totuși, câteva încercări de readucere în actualitate, când Ilie Bădescu i-a editat prima parte a *Istoriei posibile a literaturii române*, cea despre modelul magic, în 2002, iar

Nedec Lemnaru, Anatol și Dan Vidrașcu i-au reeditat volumul de *Teatru*, la Chișinău, în 2003, alături de volumul de eseuri *Obârșie și perenitate*, în același an. Dar pentru că nu s-au întreprins eforturi mai vaste – de pildă, printr-o ediție definitivă a magistralelor sale *Zăpezi de-acum un veac* –, și aceste proiecte au rămas fără ecou.

Toate acestea s-au schimbat anul acesta când, ca tânăr doctorand în filosofie, cu o teză despre Constantin Noica, m-am interesat de relația lui Paul Anghel cu acesta. În principal, știam că Paul Anghel a fost primul director al ziarului *Tribuna României*, de la înființarea sa, în 1972, până în 1974, perioadă în care Noica a avut o publicistică bogată. Am aflat, de la un prieten al lui Paul Anghel, că au avut o relație strânsă și după 1974, așa că, în arhiva lui Paul Anghel era posibil să existe documente esențiale pentru istoria filosofiei românești. Primul lucru pe care l-am făcut a fost să-i întreb, pe câțiva oameni de cultură care l-au cunoscut pe Paul Anghel și care mai sunt și astăzi printre noi, ce s-a întâmplat cu arhiva autorului după moartea sa. Am căpătat astfel o informație esențială: în 2009, la aproape 15 ani

de la moartea scriitorului, ziaristul Nedec Lemnaru a luat din arhiva lui Paul Anghel – care atunci se afla la soția sa, Malvina Urșianu (1927 – 2015) – câteva dosare, cu gândul de a le edita, în cuprinsul cărora se afla și corespondența cu Constantin Noica. Nu știa nimeni dacă era doar corespondență sau existau și manuscrise ori alte piese de arhivă. Așadar, cu ajutorul unei cunoștințe comune, am reușit să-l contactez. Din păcate însă am aflat de starea sa de sănătate precară și de imposibilitatea de a se mai vorbi cu el. La scurt timp după această întâmplare, Nedec Lemnaru s-a stins, dar,

Cu academicianul Alexandru Rosetti

discuția fiind recentă, soția sa și-a amintit de mine și mi-a spus că pot lua eu acele „hârtii” ale lui Nedic, spre norocul meu.

Surpriza nu a fost mică: am aflat, între piesele sale de arhivă, câteva sute de scrisori, dintre care 78 între Constantin Noica și Paul Anghel – pe care le-am editat și sunt, deocamdată, în curs de publicare –, altele de la Mircea Eliade, Vintilă Horia, George Uscătescu ș.a. Nedic a încercat să culeagă o parte bună dintre ele, în două volume, însă nu a reușit să ducă proiectul până la capăt. Mi-a revenit mie, așadar, îndatorirea de a-l readuce pe Paul Anghel în lumea culturii contemporane, așa că am început să lucrez și eu, pe urmele ziaristului, la o ediție critică de corespondență. Dar restul arhivei?

Era, firește, limpede că ceea ce am găsit la Nedic Lemnaru nu era întreaga arhivă a lui Paul Anghel. Nu era nimic despre *Zăpezile de-acum un veac* și nimic despre *O istorie posibilă a literaturii române*. Nu erau prezente nici măcar dactilografele pe care epistolierii săi spuneau că le-au trimis. Mai era, așadar, un rest. Dar unde? Prima încercare a fost să văd cine locuiește astăzi în fostul apartament al Malvinei Urșianu, la șapte ani de la trecerea sa în eternitate. Nu am avut norocul de a găsi pe cineva acolo, însă am putut afla cum îl cheamă pe moștenitor și am încercat, prin cunoștințele Malvinei Urșianu, să aflui mai multe despre el. Am aflat astfel, de la distinsa doamnă Magda Mihăilescu, despre moștenitorul arhivei lui Paul Anghel, fiul marelui nostru actor Cornel Coman, care a primit totodată și drepturile de publicare ale celor doi, Malvina Urșianu și Paul Anghel. Nimic mai frumos decât răspunsul său: „Am așteptat să fiu contactat de cineva interesat de arhivă spre a o dona primei instituții de conservarea patrimoniului care mă abordează”. Totul era intact – un metru cub de arhivă! –, iar posesorul a îngăduit să doneze totul Bibliotecii Academiei Române. Odissea luase sfârșit, până la urmă găsisem tot. Și totuși, ce am găsit?

Am aflat, în cuprinsul arhivei, materiale a căror editare ar necesita, probabil, un colectiv de cercetători cu specializări vaste. *Zăpezile de-acum un veac*, lucrarea în proză cea mai întinsă din literatura română – depășindu-l chiar și pe Constantin Stere cu opera sa *În preajma revoluției* –, are multe fragmente inedite, iar volumul X al ciclului, *Ieșirea la mare*, a fost rescris ca o

Malvina Urșianu

deschidere către un volum XI, rămase amândouă în manuscris. Apoi, regăsim și câteva piese de teatru inedite, *Regele desculț* și *Transdeluvianul*, care ar necesita un specialist în dramaturgie pentru editarea lor critică, iar *Zăpezile...* pe unul în analiză și istorie literară. Îl regăsim pe Paul Anghel și ca jurnalist, cu sute de note și reportaje, ce se întind pe câteva caiete, apoi ca epistolier – cu peste 2.000 de scrisori primite, atât din țară, cât și din străinătate –, etnolog, cu dicționare de profil, dar și cu *Enciclopedia performanțelor românești* și atâtea altele. Nu vom neglija să menționăm și un jurnal al său, pe care l-a denumit *Însemnări zilnice* – aidoma lui Maiorescu –, început în anii '50 ai secolului trecut. Totul a fost organizat de Malvina Urșianu în așa fel, încât se poate începe de îndată, dacă va exista voință, editarea arhivei. Și s-ar putea să datorăm culturii românești măcar o ediție definitivă a *Zăpezilor de-acum un veac*, îndelung visată de Paul Anghel și lăsată moștenire unor viitori cercetători literari.

Il socotim pe Paul Anghel printre scriitorii postumi care au avut puține de spus timpului lor și nu pot interesa decât posteritatea. „Dumitale nu scrii pentru cei de azi – îi spunea Constantin Noica într-o epistolă –, scrii pentru cei ce nu s-au născut încă”. Acești cititori își trăiesc astăzi veacul, iar dacă arhiva lui Paul Anghel nu a ieșit la lumină decât după aproape trei decenii, poate aceasta s-a petrecut pentru că abia acum trebuia s-o regăsim, laolaltă cu înțelesurile și nădejile autorului. Va fi Paul Anghel, oare, arheul cuiva? Își va găsi el o expresie completă în lumea de astăzi? și să nu fie acest scriitor, despre care Vintilă Horia spunea că nu poate fi citit decât cu lacrimi în ochi, un capitol important al literaturii noastre? ■

CONFLUENTE CROATO-ROMÂNE ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Dr. ION GABRIEL ANDREI

În vremea marii conflagrații mondiale, România și Croația (NDH) erau aliate sub auspiciile Axei, ambele state fiind semnatare ale Pactului Tripartit și ale Pactului Anticomintern.

Ante Pavelić și ministrul de Externe al Reichului, Joachim von Ribbentrop

Atât România, cât și NDH erau nemulțumite de granițele cu Ungaria horthystă. România pierduse în favoarea Ungariei horthyste, prin al doilea dictat de la Viena, din 30 august 1944, Transilvania de Nord, areal în care etnicii români erau mai numeroși decât cei maghiari.

Regimul *poglavnik*-ului ustaș Ante Pavelić de la Zagreb era, la rândul său, nemulțumit de granița trasată între NDH și Ungaria horthystă după invadarea, ocuparea și dezmembrarea Regatului Iugoslaviei de Axă în aprilie 1941, invazie la care România nu participase.

ÎNGRIJORĂRILE BUDAPESTEI

NDH încorporase totalitatea Regatului Croației și Slavoniei

ce existase în perioada Austro-Ungariei ca entitate autonomă în cadrul Țărilor Coroanei Sf. Ștefan/Transleithania, cu excepția orașului portuar Sušak, anexat de Italia mussoliniană la 19 mai 1941. Însă zonele Medjimurje, locuite în majoritate de etnici croați, respectiv Baranja, locuită de un amestec etnic de croați, germani șvabi, sârbi și maghiari, au fost anexate de Ungaria horthystă. NDH, care înglobase totalitatea Bosniei și Herțegovinei și doar o parte a Dalmației, recunoscuse prin Tratatul de la Roma, din 19 mai 1941, ca Italia mussoliniană să preia orașul Sušak, Dalmația de Nord, inclusiv orașele Šibenik, Trogir și Split, numeroase insule adriatice și golful Boka Kotorska, inclusiv Peninsula Prevlaka. Însă NDH

nu a recunoscut anexarea de către Ungaria horthystă a zonelor Medjimurje și Baranja.

Medjimurje fusese eliberat de sub dominația Ungariei la sfârșitul anului 1918, după încheierea Primului Război Mondial, de trupele conduse de Slavko Kvaternik, în numele Statului Slovenilor, Croaților și Sârbilor, stat fondat la 29 octombrie 1918. La 1 decembrie 1918, prințul moștenitor regent al Serbiei, Aleksandar Karađorđević, a proclamat constituirea Regatului Sârbilor Croaților și Slovenilor, ulterior Regatul Iugoslaviei, prin unificarea Regatului Serbiei cu Statul Slovenilor Croaților și Sârbilor. Unificarea nu a fost aprobată de parlamentul „Sabor” al Regatului Croației și Slavoniei. La 9 ianuarie 1919,

Slavko Kvaternik în timpul procesului desfășurat la Zagreb, în 1947

Medjimurje s-a unit cu noul stat „iugoslav“.

Același Slavko Kvaternik a proclamat NDH ca stat independent la 10 aprilie 1941, la Zagreb, în momentul în care trupele celui de Al Treilea Reich pătrundeau în oraș. Ulterior, Slavko Kvaternik a devenit ministru al Forțelor Armate ale NDH, cu gradul de mareșal, până la trecerea în rezervă în primele zile ale anului 1943.

NDH a fost recunoscut ca stat independent de statul român. România a deținut propria misiune diplomatică la Zagreb, iar NDH una la București. În cadrul M.A.E. al NDH a existat atât un Departament pentru țările romanice/latine, cât și un Departament pentru arealurile transdanubian, balcanic și estic, care gestionau relațiile cu România.

În prima parte a anului 1942, România, NDH și Republica Slovacă – ce îl avea ca președinte pe monseniorul Jozef Tiso – au reeditat Mica Antantă, tot împotriva revizionismului Ungariei horthyste, la inițiativa mareșalului Ion Antonescu. Concomitent, trupele române, croate și slovace au cooperat pe front.

Liderii de la Budapesta își

exprimau deschis îngrijorarea față de perspectiva reconstituirii Micii Antante, situație sesizată încă din 1941 de ministrul german de Externe Joachim von Ribbentrop: „În Ungaria deja se consideră că Mica Antantă renaște“.

Într-o scrisoare adresată lui Adolf Hitler la 10 ianuarie 1942, regentul Miklos Horthy își motiva refuzul de a trimite noi divizii ungare pe Frontul de Răsărit prin faptul că „în alianța și cooperarea dintre români, croați și slovaci noi vedem formându-se în jurul nostru o altă Mică Antantă, care nici măcar nu încearcă să-și ascundă intențiile ostile“.

Ulterior, în martie 1943, când Al Treilea Reich a solicitat Ungariei horthyste trupe suplimentare pentru consolidarea ocupației Serbiei, Guvernul ungar a refuzat să dea curs solicitării, sub motivația că

„fiecare efort al diplomației ungare vizează prevenirea faptului ca popoarele care ne înconjoară să formeze un nou fel de Mică Antantă. Astfel de încercări – înainte de toate din partea României, Croației și Slovaciei – sunt deja vizibile“.

Pe aceeași linie, parlamentul ungar Endre Bajcsy Zsilinszky susținea, la 10 decembrie 1943, că „autoapărarea națională impune să ne apărăm frontierele naționale împotriva tuturor – mai întâi și primordial împotriva intențiilor ostile ale Micii Antante, care în niciun fel nu este mai prietenoasă față de noi decât a fost cea veche“.

CA SĂ EVITE SOARTA LUI ANTONESCU

Înfrângerile suferite de Axă au determinat lideri de frunte ai NDH, precum ministrul de Interne, Mladen Lorkovici, și ministrul Forțelor Armate, Ante Vokici, să pregătească trecerea NDH de partea Națiunilor Unite.

Mladen Lorkovici a intrat în legătură cu cel mai important partid croat din perioada

Vladko Macek (primul din dreapta)

Ante Vokici

interbelică, Partidul Țărănesc Croat (HSS), pregătind un puci. Obiectivele puciului constau în: aducerea la putere în NDH a HSS, în dauna mișcării ustașe, și îndepărtarea *poglavnik*-ului Ante Pavelici; preluarea controlului militar asupra NDH de către Garda Țărănească Croată a HSS (constituită în anii 1930 de Vladko Macek ca structură paramilitară) și de Garda Națională – „Domobranii”; solicitarea unei debarcări a Alianților occidentali în Dalmația, pentru eliberarea NDH; dezarmarea trupelor germane de pe teritoriul NDH și trecerea NDH de partea Alianților.

Planul lui Lorkovici, susținut și de Ante Vokici, avea ca obiective strategice: recunoașterea de Alianții occidentali a independenței NDH; protejarea NDH împotriva cetnicilor pan-sârbiști ai lui Draza Mihajlovici și a partizanilor iugoslavi ai lui Josip Broz Tito; împiedicarea reîntririi NDH în orice formă de stat iugoslav.

Puciul Lorkovici – Vokici a fost sprijinit de conducerea HSS, de ofițeri ai „Domobranilor” și ai poliției croate, dar și de diplomați din Ministerul de Externe.

Din cadrul HSS, au fost

implicați în puci: vicepreședintele partidului, August Košutici, Ivanko Farolfi și Ljudevit Tomašići, cu aprobarea președintelui Vladko Macek.

Din cadrul „Domobranilor”, puciul a fost sprijinit de: generalul Ivan Tomaševići, comandant al sectorului operațional din zona Lika, pe litoralul Mării Adriatice; generalul Franjo Šimici, fostă ordonanță a reginei Mărioara, care însă a murit la 9 august 1944 pe frontul din Herțegovina, la Mostar; locotenent-colonelul Ivan Babici, care anterior condusese Regimentul de Infanterie 369 pe Frontul de Răsărit și care s-a deplasat în Italia pentru a solicita Alianților occidentali debarcarea în NDH; colonelul de aviație Ivan Mrak, care dorea îndepărtarea de la putere a germanofililor din NDH. Din cadrul poliției NDH a fost implicat comandantul Milutin Jurčići. Din cadrul Ministerului de Externe a fost implicat Branko Benzon, care a fost șef al misiunilor diplomatice croate din Germania (aprilie – octombrie 1941), România (toamna 1941 – primăvara 1942) și Ungaria horthystă (1942 – 1945).

Despre existența puciului a avut cunoștință și generalul Edmund Glaise von Horstenau,

trimis plenipotențiar general al celui de Al Treilea Reich în NDH, care s-a aflat în contact cu Mladen Lorkovici.

Ante Pavelici s-a hotărât să lichideze puciul după ce a fost convins de Gestapo că Al Treilea Reich va câștiga războiul cu ajutorul rachetelor V2 și a căpătat indicii că Alianții occidentali nu vor debarca în Dalmația. În consecință, *poglavnik*-ul ustaș l-a informat pe ambasadorul Reich-ului la Zagreb, Siegfried Kasche, despre acțiunile puciștilor și legăturile generalului von Horstenau cu Mladen Lorkovici și Ante Vokici. Acțiunile lui Lorkovici și Vokici au fost devoalate lui Ante Pavelici de Ivo Herencici, general ustaș. Ante Pavelici nu a vrut să împărtășească soarta mareșalului Ion Antonescu, care în cursul actului de la 23 august 1944 a fost destituit și arestat. În consecință, Ante Pavelici s-a agățat de putere, pentru a-și salva libertatea și viața.

CUM AU SFÂRȘIT...

La 30 august 1944, *poglavnik*-ul Ante Pavelici a convocat o reuniune a Guvernului NDH, în cadrul căreia i-a acuzat de trădare și i-a arestat pe Mladen Lorkovici și Ante Vokici. Atât Lorkovici, cât și Vokici i-au apărut pe reprezentanții HSS în fața lui Ante Pavelici. Există și versiunea potrivit căreia Ante Pavelici a știut din timp de existența puciului și l-a tolerat, fapt pe care Ante Vokici, ca să se apere de acuzații, i l-a și reproșat *poglavnik*-ului la respectiva reuniune de guvern.

Arestarea și interogarea lui Lorkovici și Vokici au fost supervizate de Vjekoslav „Maks”

Edmund Glaise von Horstenau

Luburici, ustaș care condusesese lagărul de exterminare de la Jasenovac și care comisese multiple crime împotriva civililor din Bosnia.

După înfrângerea puciului, „Domobranii” și ustașii au fost amalgamați în Forțele Armate Croate ale NDH, sub controlul întărit al lui Ante Pavelici, care a primit la 18 septembrie 1944 aprobarea lui Adolf Hitler în acest sens.

Ce s-a întâmplat ulterior cu persoanele implicate în puciul

Lorkovici – Vokici?

Mladen Lorkovici, care, înainte de a fi ministru de Interne al NDH, fusese și ministru de Externe, se opusese influenței Italiei mussoliniene asupra NDH. După arestare, a fost închis și executat în aprilie 1945, cu puțin înainte de prăbușirea regimului Pavelici.

Ante Vokici inițial activase în cadrul Legiunii Negre ustașe. După arestare, a fost ucis în închisoare, când deja NDH se prăbușise, la 8 mai 1945.

Ivan Tomaševici fusese în Primul Război Mondial comandantul companiei din armata austro-ungară în care l-a avut în subordine pe Josip Broz Tito. După amalgamarea trupelor NDH, a devenit comandantul Diviziei 10 Infanterie a Forțelor Armate Croate. S-a refugiat la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial în Austria, de unde Aliații l-au predat partizanilor titoiști, care l-au executat la 13 septembrie 1945, la Belgrad.

Ivan Babici a fost arestat de Aliații occidentali după ce a ajuns în Italia la 9 ianuarie 1944, cu oferta de pace. Eliberat după

război, s-a stabilit în Venezuela, ulterior în Spania. A colaborat cu Ante Bruno Bušici – disident anti-titoist implicat în mișcarea autonomistă „Primăvara Croată”, care lucra la Institutul de Istorie a Mișcării Muncitorești a Croației, institut condus de cel care avea să devină peste ani primul președinte al Croației independente, dr. Franjo Tuđman. Bušici a fost asasinat de serviciul de securitate titoist la Paris, la 16 octombrie 1978, însă Ivan Babici a trăit în Spania până la 6 iunie 1982, când a decedat.

August Košutici era ginerele fostului președinte al HSS Stjepan Radici, care a fost asasinat în 1928 din cauza opoziției față de centralismul pan-sârbesc al autorităților de la Belgrad. Devenit vicepreședinte și principal colaborator al noului președinte al HSS Vladko Macek, Košutici a negociat cu generalul Dušan Simovici, după lovitura de stat din 27 martie 1941, reformarea Regatului Iugoslaviei, însă proiectul a eșuat în urma invaziei Axei. Košutici a fost arestat în mod repetat de autoritățile NDH. A negociat cu Ante Pavelici în 1943 – 1944, dar în final a respins oferta *poglavnik*-ului ca HSS să intre la guvernare alături de ustași. În 1944 a negociat atât cu Mladen Lorkovici pentru puciul anti-Pavelici și anti-Reich, cât și – la semnalul Marii Britanii – cu partizanii titoiști. La doar două zile după eșecul puciului Lorkovici – Vokici, a fost invitat la *poglavnik*-ul Ante Pavelici, dar pentru a evita o posibilă arestare s-a refugiat la partizanii titoiști. A făcut închisoare și în Iugoslavia titoistă, apoi a rămas în afara politicii până la decesul survenit în 1964.

Siegfried Kasche și Mladen Lorkovici

Vjekoslav „Maks“ Luburici și un ofițer german

... PROTAGONIȘTII

Ljudevit Tomašići a refuzat atât să fie membru al parlamentului „Sabor“ al NDH, cât și ca HSS să intre la guvernare alături de ustași. A negociat cu partizanii titoiști. După eșecul Puciului Lorkovici – Vokici, a fost arestat de ustași și ucis la 24/25 aprilie 1945, chiar înainte de prăbușirea regimului Pavelici.

Ivanko Farolfi, care negocia-se în numele HSS și cu partizanii titoiști, a fost arestat după eșecul puciului și a fost ucis de ustași la 30 aprilie 1945.

Branko Benzon a fugit în martie 1945 în Spania, de unde în 1947 a plecat în Argentina cu o scrisoare de recomandare din partea lui Francisco Franco pentru Juan Peron. A lucrat în Argentina ca asistent la Facultatea de Medicină și s-a implicat în primirea emigranților croați care părăsiseră fie NDH, fie complexul britanic de tabere de refugiați El Shatt din Peninsula Sinai, Egipt. După căderea regimului Peron, s-a stabilit în Venezuela, unde a lucrat ca

medic cardiolog la Spitalul american din Caracas; a decedat în septembrie 1970.

Siegfried Kasche, care după planuita înfrângere a U.R.S.S. ar fi urmat să devină Reichskommissar al Comisariatului Moscova, a fost predat după război de Aliații occidentali partizanilor titoiști, care l-au executat la 7 iunie 1947.

Edmund Glaise von Horstenau a aderat la Puciul Lorkovici – Vokici întrucât era nemulțumit de atrocitățile comise de ustași. După înfrângerea puciului, Ante Pavelici și Siegfried Kasche au obținut îndepărtarea lui von Horstenau din funcția de plenipotențiar general în NDH la 25 septembrie 1945. Capturat de Aliații occidentali, s-a sinucis la 20 iulie 1946 pentru a evita să fie predat partizanilor titoiști, care probabil l-ar fi executat.

Ivo Herencici a încercat în mai 1945 să negocieze cu trupele britanice din Austria predarea forțelor NDH care se retrăgeau din fața partizanilor titoiști. Demersul său a eșuat, iar britanicii i-au predat pe refugiații croați

partizanilor, care i-au asasinat în masă în „Marșurile Crucii“ sau aruncându-i în grotele montane. Ivo Herencici a reușit să scape în Austria, iar în final s-a refugiat în Argentina, unde a decedat la 8 decembrie 1978.

Vjekoslav „Maks“ Luburici s-a refugiat în Spania franchistă. Inițial „Maks“ Luburici a fost omul de încredere al lui Ante Pavelici, prin care *poglavnik*-ul încerca să-și mențină autoritatea și influența asupra emigrației croate din Occident. „Maks“ Luburici a intrat în conflict cu *poglavnik*-ul după ce Ante Pavelici a convenit în august 1954, la Buenos Aires, cu fostul prim-ministru iugoslav interbelic, sârbul Milan Stojadinović, aflat la rândul său în exil în Argentina, un acord vizând divizarea teritorială dintre Croația și Serbia, care urma să devină state independente. Acordul, numit de Josip Broz Tito „chitanță fără cârciumar“, prevedea împărțirea Bosniei și Herțegovinei între Croația și Serbia de-a lungul râurilor Bosna și Neretva, iar Dubrovnik și Voivodina ar fi fost atribuite Serbiei. „Max“ Luburici a criticat preconizata cedare a Dubrovnikului și a teritoriilor estice ale fostului NDH către Serbia. După ruptura dintre cei doi ustași, Ante Pavelici a constituit Mișcarea de Eliberare Croată, iar „Maks“ Luburici Rezistența Națională Croată. Ante Pavelici a fost grav rănit într-un atentat comis la Buenos Aires, la 10 aprilie 1957, de cetnicul muntenegrean Blagoje Jovović și a decedat la Madrid la 28 decembrie 1959. „Maks“ Luburici a fost asasinat la 20 aprilie 1969, la Carcaixent, tot în Spania, de un fin al său, Ilija Stanici, agent al Securității titoiste. ■

ARHEOLOGIA PUBLICĂ ÎN ROMÂNIA

SZABÓ CSABA
(Universitatea din Szeged,
Departamentul
de Studii Religioase)

Arheologia publică este o noțiune introdusă în literatura anglo-saxonă (public archaeology) în anii '70, devenind o disciplină după 1990. Azi reprezintă o mișcare și totodată o disciplină universitară prin care comunitatea arheologilor comunică cu publicul larg și contribuie la formarea unei societăți responsabile în relația cu patrimoniul cultural și arheologic.

În 1972 un arheolog american, Charles McGimsey III, publica cartea intitulată *Public archaeology*, care a devenit o lucrare de referință în domeniu, introducând nu numai un concept nou, dar inițiind și o manieră nouă de comunicare între arheologi și public. Săpăturile arheologice din mediul urban – răspândirea așa-zisei arheologii urbane – în perioada postbelică în Statele Unite și în Europa de Vest a transformat disciplina arheologică, intensificând colaborarea arheologilor cu autoritățile locale și comunitate. Această colaborare intensă a creat o nouă disciplină numită arheologia publică, care azi a devenit un curent de mare succes în Marea Britanie și în alte țări din Europa și nu numai, contribuind la protejarea și valorificarea patrimoniului arheologic. Astfel, arheologii ies din turnul de fildeș și formează o simbioză socială cu publicul larg.

Gabriel Moshenska, profesor de arheologie publică la University College of London, a introdus o definiție complexă pentru arheologia publică, contribuind astfel la dezvoltarea disciplinei și la

Gabriel Moshenska

intensificarea comunicării cu publicul larg, stârnind totodată o auto-reflecție disciplinară, academică. În definiția cercetătorului englez, arheologia publică are următoarele aspecte sau subcategorii: arheologia comunitară, arheologia prin public, arheologia sectorului public, pedagogie arheologică, arheologia deschisă și arheologia populară. Analizând separat fiecare dintre aceste subcategorii prin exemple din România – concentrându-ne în mod special pe studiul de caz al frontierelor Imperiului Roman –, vom prezenta starea actuală a arheologiei publice din România și perspectivele acesteia.

Prin arheologia comunitară (*community archaeology*), literatura anglo-saxonă înțelege o colaborare dinamică și strânsă între comunitate și arheologi. Prin activități interactive, cum ar fi tabere de arheologie sau exerciții de arheologie experimentală, publicul larg este implicat direct și intens în recrearea obiectelor și contextelor arheologice,

impactul acestor exerciții și experiențe fiind mult mai mare decât metodele tradiționale de educație arheologică (manuale școlare, academice). În România, tradiția taberelor de arheologie există de mult timp, fiind

Reconstrucția virtuală a marelui sanctuar circular de la Sarmizegetusa Regia

foarte răspândite în epoca comunistă, însă, după 1990, organizarea acestor întâlniri și posibilități interactive, unde omul obișnuit are șansa să devină arheolog pentru câteva ore, zile sau chiar săptămâni, aproape a dispărut. Valorificarea patrimoniului arheologic al frontierelor Imperiului Roman din România reprezintă o șansă bună și pentru organizarea unor tabere de arheologie pentru copii și adolescenți sau chiar adresate publicului larg, în care participantul are posibilitatea să învețe tehnici antice de a produce vase ceramice, practici gastronomice din epoca romană, tehnici meșteșugărești antice. Arheologia comunitară și activitățile din această categorie presupun întotdeauna prezența unui arheolog specialist.

Arheologia prin public (*archaeology by the public*) presupune activitățile asociațiilor de reconstituiri (*reenactment*) istorice sau detectorismul responsabil. Activitățile din această categorie presupun inițiative civile, unde arheologul nu joacă un rol principal, deși prezența lui ar fi esențială și în acest caz. Termenul crucial în această ca-

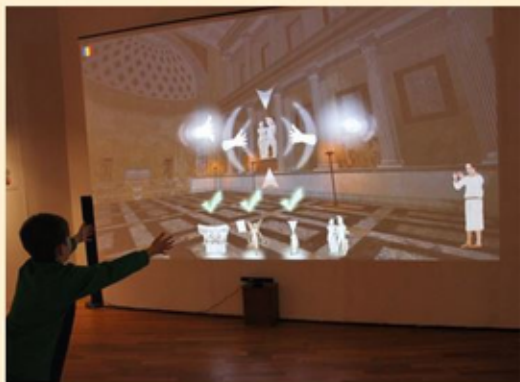
tegorie este societatea responsabilă. Arheologia prin public este posibilă doar atunci când putem vorbi despre o societate care cunoaște patrimoniul arheologic, are baze solide de istorie antică și respectă etica deontologică

și legislația patrimoniului arheologic. În această categorie România are încă mult de învățat și evoluat, mai ales în cazul reglementării detectorismului iresponsabil. Popularitatea grupurilor de *reenactment* roman sau dacic și organizarea de festivaluri romane la Călugăreni, Alba Iulia sau Porolissum reprezintă un început bun.

Această subcategorie presupune proiecte sau inițiative finanțate și promovate de guvern sau organizații internaționale. Anul dedicat patrimoniului cultural european 2018, proiectul „Seuso” din Ungaria sau proiectul „Limes” din România sunt doar câteva exemple pozitive pentru astfel de inițiative.

Pedagogia arheologică presupune muzeologia modernă, andragogia muzeală (programe speciale pentru adulți) și activități instituționalizate prin care publicul larg intră în contact direct și interactiv cu materialul arheologic, fie că vorbim de muzee din situri arheologice sau colecții tradiționale. Pedagogia arheologică presupune și publicarea cataloagelor muzeale sau a diferitelor materiale pedagogice. Deși muzeele de arheologie

Imagini din expoziția itinerantă „Aurul și argintul antic al României” (stânga) și din expoziția virtuală organizată de Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca

Festivalul roman Porolissum Fest 2016

din România se confruntă cu probleme grave de un deceniu (expoziții permanente închise, clădiri în restaurare), inițiative recente arată o tendință pozitivă și în acest aspect. Expozițiile temporare organizate de Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, care prezintă patrimoniul arheologic din Sarmizegetusa Regia și cetățile dacice din Hațeg sau de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa în 3D, sunt doar câteva exemple bune și demne de urmat. La fel, expoziția itinerantă „Aurul și argintul României” are un impact social extraordinar: atrage sute de mii de vizitatori, nu numai prin materialul exclusiv folosit în cadrul expoziției, dar și prin modul elegant și informativ al panourilor și materialelor auxiliare. Programul „Limes” și valorificarea siturilor arheologice militare ale provinciei romane Dacia reprezintă o șansă extraordinară și probabil unică în România, pentru a crea muzee *in situ* sau metode interactive de pedagogie arheologică.

Arheologia deschisă (*open archaeology*) presu-

pune vizitarea siturilor arheologice, zilele porților deschise în șantieri sau metode moderne, prin care publicul larg interacționează pasiv, dar eficient, cu munca arheologilor. Un exemplu extraordinar a fost dat la Londra de Museum of London Archaeology (MOLA), unul dintre promotorii arheologiei publice: în timpul săpăturilor arheologice din City (Bloomberg and Wallbrook projects), în 2012, publicul nu avea acces la săpături, dar prin panouri monumentale și transmisie directă online era posibilă urmărirea cercetărilor pe internet. Un exemplu pozitiv pentru arheologia urbană și deschisă din România

a fost săpătura din martie 2017 din fața bisericii Sf. Mihail, din Cluj-Napoca, unde munca arheologilor era prezentată zilnic prin tururi bilingve.

Ultimul element important al arheologiei publice după tipologia lui Gabriel Moshenska este arheologia populară (*popular archaeology*) sau popularizarea arheologiei. Deși România are peste 23.000 de situri arheologice înregistrate și în ultimii ani presa românească a urmărit cu mai mult interes activitatea arheologilor, publicul larg nu cunoaște suficient de bine legislația arheologică și patrimoniul arheologic. Arheologia populară presupune comunicarea rezultatelor științifice prin bloguri, pagini de internet, emisiuni radio și televiziune, broșuri sau cărți de popularizare. Impactul social, politic, educațional al materialelor de popularizare a siturilor de pe „Limesul” britanic, german și maghiar arată importanța acestora. Rolul unei astfel de broșuri intră în această categorie.

Arheologia publică academică reprezintă o auto-reflectare disciplinară, prin care arheologii analizează impactul social, economic, științific sau etic al unor evenimente, proiecte sau inițiative din categoriile mai sus-menționate.

Rolul și impactul pozitiv al arheologiei publice în străinătate sunt dovedite tocmai prin valorificarea patrimoniului arheologic și nominalizarea siturilor arheologice de pe *limesul* britanic și german pe lista UNESCO. În aceste țări arheologia publică reprezintă deja o metodă și disciplină prin care publicul larg și comunitatea arheologilor au reușit să lucreze împreună cu succes la valorificarea patrimoniului arheologic. ■

Săpături de salvare în centrul istoric al orașului Cluj-Napoca

ICOANA MAICII DOMNULUI DE LA NĂMĂEȘTI (ARGEȘ)

CRISTINA MARINESCU
(Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș)

*Mănăstirea Nămăești
și icoana Fecioarei Maria
cu Pruncul Iisus*

Biserica de la Nămăești este una dintre bisericile rupestre rare din România. Faima satului în mijlocul căruia se află provine și de la amplasarea lăcașului de cult. Istoria acestor așezări mândre de la poalele unei păduri de fag se împletește cu numeroase legende. Aceasta se datorează vechimii locurilor, ce au primit nume păstrate cu sfințenie în tradiția populară, dar și continuității schitului de maici ridicat în preajma bisericii și icoanei făcătoare de minuni pe care o adăpostește.

Nămăești este un frumos sat de munte, care aparține de comuna Valea Mare – Pravăț, situată de-a lungul râului Argeșel, la 7 km nord-est de orașul Câmpulung Muscel, fostă cetate de scaun pentru primii voievozi de stirpe basarabă. În apropiere trece șoseaua națională care, șerpuind prin locuri pitorești, ca satele Dragoslavele și Rucăr ori masivul Piatra Craiului, acum o imensă rezervație naturală, leagă orașul de ținutul Branului, asigurând trecerea spre Transilvania. Poate datorită poziției strategice satul a avut un rol atât de important în viața locuitorilor acestor meleaguri.

GLASUL ÎNGERULUI RĂSUNĂ ÎN VIS

Conform tradiției populare, numele satului a fost dat de nemeșii stabiliți aici încă de la descălecat. Prima denumire a localității, Nemeșești, ar proveni de la cea pe care o purtau acești nobili

veniți din Ardeal, odată cu Negru Vodă, iar de-a lungul timpului s-a transformat în Nămăești. O minunată legendă referitoare la începuturile creștinării neamului nostru arată că numele satului a fost dat de apostolul Andrei, care, predicând creștinismul în Scythia Minor, n-a găsit aici niciun locuitor și a spus „nemo est”, adică „nu este nimeni”, aceasta devenind cu timpul „Nămăești”.

Cel mai vechi document care atestă existența mănăstirii datează din 1386, prin care Mircea Voievod cel Bătrân, urcat pe tron în același an, a dăruit satul din vale schitului de maici Nămăești. Schitul mai apare într-un hrisov al lui Radu cel Mare din 1503, apoi în 1547 la Mircea Ciobanu, în 1590 la Mihnea Voievod și la 1653, atunci când Matei Basarab (1632 – 1654) dădea poruncă tuturor boierilor care nu aveau copii ca, după moartea lor, să lase averea satului și sfintei mănăstiri.

În 1746, mitropolitul Ungrovlahiei, Neofit Crețanul, a vizitat schitul și a notat în însemnările sale că icoana Maicii Domnului fusese adusă cu 100 de ani în urmă de niște nemți din țara sârbească, izgoniți de otomani.

Ansamblul arhitectural monahal situat în apropierea vechiului drum medieval spre Dragoslavele este format din biserica rupestră, stăreția veche, stăreția nouă, clopotnița și chilii. Biserica rupestră amenajată într-o peșteră, menționată inițial în anul 1547, datează, probabil, din secolul al XIV-lea, din perioada de constituire a statului feudal Țara Românească, deși, conform unei supoziții, lăcașul ar fi fost la origine o catacombă creștină. Un suport istoric al acestei presupunerii s-ar afla în prezența în zonă a unor detașamente romane care asigurau paza arterei importante de legătură cu Dacia Superoară, prin pasul Bran. Situată la circa 9 km nord de castrul roman Jidova, această peșteră naturală ar fi constituit, în condițiile interzicerii practicării religiei creștine, un loc propice improvizării unui

lăcaș de cult destinat adeptilor creștinismului recrutați din rândul romanilor și al autohtonilor. Ipoteza este seducătoare și susținută prin existența urmelor limesului roman din zonă.

Biserica rupestră, al cărei spațiu fusese extins prin adăugarea unui pridvor în anul 1843, a fost grav avariata în octombrie 1916 în urma bombardamentului artileriei germane, fiind distruse turla, stăreția și chiliile schitului. În perioada anilor 1917 – 1921, ansamblul monahal a fost refăcut integral. A fost restaurată și icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului, fiind aurită și ferecătura de argint.

Conform legendelor locale, icoana a fost găsită în chip miraculos. Se povestește că niște ciobani, pascând oile prin aceste locuri și adormind deasupra stâncii, au auzit în vis bătăi de clopote și rugăciuni bisericești și un înger care spunea: „Aici, în sânul acestei stânci, stă de multe veacuri o icoană a Maicii Domnului, zugrăvită după chipul ei cel adevărat. Sculați-vă, apucați poteca până la ea, săpați în piatră adânc și ridicați locaș de închinăciune”. Ciobanii, dând ascultare visului și urmând poteca, au găsit icoana care strălucea în fundul unei peșteri, ca într-un altar. Au săpat în acel loc, scobind piatra, au făcut un zid de intrare, au ridicat turlă și astfel a luat ființă biserica.

FLĂCĂRILE NU O POT ATINGE

Pridvorul este construit din piatră și cărămidă, având intrarea spre miazăzi, unde se află două ferestre, fiind mărginit la apus și miazănoapte de stâncă. Interiorul propriu-zis al bisericii este săpat în piatră, naosul și altarul formând împreună o scobitură boltită de 6, 5/7 m. Tavanul este tot din stâncă, având deasupra prisme turla de 6 m înălțime, construită din cărămidă și luminată de patru ferestre. De asemenea, au fost săpate în stâncă alte două ferestre – una spre miazăzi și alta spre răsărit –, ce permit pătrunderea luminii.

Iconostasul din lemn este din anul 2000, când vechea tâmplă (catapeteasmă) roasă de carii a fost înlocuită. Altarul este despărțit de interiorul bisericii printr-o catapeteasmă de lemn de stejar sculptat în stil roman. Ușile împărătești și diaconești au terminații în partea superioară în formă de turnuri (stil gotic) și sunt vopsite în bronz auriu. Masa din altar este tot din bloc de piatră, fixă și stabilă.

Pictura apare doar în pridvor, în rest se

Lăcașul de cult, interior

văd urmele dăltuirii în stâncă. Pe pereți sunt prinse icoane, remarcându-se cea a Sfintei Fecioare Maria, icoana făcătoare de minuni (încadrată în ramă de argint prin osteneala robilor lui Dumnezeu Ianache Postelnic, Petru Ion, leat 1798 – conform inscripției). Pe catapeteasmă sunt icoanele Domnului nostru Iisus Hristos, ale prorocilor și ale celor 12 Apostoli.

Intrarea în mănăstire astăzi (stânga) și cum arăta la 1901, într-o pictură a lui Nicolae Vermont (1866 – 1932)

Maria în icoane în care Pruncul Iisus este ținut în brațe) datează din secolul al XVI-lea. În tradiția populară stăruie însă credința în originea ei sacră, precum și în existența unei puteri supranaturale menite să ocrotească icoana, mănăstirea, cât și pe cei ce se închină. Se spune că în pelerinajul pe aceste meleaguri în scopul predicării creștinismului, apostolul Andrei a

În stăreția veche funcționa la sfârșitul secolului al XVIII-lea o școală publică cu predare gratuită în limba română, accesibilă copiilor din sat și din localitățile învecinate. În anul 1979, Oficiul Județean Argeș pentru patrimoniu cultural național a organizat în clădirea vechii stăreții o expoziție permanentă de artă feudală, carte veche românească și de artă populară muscelană, cu piese din patrimoniul Mănăstirii Nămăești. Între bunurile bisericii se află cărți de ritual: *Pravila* (1640), *Minei* (1768), *Catavasier* (1823), *Antologhion* (1827), *Evhologhion* (1832), *Molitvelnic* (1835), *Ceaslov* (1838), *Orologiu mic* (1839), *Psaltire* (1841), *Evanghelii* cu coperte de argint și icoane pictate pe lemn din secolul XIX.

Biserica Nămăești a fost ctitorită de clucerul Gheorghe Rucăreanu și fiul său, Nicolae Rucăreanu, împreună cu soțiile lor, în anii 1788 – 1789. Ea a fost reparată în 1848, odată cu adăugarea turlei de peste naos și desființarea peretelui despărțitor dintre pro-naos și naos. Afectată de focul artileriei germane în 1916, a fost consolidată de Comisia Monumentelor istorice între 1923 și 1925. Între anii 1978 și 1983 a fost restaurată prin strădania preotului Libianu.

Icoana de tip *Eleusa* (reprezentare a Fecioarei

ascuns în locul unde este astăzi turla bisericii o icoană zugrăvită de el, reprezentând adevăratul chip al Maicii Domnului cu Pruncul. Aceasta este una dintre cele 12 icoane pictate de mâna Lui inspirată de harul lui Dumnezeu și încredințate fiecărui apostol. Conform tradiției, icoana din Nămăești a fost adusă aici de însuși autorul ei, de apostolul care și-a asumat misiunea de a aprinde lumina credinței creștine în sufletele locuitorilor vechii Dacii.

Această icoană făcătoare de minuni a părăsit o singură dată Schitul Nămăești, din cauza bombardamentelor din Primul Război Mondial. Deși incendiul provocat de acestea nu a afectat-o, flăcările stingându-se miraculos în fața ei, icoana a fost ascunsă o vreme la Mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung. Întoarsă aici, unde a fost descoperită, icoana îndeplinește astfel, conform credinței populare, voința Domnului.

Mănăstirea deține o colecție muzeală de artă feudală, de artă populară, artă bisericească și carte veche, care arată rolul așezământului în viața culturală a zonei, măiestria de neegalat a membrilor comunității monahale, frumusețea, dar și varietatea artei noastre naționale. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

O BISERICĂ DE MAHALA SF. NICOLAE-UDRICANI

Dr. RALUCA MOȚEI
(Arheolog, Biroul Istorie Veche și Medievală)
Secția Istorie, Muzeul Municipiului București)

Expoziția „Povestea unei biserici de mahala. Sf. Nicolae-Udricani“, deschisă la Casa Filipescu-Cesianu în perioada 7 decembrie 2022 – 8 octombrie 2023, se axează pe reconstituirea evoluției istorice a lăcașului de cult și a comunității dezvoltate în jur, prin etalarea unor materiale provenind din cercetările arheologice realizate între anii 2005 – 2008 și 2018 de specialiștii Muzeului Municipiului București. Vizitatorii vor putea să descopere povestea fascinantă a unei vechi biserici bucureștene a cărei existență a fost strâns legată de mahalaua care-i purta numele.

Lăcașul de cult, cu hramul Sfântul Nicolae, a fost ctitorit în anul 1734 prin strădania și cheltuiala clucerului Udrecan și a soției sale Maria. O perioadă, aici a funcționat o mănăstire de călugări, metoh al Mănăstirii Sf. Ioan din Focșani. Așezământul monastic era amintit de marele ban Mihail Cantacuzino în al treilea sfert al secolului al XVIII-lea în rândul mănăstirilor fără han. Diversele scuturi de dări date de domnitorii Țării Românești, precum și donațiile consistente ale unor enoriași au îmbogățit patrimoniul bisericii, care la sfârșitul secolului al XVIII-lea deținea moșii, vii, terenuri, o moară, locuri de case, pivnițe și prăvălii.

*Detaliu din
Planul
Borrocyn,
1847, ...*

*... și din planul cadastral din 1911;
în ambele apare reprezentată biserica*

*Cimitirul
bisericii*

ȘCOALĂ „PE GENUNCHI ȘI PE BRÂNCI“

Terenul pe care a fost ridicată biserica se afla la sud-est de ulița Târgului de Afară, într-o zonă cu case împrejmuite de grădini și livezi. În afara edificiului religios, în curte se mai găseau turnul clopotniță pe sub care se făcea intrarea în incintă, câteva chilii și anexe. Parcela s-a mărit în timp prin donații și achiziții de teren, astfel că domnitorul Grigore Ghica a dispus în 1750 măsurarea și stabilirea limitelor curții bisericii. Pe planul realizat de locotenentul austriac Ferdinand Ernst în 1791 edificiul apare într-o zonă cu puține clădiri, înconjurată de grădini și legate între ele printr-o rețea de ulițe înguste. Din pomelnicul înscris la sfârșitul secolului al XVIII-lea pe o piatră fixată în zidul proscomidiei aflăm despre casele din „dosul altarului“ donate de preotul Nicolae „zogravu“. Într-un alt text situat deasupra ușii de intrare în pridvor sunt consemnate „două chilii noi în curtea bisericii, pentru sălășluirea celor săraci“, ridicate în anul 1810 „cu toată cheltuiala răposatului paharnic

Nicolae“. Chiliile din curte apar menționate ca fiind dărăpănate și în pericol de prăbușire în plângerea făcută domnitorului Grigore Dimitrie Ghica în anul 1824 de urmașii clucerului Udrecan, stolnicul Scarlat Chițoran și Nicolae Chițoran, „dinpreună cu toți mahalagii ot Udrican“. La mijlocul secolului al XIX-lea planul realizat de Rudolf von Borroczyński prezenta edificiul în centrul parcelei, turnul clopotniță prin care se făcea accesul în curte pe latura de vest, o casă în forma literei „L“ la est, două clădiri pe latura de sud și o clădire de mici dimensiuni spre nord.

Toate construcțiile aflate pe parcelă au fost grav afectate de marele incendiu din 23 martie 1847. La trei sferturi de veac de la catastrofă, preotul paroh de la acea vreme menționa într-un document: „au ars această Sfântă Biserică, cu toată argintăria. Sfintele vase, odăjdii, cărți și celălalte...“. Edificiul a fost refăcut în 1848 prin eforturile arhiereului Timotei Troados, fost egumen al Mănăstirii Sf. Ioan din Focșani. Partea superioară a turnului clopotniță a fost complet distrusă, clopotele fiind atârinate pe patru furci de lemn. Planul cadastral din anul

1911 reprezintă construcția detaliat, marcând scările plasate pe partea de sud-est a turnului, plus o mică anexă spre colțul de nord-vest. O gravură în aquaforte realizată de Anton Kaindl în perioada interbelică ne oferă o imagine clară a turnului clopotniță. Partea inferioară era zidită și prevăzută cu gang de trecere, fereastră și ușă de acces cu scară din lemn pe latura vestică. Partea superioară, reconstruită după marele incendiu, era din lemn și avea ferestre înalte acoperite de obloane și acoperișul din tablă, cu o cruce în vârf. În anul 2018, la nord față de clădirea situată la nr. 12 pe strada Clucerul Udricani, au fost identificate trei fragmente de zid din cărămidă legată cu mortar de var ce au făcut parte din structura turnului clopotniță. Două dintre ziduri erau țesute și la baza lor s-a putut observa prezența unei nivelări alcătuite din bolovani de râu ce a fost realizată pentru a conferi stabilitate fundației. Spațiul limitat în care a avut loc cercetarea arheologică nu a permis reconstituirea configurației turnului clopotniță în totalitate. Vestigiile arheologice au adus însă date noi privind elementele componente ale monumentului, care erau cunoscute doar din descrieri, devize, reprezentări sau planuri generale sumare.

O parte dintre construcțiile aflate pe parcela lăcașului de cult au dispărut după incendiu. În locul acestora, în timp, au fost ridicate noi clădiri, cum era cea cu patru încăperi înălțată la nord de biserică prin grija lui Timotei Troados. Pe latura de est a parcelei, între 1877 – 1883, a fost construită clădirea Azilului „Protopopol Teodor

Inel sigilar cu numele Ștefan

dată cu alinierea străzii Udricani și realizarea unei piațete de formă circulară, au dispărut clădirea de pe latura de nord și turnul clopotniță. Sistematizările din perioada comunistă, marcate de masive demolări, au remodelat înfățișarea urbană a zonei, în care Biserica Udricani a rămas unul dintre puținele

repere ale trecutului.

Mahalaua din jurul bisericii, denumită inițial a Popii Isac și mai târziu Udricani, apare menționată în documente încă de la jumătatea secolului al XVIII-lea: „Locul sfintei biserici de aici, den București, den mahalaua Popii Isac, ce iaste zidită den temelia ei de răposatul Udrican al doilea clucer“. În această perioadă, printre proprietarii caselor din proximitate se numărau mai mulți dregători (Constandin Dudescul vel spătar, Radu Orescul postelnic, Constandin Herăscul biv vel vistier, Ioniță paharnic), un preot (popa lui Drăgan) și un dascăl (Lupu, dascălul slavonesc).

Dimensiunea mahalalei este greu de estimat, primele repere apărând în cataografiile Bucureștiului. Astfel, în 1810 erau consemnate 65 de case cu 313 locuitori, iar în catagrafia generală apărută în luna decembrie 1831 erau înregistrate 79 de case, 106 familii cu 513 persoane. Numărul locuitorilor era în creștere în anul 1838, ajungând la 543. Mai mult de jumătate dintre familii se ocupau cu negoțul sau meșteșugurile, un sfert erau din rândul servitorilor, restul

fiind străini, boieri sau membri ai clerului. Nu toți erau însă proprietari, după cum aflăm dintr-o catagrafie a caselor din septembrie 1831, în care din 88 de case înregistrate 33 erau închiriate. În unele cazuri clădirea era ridicată de o persoană pe un teren închiriat pentru care se plătea o sumă de bani anual. Acesta este și cazul unor meseriași din mahalaua Udricani (Barbu croitoru, Nițul jimblaru, Simion curelaru, Petre zidaru, Păun croitoru, Ion zeciuitoru, Tincă jimblăreasa și Tănase dulgheru), care-și ridicaseră casele pe locul Mitropoliei și care, jefuiți de otomani, nu-și mai puteau plăti chiria.

Marele incendiu din 23 martie 1847 a afectat mare parte din mahală, atunci arzând biserica, patru case mari, 57 de case mici și zece prăvălii. Sunt interesante mențiunile cu privire la ocupațiile persoanelor păgubite, așa cum apar ele înregistrate în arhiva Califarov. Printre acestea întâlnim mai mulți croitori, arendași, jocari, șalvaragii, bogasieri, cârciumari, dar și câte un negustor, cizmar, băcan cu cârciumă, tinichigiu, măcelar, vârar, olar, șelar, mărchitan, epistat, sacagiu, vizitiu, sticlar, abagiu, limonagiu, papugiu, căldărar, vopsitor și o moașă. În urma incendiului au fost adoptate o serie de reglementări în domeniul construcțiilor ce au determinat modificări ale evoluției arhitectural-urbanistice a întregii zone. Locul caselor de mici dimensiuni cu curți generoase a fost treptat luat de noi imobile cu frontul la stradă, având mai multe etaje și curți înguste. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-a schimbat și componența etnică a locuitorilor parohici, aici

Economu“ pentru persoanele sărace și invalide. Planul cadastral din anul 1895 figurează pe latura de sud a parcelei două construcții de mici dimensiuni, care au dispărut în perioada imediat următoare, cel mai probabil pentru a face loc casei parohiale, ridicată în anul 1903.

Numele Bisericii Udricani este legat și de existența uncea dintre primele școli primare cu predare în limba română. Printre elevii care au învățat aici să citească se numărau Anton Pann și Petre Ispirescu. Într-o scrisoare către Vasile Alecsandri, Ion Ghica nota: „Școala noastră de la Udricani, școală sub albastrul cerului, pe prispa bisericeii, unde când ploua copiii se ghemuiau în odaia țârcovnicului jos pe cărămizi sau în clopotniță, scriau și citeau pe genunchi și pe brânci“.

DEMOLĂRILE MASIVE DIN ANII '80

Lucrările de amenajare urbanistică de la sfârșitul secolului XIX și primele decenii ale secolului XX au dus la exproprierea unor părți importante din terenul bisericii. Astfel, o

stabilindu-se un număr mare de evrei de religie mozaică, care și-au ridicat propriile lăcașuri de cult. Procesul de aliniere și de organizare a construcțiilor pe loturi în mahala a fost îndelungat și a dus la crearea unui fond construit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul

secolului XX. Cu acea ocazie a fost amenajată o mică piațetă și au fost trasate o serie de străzi noi de-a lungul cărora se aflau lăcașurile diferitelor culte și case cu grădini.

Schimbările fundamentale ale țesutului urban din apropierea Bisericii Sf. Nico-

lae-Udricani au avut loc odată cu sistematizările din perioada comunistă, când au fost făcute demolări masive. La sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut rămăseseră în picioare biserica, câteva clădiri, Sinagoga Mare Poloneză și o parte dintre traseele vechilor străzi. ■

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA BISERICA SFÂNTUL NICOLAE-UDRICANI

Dr. CAMELIA-MIRELA VINTILĂ
(arheolog, Biroul Istorie Veche și Medievală,
Secția Istorie, Muzeul Municipiului București)

În anul 2005, din cauza gradului înaintat de deteriorare a bisericii, a fost întocmit un proiect de restaurare și sistematizare (ce includea și intervenții în curtea bisericii), fapt ce a impus și o cercetare arheologică a acestor suprafețe. Muzeul Municipiului București a efectuat patru campanii arheologice, desfășurate în intervalul 2005 – 2008. Accentul a fost pus, pe de o parte, pe cercetarea terenului aflat pe latura sudică a bisericii și, pe de altă parte, pe trasarea mai multor casete în interiorul lăcașului de cult, unde au fost obținute informații legate de planul bisericii și sistemul de construcție.

*Imagini din timpul săpăturilor
la cimitirul bisericii (și în p. 32)*

Descoperirea unor tronsoane de ziduri și a unor morminte suprapuse și deranjate de biserica lui Udrecan clucerul reprezintă informații care documentează existența unei biserici mai vechi – probabil un lăcaș modest, din lemn, cu fundații de cărămidă.

Informațiile referitoare la cimitirul bisericii Sf. Nicolae-Udricani sunt rare. Un document din 20 mai 1769 menționează o moșie lăsată daniel lăcașului de cult de Maria Alexicana, fiica răposatului boier Costandin Alexianu, care dorea în schimb să fie

înmormântată lângă fiul său, mort de timpuriu și îngropat aici.

Din cimitirul mahalalei au fost dezvelite 142 de morminte (orientate creștinește), multe dintre ele fiind marcate cu numeroase cruci din piatră (49), întregi sau fragmentare.

Cu ocazia diferitelor lucrări care au vizat reamenajarea curții bisericii, crucile au fost deranjate și nu a fost posibilă, decât rareori, raportarea lor la un anumit mormânt.

Majoritatea înmormântărilor aparțin mirenților din mahala, realitate confirmată de inscripțiile de pe cruci (Necola cu tot neamul, Dima cu tot neamul, Ioanu cu tot neamul, Dragne cu tot neamul etc.), dar și de inventarul funerar: întâlnim inele sigilare cu numele defunctului (Grigore, Nuțu, Ioan, Ștefan etc.). Pe o piatră funerară, depusă în memoria lui Manole, fiul lui Dimitrie, a fost înscrisă

și funcția deținută de defunct, cea de vtorivistier (al doilea vistor), dar și data la care acesta a decedat, 11 octombrie 1814.

În anumite morminte au fost descoperite osemintele unor membri ai clerului ce aveau capul așezat pe o cărămidă, pe care erau incizate în pasta crudă numele, semnul crucii sau alte simboluri religioase și câteodată anul morții. Examinarea textelor de pe astfel de cărămizi sau de pe diferitele monumente funerare atestă între persoanele care și-au găsit aici locul de veci ieromonahi (erei Stoian 1812, Vasile erei) și monahii (Varvara, monahia Stamate, monahia Ghermana și Kasiena monahia, anul 1837).

Inventarul funerar descoperit în morminte era sărăcăcios și consta în mare parte din piese de port și podoabă (inele, pe care se afla scris numele posesorului, mărgelile de sticlă, cercei, copci, nasturi și bumbi), monete și vase din ceramică.

S-au mai păstrat, datorită compoziției solului, dar și faptului că cimitirul a funcționat într-o perioadă relativ târzie

(a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea), piese mai puțin semnalate în inventarul funerar: pantofi cu talpa bine conservată sau o gatuță fragmentară. Un caz deosebit îl repre-

zintă craniul unei femei tinere, care păstra coafura (părul împletit în mai multe codițe), capul fiind sprijinit pe o pernuță.

Amintim și descoperirea, în piciorul mesei altarului, a unei cutiute din argint, în care se aflau „sfintele moaște”. Pe fundul acesteia este inscripționat, pe trei rânduri, un nume și un an „ΤΡΟΑΛΟC ΤΙΜΟ/ ΤΕΥ: ΑΡΧΙΕΡΕΙC/ 1847”. Așa cum arată și textul unei inscripții aflate în biserică, în partea stângă, pe peretele ce desparte pridvorul de pronaos, după incendiul din anul 1847, lăcașul de cult a fost reparat prin grija și cu cheltuiala arhiepiscopului Timotei Troados, fost egumen al Mănăstirii Sf. Ioan din Focșani.

O altă descoperire importantă a fost identificată în pridvor: o amenajare/casetă, de formă rectangulară, umplută cu fragmente de vase-castroane, borcane, multe vase de sticlă (printre care și o candelă întreagă), dar și sticle de băuturi, pahare, fiole cu destinație farmaceutică, toate datând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Nu cunoaștem scopul depunerii acestor materiale (multe dintre ele fragmentare și cu caracter laic) în casetă, care, după umplere, a fost închisă.

Obiceiul înmormântărilor lângă biserică a fost interzis prin Legea pentru înmormântări din anul 1864, când, după o serie de reglementări anterioare, au fost interzise înmormântările în biserici, temple, sinagogi, spitale, capele din interiorul orașelor. Înființarea cimitirului intra în sarcina comunei, care avea, totodată, și obligația de a verifica respectarea legii de către preoți. ■

ALBUM ISTORIC

*Gravură în aquaforte
realizată de Anton Kaindl,
în perioada interbelică,
a turnului clopotniță*

*... și cutia de argint în care
se aflau Sfinte Moaște,
descoperită
în piciorul mesei altarului,
după restaurare*

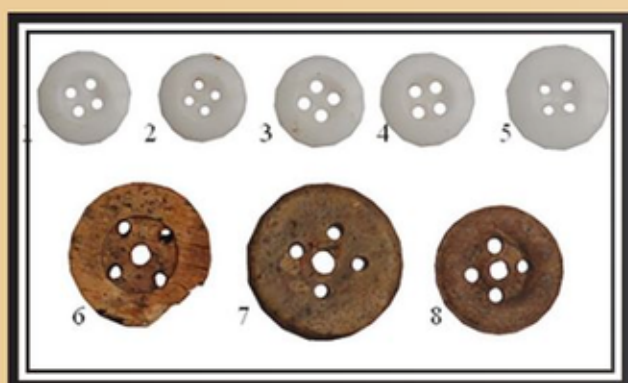
Două copci...

*Biserica
Sf. Nicolae-Udricani,
fotografie
din anul 1935*

*Piese din inventarul
funerar descoperit:
bumbi și nasturi...*

... o strachină...

*... și mărgelile
din sticlă*

O altă imagine, tot din 1935, a bisericii

*Alte piese
din inventarul
funerar:
cană
de faianță...*

... pahar cu picior..

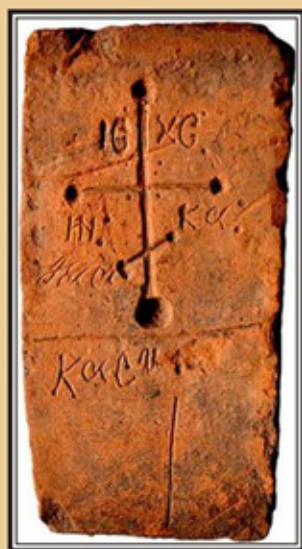
... și un flacon farmaceutic

Masa altarului

*Cruce de piatră
cu numele lui Manole,
fiul lui Dimitrie,
vtori vistier
(al doilea vistiernic
și data 11 octombrie 1814)*

*Cărămidă descoperită
în cimitir
cu numele
monahiei Kasiena*

*Cruce de piatră cu inscripția
„Iisus Hristos Nika“*

La Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918 – cum am văzut în numărul 12 din anul trecut –, în ciuda interdicțiilor autorităților maghiare, bihoreni au fost o prezență activă. Bunicul autoarei, avocatul dr. Ioan Ciordaș, le-a fost lider și martir, deopotrivă. Să le urmărim povestea după ce s-au întors acasă, în aceeași relatare documentată a nepoatei sale.

SUIND GOLGOTA BIHOREANĂ

MARINA GHERMAN CIORDAȘ

„După clipa străfulgerătoare în veacuri, de la Alba Iulia, am venit acasă în gura lupilor, gata de a înfrunta urgia cu toți împreună. Și-a trecut o iarnă grea, cumplită pentru noi. Trăiam cu adevărat vremuri apocaliptice, nimeni nu avea drepturi, nici siguranță, bandiții terorizau fără nicio răspundere, mai ales zona situată în dosul frontului de la Ciucea“ (Dr. Victor Gherman, Basmul învierii noastre, articol în Noua gazetă de vest, din 20 aprilie 1940).

Dar cum de văile Crișurilor și Bârgăului au devenit „văi ale plângerii“? De ce dr Ioan Ciordaș, conducătorul politic al sud-bihorenilor, a fost catalogat ca „trădător de țară“ și învinuit că „la Alba Iulia a vândut Bihorul românilor“?

Pentru a putea înțelege toate acestea, trebuie să analizăm contextul istoric din acea vreme.

Avocatul Ioan Ciordaș,
conducătorul politic al bihorenilor

La 20 martie 1919 Guvernul Karoly demisionează și la Budapesta se proclamă Republica Sfaturilor, iar la conducerea ei vine Bela Kuhn – liderul partidului comunist –, care și el are ca obiectiv refacerea Ungariei mari. În acest scop și-a încropit o armată (armata roșie), alcătuită din resturi

ale fostelor unități de honvezi și din foarte mulți mercenari, formațiuni ce purtau la chipiu însemne ca acestea: „Legiunea morții“, „Garda de oțel“, „Garda Roșie“ „Pentru Ardeal“. Aceste formațiuni au putut activa în voie, omorând, torturând cu bestialitate, rechiziționând bruma de avere a bieților

români etc., deoarece, printr-un armistițiu încheiat în data de 13 noiembrie 1918 între generalul francez Louis Franchet D'Esperey și Guvernul ungar, condus de contele Karoly, s-a stabilit oprirea trupelor române ce intraseră în Ardeal pe linia Zam – Ciucea, adică partea de nord a Ardealului rămânea sub

administrare maghiară până la noi dispozițiuni (*Magazin istoric*, 4/2019).

ARESTĂRI SAMAVOLNICE

La 4 noiembrie 1918, pe casa dr Ioan Ciordaș – președintele Partidului Național Român Beiuș și al Consiliului Național Român Beiuș – a fost arborat tricolorul. Dar acest fapt i-a deranjat pe ungurii din localitate, care l-au amenințat spunând: „Scump o să plătești tu aceasta!“.

Părintele Gheorghe Pop, parohul din Oșorhei, cumpără un steag pe care-l sfințește și, pentru a nu crea probleme, căci în sat erau destui unguri, îl pune înaintea iconostasului, și nu pe turla bisericii. Într-o zi, un credincios îi atrage atenția părintelui că „se vorbește mult prin sat despre steagul nostru și cu multă ură din partea ungarilor [...] și se poate întâmpla să ne spargă într-o noapte fereastra și să ni-l ducă de acolo“. Bunul părinte nu și-a putut închipui o asemenea faptă, făcută de consătenii săi cu care trăia în pace, dar în noaptea de 15/16 ianuarie 1919 ușa bisericii a fost spartă și steagul a fost furat. A doua zi, când părintele s-a dus să-l caute, constată că steagul a fost dimicat cu securea sau toporul, și încă foarte mărunț, deoarece încă mai erau câteva bucățele pe jos.

Și aceasta nu a fost o întâmplare singulară, căci elevii, persoanele care purtau la pălărie tricolorul erau somate: „Imediat să iai tricolorul de pe pălărie și să-l calci sub picioare, căci suntem în Ungaria, și nu în România, că dacă nu te

Familia dr Ciordaș

împușcăm sau străpungem. La aceasta un băiat a răspuns: «De ce, că și alții îl poartă?». Atunci soldații au luat armele în mână, voind să-l străpungă în mijlocul drumului“ (Diana Iancu – dr Ioan Ciordaș, *Proces-verbal*, 6 martie 1919). Aceleași amenințări, dar transformate în injurii și bătaii, le sufereau și elevii școlilor din Beiuș care luau trenul din Oradea. Astfel, în 30 ianuarie 1919, patru elevi de clasa a V-a și a VI-a, fiind pe peron, au fost înjurați, batjocoriți, iar lui D. Popovici i-au

spintecat veșmintele, l-au lovit cu pumnii și voiau să-l străpungă. Noroc că a intervenit Garda Națională, se menționează în același *Proces-verbal*.

Gara din Oradea devenise un loc periculos pentru români. În data de 25 ianuarie 1919, Petre Toma aștepta să ia trenul spre Binș (Beiuș), când un grup de șase soldați bolșevizați, înarmați, au vrut să-i jefuiască, pe el și încă un grup de 20 de țărani ce erau lângă trenul de Beiuș. Au sărit la ei, i-au înjurat, i-au schingiuit și i-au bătut cu dosul armei, iar lui Petre Toma i-au crăpat capul.

Nu puteai fi sigur nici de ziua de mâine, căci aceste campanii se dedau și la arestări samavolnice; astfel în ziua de 16 februarie 1919, în decursul nopții, o companie de soldați unguri ce purtau la chipiu inscripția „Erdelyert“ a pătruns în Vașcău și a dezarmat Garda Națională Română, pe care a surprins-o, și a efectuat mai multe arestări, ridicând din pat pe protopopul Adrian Deșean, pe avocatul dr. Augustin Ciurdariu, gardistul V. Sala, locotenentul Petru Popovici și alții.

*Generalul francez
Louis Franchet D'Esperey
(1856 – 1942)*

SUB CENUȘĂ, MÂINI ȘI PICIOARE

La Lunca purtarea nemiloasă, inumană a șefului Ocolului silvic și a pădurarilor a atins cote de nedescris. Cum prindeau un nefericit de român strângând vreascuri uscate în pădure, îl legau cu un ștreang de coada calului și așa îl escortau până la ocol. Acest tratament inuman și altele mai brutale au primit o replică deosebit de vehementă din partea unor săteni care au dat foc ocolului silvic. Represaliile au fost necruțătoare, căci la Lunca a fost trimis un detașament de soldați unguri sub comanda locotenentului Karacsony Jenő, care a introdus o adevărată stare de asediu în comună și împrejurimi.

„În zilele de 10 și 11 noiembrie 1918 această trupă s-a deplasat în satele Băița, Cămpanii de Jos, Cămpanii de Sus. În Băița trupa s-a dus din casă în casă, răbind cu baioneta șapte oameni, iar pe cine a întâlnit în cale a bătut până la sânge. Aceeași trupă s-a deplasat apoi în satul Sighiștel, de unde au luat patru locuitori, pe care i-au bătut cumplit, apoi i-au dus afară din sat, i-au legat cu sârmă de telefon și i-au împușcat” (Viorel Faur, *Tragedia de la Sighiștel*).

Bieții români căutau să-și salveze odată cu ei și ce brumă aveau. Unii dintre ei au crezut că îngropându-și avuții ar putea fi mai în siguranță.

Școala Normală din Beiuș

Frații David și Mitru Țepelea, din Bratca, au fost îngropați aproape de vii, după ce li s-au tăiat urechile și nasul, i-au împuns cu baioneta prin coaste ca apoi, pe jumătate morți, să-i îngroape într-o grămadă de nisip, cu picioarele afară. Aceeași soartă au avut-o Grozea Gheorghe al Purceloaiei și Ungur Mitru din Bratca. Pentru că s-a opus rechiziționării cailor săi, Brânduș Mihai din Beznea a fost ucis. În Birtin primarul comunei, Dimitrie Bolojan, este ucis pentru că s-a opus rechiziționării furajelor din sat, iar consătenii săi Sala Ioan și Venter Petru au fost crunt bătuți. Și lista poate continua.

În toate comunele de pe Valea Crișului Repede, așa cum reiese din depozitiile strânse de Consiliul Național Român Bihor (C.N.R.B.), cetele de

secui au rechiziționat de la țărani animale, nutreț, merinde, bani, sub amenințarea puștilor, iar morții erau lăsați în șanțuri pe margine de drum.

Documentele de arhivă evidențiază că în 37 de localități de pe Valea Crișului au fost împușcați 91 de locuitori. Ele nu incriminează faptele

tuturor ungarilor, în general, „căci nu există pădure fără uscături”, ci ale căpitanului Verboczy și ale subalternilor săi, locotenentul Karacsony, Erno Molnar etc.

Nici morții nu mai erau respectați. Astfel, în data de 26 februarie, la Bășești a fost atacat până și carul mortuar al lui Gheorghe Pop, unul dintre cei mai mari corifei ai luptei pentru libertate și Unire cu Țara mamă.

Sighiștel, un sat de munte cu cca 300 de locuitori, a avut parte de cea mai grozavă tragedie a acelor zile, „măcelul de la Sighiștel”, cum l-au denumit istoricii și publiciștii. Vicarul de Oradea, Roman Ciorogariu, președintele C.N.R. Oradea și Bihor, a înregistrat sub nr. 735/1919 informațiile despre acest caz, primite în calitate de președinte al C.N.R. Dintre soldații maghiari postați la Vașcău vreo patru inși, după un chef de o noapte întreagă, au intrat în comuna Sighiștel, la 2 martie 1919, pentru a rechiziționa. Au voit să intre în casa proprietarului Toader Atanasiu, care nu s-a mai întors de

Gara din Oradea

la Alba Iulia. Deoarece poarta era încuiată și servitorul nu a putut-o deschide repede, unul dintre ei, sărind din trăsură, din neatenția lui, i-a explodat grenada de mână atârnată de brâu, omorând trei dintre ei. Cei scăpați fug la Băița și anunță că locuitorii comunei i-au primit cu foc. La aceasta întreg plutonul din Băița a plecat în comuna Sighiștel, unde – înainte de a intra în comună – a tras salve de foc în lungul comunei. Erau înarmați până și cu mitraliere și au început a trage prin comună asupra țăranilor din grădini și din case. Apoi au dat foc satului, arzând 15 case și 16 grajduri, nouă țărani fură împușcați, iar șapte răniți, dar mai târziu s-au aflat sub cenușă mâini și picioare tăiate din trunchi. Bineînțeles, presa maghiară a deformat intervenția, aruncând vina pe români, care ar fi deținut un număr considerabil de arme, ceea ce a făcut necesară intervenția. Maiorul francez Dauphont, care a venit la Oradea pentru a ancheta cazul Sighiștel, după ce cu greu s-a găsit o mașină care să-l transporte în comună, a trebuit să renunțe, deoarece i s-a spus de autoritățile maghiare din Oradea că nu i se garantează viața.

JERTFĂ PENTRU IDEALUL SFÂNT

Consiliul Național Român din Oradea și Bihor a trimis o delegație la prefectul Katz Bela, pentru a-i cere să pună capăt sălbăticiiei cu care erau jefuiți, maltratați și chiar uciși românii din Bihor. „Iai asupra d-tale răspunderea pentru această anarhie?” Neprimind

*Episcopul Roman Ciorogariu
(1852 – 1936)*

niciun răspuns, delegația, din care făceau parte și două fețe bisericești – vicarul Roman Ciorogariu și canonicul Iacob Radu –, a înaintat un memoriu în 41 de puncte Conferinței de Pace de la Paris, conținând descrierea atrocităților comise asupra românilor. Pentru a-și apăra subalternii, comisarul Katz a dat vina pe „sălbăticiii de secu”.

Dr. Ioan Ciordaș – președintele Consiliului Național Român Beiuș – a raportat toate aceste abuzuri Consiliului Central Român Comitatens, de la Oradea, solicitând trimiterea rapoartelor și la Consiliul Dirigent.

Trebuie să arătăm că și în Oradea au dominat teroarea, arestările, mai ales după instalarea regimului comunist și venirea la conducerea Bihorului a lui Katz Bela. Vicarul ortodox Roman Ciorogariu povestește: „am lepădat reverenda și mi-am scurtat barba ca să ies din acest infern”.

Beiușul, orașelul care prin școlile sale românești ctitorite

de episcopii greco-catolici ai Oradiei, a dezvoltat conștiința națională, după 1 Decembrie a trăit un adevărat calvar, căci aici s-a cazat Detașamentul de secu condus de Kalman Verboczy. El a întocmit trei liste negre cu numele intelectualilor, meșteșugarilor și țăranilor, pe care i-a condamnat la moarte; 46 de locuitori ai Beiușului erau pe prima listă. Primul pe listă era dr. Ioan Ciordaș, membru în Comitetul Executiv al P.N.R., președintele Consiliului Național Român Beiuș și, până la venirea lui Verboczy, președinte al Comisiei Executive și conducătorul politic al sud-bihorenilor. Despre dr. Ioan Ciordaș secuții spuneau: „Dacă tu nu vei mai fi în viață, Bihorul nu va fi rupt din trupul Ungariei”.

Cu toate că a fost atenționat în mai multe rânduri că, întorcându-se în Beiuș, poate să-și piardă viața, Ioan Ciordaș a refuzat să se refugieze, spunând că nu-și dorește nimic altceva (onoruri în Consiliul Dirigent) decât să fie între bihoreni lui

*Kalman Verboczy (1888 – 1967),
conducătorul detașamentului
de secu*

*Monumentul
celor doi martiri
și, în detaliu,
placa
ce le păstrează
numele:
Ioan Ciordaș
și Nicolae Bolcaș*

și că e necesară prezența sa în Beiuș, deoarece este singurul care îl poate tempera întrucâtva pe Verboczy. Din păcate, nu a reușit și a plătit cu chinuri îngrozitoare și cu viața, atât el cât și mai tânărul său camarad de luptă Nicolae Bolcaș.

În Parcul central din Beiuș este o statuie, statuia celor doi martiri, dr Ioan Ciordaș și dr Nicolae Bolcaș. Au fost chinuți cu bestialitate, fiind de nerecunoscut și zvârliți unul

peste altul, încă vii, în groapa săpată de ei, în noaptea de 3 spre 4 aprilie, când au fost arestați, din ordinul căpitanului Verboczy Kalman.

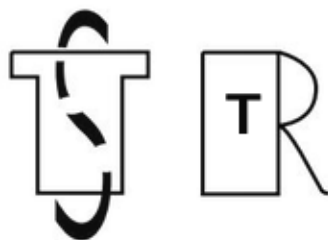
Este de reținut comentariul apărut în ziarul maghiar de la Oradea *Nagyarad*, despre omul dr. Ioan Ciordaș: „Dr. Ioan Ciordaș a fost una dintre personalitățile politice românești, dar, datorită obiectivității și iubirii de dreptate, precum și caracterului său, a obținut și

simpatia poporului maghiar. A fost multă vreme membru al comisiei juridice a comitatului și în această calitate a desfășurat o activitate sânguincioasă și eficientă“.

Nu pot să nu redau câteva gânduri ale bunicii mele, poeta Viora din Bihor (1889–1957), cu referire la dr. Ioan Ciordaș, soțul ei. „Ionel, pentru calitățile tale superioare, pentru caracterul tău puternic și pentru noblețea sufletului tău, Domnul te-a ales – tu, Sfânt Erou – drag erou martir, să slujești drept pildă generațiilor viitoare. Când aproape toți au deznađăduit în vremile de grea cumpănă, tu, asemeni unui profet, vorbeai de înfăptuirea visurilor noastre mărețe, o Românie mare! Acest ideal sfânt te-a cerut jertfă și pe tine, Ionelul meu.“

Și tot ea continuă: „Este în mâna voastră, a generației de azi, ca asemenea lucruri să nu se mai repete. Nu uitați că Istoria nu iartă. Amintiți-vă de anul 1940 și de Ip și Trăznea. Vouă v-au lăsat eroii Marii Uniri un testament, să apărați granița de Vest a României Mari“ (Viora din Bihor, *Din Cetatea Sfântă*). ■

LA CASTEL (Biverb: 8, 6)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **TRECEREA RUBI- CONULUI**, din nr. 1/2023

SUETONIUS – CATO – JULIA –
RURAL – LIMB – I – UMBRIA – S
– BORNA – E – ME – ORIA – O – BAN –
NDA – ERI – GT – II – APENINI – UNCHI
– NOUA – S – HIRTUS

Soluția jocului **ÎN ORIENT**, din nr.
1/2023

ȘEF ARAB DIN MEDINA
(SE–FARA–B/D–IN–ME/D–IN–A)

Vă prezentăm ultimul episod al amintirilor diplomatului prezent la Budapesta în zilele revoluției ungare (Magazin istoric, 11 – 12/2022; 1/2023).

MARTOR OCULAR LA OPERAȚIUNEA „VIFORUL”

● După întrevederea cu Valter Roman, Kádár zboară la Moscova ● Nagy Imre solicită medierea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej pentru retragerea trupelor sovietice din Ungaria ● Liderul român nu cade în capcană ● Promisiunea lui Kádár privind Ardealul

*Duminică, 4 noiembrie,
a început represiunea
trupelor sovietice*

FRANCISC PĂCURARIU

Spre seară, Valter Roman a revenit de la Ambasada Sovietică, unde fusese trimis de Gheorghe Gheorghiu-Dej, care dorea să știe cât mai precis care era poziția sovieticilor înainte de sosirea lui Hrușciiov la București. El a raportat concluziile la secretariatul C.C. Ghizelei Vass – o femeie urâtă, bărbătoasă, dar cu o minte ascuțită, a cărei excelentă prestație în acele clipe grele a determinat numirea sa ulterioară la șefia Secției de relații externe a Comitetului Central, unde a rămas aproape un sfert de secol.

Tancurile Armatei Roșii pe străzile Budapestei

Deci n-a existat o analiză a întrevederii de la sovietici, dar din puținele detalii mărturisite de Roman reieșea că și ei aveau aceleași percepții ca și noi, în ceea ce-i privește pe Kádár și Nagy Imre. Chiar nu știu cum de-și mai făceau Nagy și Kádár iluzii cu „reluarea inițiativei”: Partidul Muncitoresc Ungar încetase de fapt să mai existe. De altfel, a doua zi Valter Roman a avut o întrevedere confidențială cu Kádár. Se pare că a fost o discuție serioasă: în aceeași seară Kádár s-a urcat într-o mașină, plecând în direcția Tököl, de unde a luat avionul spre Moscova. După o scurtă discuție confidențială cu conducerea sovietică, la 4 noiembrie în zori, Kádár proclama la radio Szolnok un nou partid și un nou guvern. În chiar clipa când tancurile reîntrau în Budapesta – grăitoare coincidență!

Valter Roman și ambasadorul Málnășan au plecat cu avionul spre București: înainte de sosirea lui Hrușciiov, dis-de-dimineață, urma să prezinte raportul de misiune Biroului Politic și să răspundă la eventualele întrebări.

La 2 noiembrie Hrușciiov și Malenkov au aterizat pe

Băneasa. Málnășan și Roman își îndepliniseră cu brio misiunea: din rapoartele lor, Gheorghiu-Dej a avut datele necesare pentru a-și construi o opinie informată, care coincidea în mare măsură cu cea a sovieticilor.

Eu am primit ordin să rămân la Budapesta: angajații unguri ai ambasadei noastre tot nu renunseră la serviciu, era nevoie de un vorbitor de limba maghiară. Cu noi era și scriitorul Mihai Beniuc, vorbitor de maghiară, surprins de evenimente în vacanță, la Balaton, dar el nu era funcționar diplomatic, să i se poată încredința materiale secrete. Și a fost bine că am rămas! La acel moment, noi nu știam

ce ne așteaptă, dar Nagy Imre presimțea sau știa ceva.

În dimineața de 1 noiembrie, când Kádár, Roman și Málnășan tocmai plecau spre aeroport, Nagy Imre l-a convocat pe ambasadorul român, Ion Popescu-Puțuri, și i-a cerut să-i transmită lui Gheorghiu-Dej că „îl roagă să fie mediator între Guvernul ungar și conducerea U.R.S.S., în chestiunea retragerii trupelor sovietice din țară”. Ambasadorul era să facă infarct, dar n-a avut loc de întors, a transmis prin cifru Centralei propunerea – deși cu toții știam că sovieticii citeau cifrul nostru diplomatic, întrucât ei ne furnizau tabelele de unică folosință.

Gheorghiu-Dej a fost din nou pus într-o situație imposibilă, dar Nagy își calculase mișcarea. Într-un fel sau altul, aflase că încă din 1955 Gheorghiu-Dej lansase ideea unei retrageri a armatei sovietice din România, în contextul în care plecarea trupelor din Austria dezumfla pretextul cu „menținerea liniilor de comunicație”. În al doilea rând, Gheorghiu-Dej tocmai semnase cu Tito o declarație comună în care afirmau „neamestecul în treburile

Cardinalul Mindszenty, eliberat de revoluționari

*Clădire distrusă
de sovietici*

șurubului în ce privește nivelul de trai a fost însoțită de valuri de arestări.

Gheorghiu-Dej era un om mult mai șiret decât își închipuia Nagy Imre. Ce a urmat am aflat ulterior, tot de la ambasadorul de la Belgrad, Comșa. Știind că telegrama lui Popescu-Puțuri fusese deja citită de sovietici, Gheorghiu-Dej l-a convocat pe ambasadorul Epișev și i-a pus depeșa în mână. Amândoi știau că nu mai era nimic de

făcut. S-a convenit să se răspundă, pe canale confidențiale, că Gheorghiu-Dej va efectua o vizită secretă la Budapesta, peste câteva zile, pentru a pune la punct detaliile medierii cu „Guvernul Ungariei”, nu cu Nagy Imre nominal. La București și Moscova era evident că gazdă va fi, la acea dată, Kádár și al său „Guvern de la Szolnok”.

Unul dintre efectele neprevăzute ale acceptării „medierii” e că ne-am trezit în fața Ambasadei cu un camion al armatei ungare, din care militarii au descărcat arme și muniție destinate personalului Ambasadei „pentru protecția înaltului oaspete”. Situația ne pune de două ori în situație dificilă: pe de-o parte vizita lui Gheorghiu-Dej, în principiu secretă, ajunsese subiect de comentarii în rândul soldaților care cărau lăzile de muniție. În al doilea rând, se presupune că o ambasadă n-ar trebui să fie depozit de armament. Dacă reizbucneau ostilitățile, insurgenții

puteau să ne acuze de implicare. Deci era și aceasta o modalitate de presiune indirectă: sau ne țineți partea până la capăt, sau un eventual Guvern Mindszenty ar putea să vă aresteze pentru activități incompatibile cu statutul diplomatic.

Apoi lucrurile s-au precipitat. Acționând așa cum amenințase că va face, Nagy Imre a anunțat, într-un discurs radiodifuzat, că Ungaria iese din Tratatul de la Varșovia. Circula zvonuri cum că Tratatul de Pace de la Paris devenea „caduc”, fiindcă trecuseră zece ani de la încheierea sa, iar „pedepsirea Ungariei, prin pierderea Ardealului”, urma să înceteze. Dar cu o condiție, ieșirea Ungariei din Pactul de la Varșovia, ale cărui prevederi împiedicau restituirea.

Și asta era în avantajul nostru. Gheorghiu-Dej a apucat din zbor cartea scăpată din mână, jucând-o ulterior mult mai bine. Un an mai târziu, invoca în discuțiile cu Hrușciov ideea „refacerii credibilității” Pactului prin acceptarea retragerii militare sovietice din România, aparent la inițiativă sovietică. Garanta că, spre deosebire de ce credeau occidentalii, nu va avea loc nicio destabilizare, ceea ce ar fi demonstrat totodată că Nagy Imre nu avusese dreptate, că Tratatul era solid, iar regimurile comuniste „nu stau pe baionetele sovietice”, cum se insinua în Apus, după episodul cu Ungaria. Până la urmă sovieticii au cedat la acest șantaj sentimental. Urmarea se cunoaște.

Nagy a încercat să proclame neutralitatea Ungariei, sub protecția secretarului general al O.N.U., Dag Hammarskjöld.

interne” – adică, exact ceea ce solicita acum Nagy Imre. În al treilea rând, eu cred că ungurul era convins că Gheorghiu-Dej ar putea cădea în capcană, profitând de moment ca să ceară retragerea sovieticilor simultan din România și Ungaria. Iar dacă sovieticii cedau, Nagy Imre își imagina că imediat în Ardeal ar fi izbucnit o „revoluție”, care ar fi complicat situația Moscovei, năruind spatele forțelor de intervenție, ba poate chiar deschizând posibilitatea unei anexări: cei de la București ar fi avut prea multe probleme pe cap ca să poată să se opună. În România se trăia greu, pe puncte, cu cartelă la toate alimentele de bază, nemulțumirile erau mari. De altfel, și sovieticii se temeau de o explozie socială și în România: oamenii o duceau mai prost decât în Polonia sau Ungaria, unde situația bubuise deja. În lunile care au urmat, Dej a desființat cartelele, a mărit salariile, a lansat un program de construire de locuințe. Slăbirea

*Janos Kádár
(stânga)
este primit
cu „căldură
tovărăască”
de liderul
sovietic
N.S. Hrușciov*

Douăzeci de ore mai târziu, în dimineața zilei de duminică, 4 noiembrie, cu mult înainte de ivirea zorilor, am fost treziți de un bombardament de artilerie continuu. Venea din toate patru colțurile Capitalei. Când s-a crăpat de ziua, ne-am dat seama că orașul e survolat la joasă altitudine de aviația sovietică. Iar la radio vorbea Kádár, înfierând cu mânie proletară „contra-revoluția”.

S-a raportat în Centrală. Pe măsură ce treceau orele, canoada devenea tot mai apropiată, de zăgăneau geamurile și se zgâlțâiau planșeele clădirii sub noi. Spre după-amiază tirurile de artilerie au început să se rărească, se auzeau în schimb rafale de mitralieră. Mai ales dinspre cazarma Kilian, unde era comenduirea garnizoanei, încă în mâinile ungarilor.

Și pe noi, cei de la Ambasadă, ne-a luat prin surprindere această evoluție! Dar Nagy depășise o invizibilă „linie roșie” – chestia cu ieșirea din Pactul de la Varșovia de-abia creat –, iar sovieticii atâta așteptau, fiind în măsură să le dea un răspuns de neuitat.

Adouă zi, am plecat spre aeroport. Spre deosebire de Mălnășan și Roman, care au mai făcut în acea iarnă naveta București – Budapesta, misiunea mea se terminase, trebuia să profit de avionul pus la dispoziție de sovietici. Pe vremea aceea, România nu avea avioane oficiale, transportul delegațiilor era asigurat de U.R.S.S., la cerere.

Pe drum spre aeroport, am avut prilejul să văd urmările canonadei prin care trecusem. De la Podul Petőfi de-a lungul, pe kilometri întregi, peisajul era supraréalist. Blocurile de locuințe erau efectiv găurite de jos în sus – ca un tunel care începe la etajul 1 și se termină la etajul 4, trecând prin planșee, camere, ziduri. Cum mergeam încet pe șoseaua vălurită de tancuri, dacă priveam bine, vedeam cerul prin imobile. Nu-mi puteam imagina ce produsese asemenea devastare. Eram însă în mașină cu doi specialiști militari de-ai lui Bodnăraș, care m-au dumirit: tancurile sovietice trăsese de aproape, fără detonator. Obuzul intra prin fațadă, traversează de-a curmezișul trei apartamen-

te și iese prin acoperiș. Atunci am înțeles din ce cauză spitalele Budapestei se umpluseră, în ultimele zile, cu zeci de mii de răniți...

Chiar în ziua în care sovieticii au reușit să-l captureze pe Nagy Imre, Gheorghiu-Dej a sosit la Budapesta. Venise pentru „mediere”, pasă-mi-te pentru a-l împăca pe proaspătul arestat, Nagy, cu cel care-l făcuse să iasă din Ambasada Iugoslaviei, prin promisiuni mincinoase: Kádár. Era însoțit de Emil Bodnăraș, Chivu Stoica și Valter Roman – acesta din urmă, mai mult pe post de translator. Se pare că sosirea delegației române la Budapesta, conform cererii anterioare a lui Nagy, a fost unul dintre elementele care l-au determinat pe acesta să renunțe la azil. Pe de altă parte, pentru Kádár, faptul că o delegație străină venise să-l viziteze era de natură să mai atenueze postura incomodă în care se afla, de „marionetă a Kremlinului”. Moscova îi putea oferi multe, dar nu-l putea ajuta nici să reconstruiască partidul comunist ungar și nici nu-i putea da cine știe ce ajutor alimentar, pentru a crește standardul de viață al ungarilor. Ce au discutat Gheorghiu-Dej și Kádár nu se știe precis: a fost pe linie de partid, unde cele mai multe lucruri nu se consemnau în scris. Dar mai târziu se zvonea prin Centrală că acestea au fost aspectele discutate cu prilejul „medierii”: trimiterea de alimente și de instructori de partid, maghiari din România. În contrapartidă, noul lider ungar a promis încetarea agitației privind Ardealul. Promisiune de care s-a ținut cât de cât exact 20 de ani. ■

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Scrisoarea pe care o publicăm în continuare provine din fondurile Bibliotecii Academiei. Ea surprinde realități de la Muntele Athos unde, multă vreme, dincolo de viața în post și rugăciune proprie călugărilor, se irosea timpul în gâlcevi nesfârșite și acuze reciproce.

*Ieromonahul Theodosie Soroceanu
către o autoritate nenumită*

12 noiembrie 1897

In anul 1870, de către câțiva români din Basarabia, dintre care unul eram și eu, aflându-ne în Muntele Athos, ne-am hotărât, cu ajutorul lui D-zeu, să înființăm o comunitate călugărească curat românească.

Pentru executarea planului nostru, am cumpărat de veci mai multe fălci de pământ, pe care se găseau niște ruine, în ținutul Provatei, proprietatea Marci Lavre. Aici am început din temelie zidirea unei biserițe și cu chiliile trebuitoare pentru un așezământ călugăresc. D-zeu ne-a ajutat ca cu mijloacele noastre bănești, fără ajutorul cuiva, să întărim un locaș în care, cu mulțumire sufletească, să lăudăm pre D-zeu în dulcea limbă românească de care eram foarte setoși.

Cu timpul, după pilda noastră luându-se și alți frați basarabeni, sub conducerea și sfatul nostru, am mai cumpărat locuri, zidind biserițe și chilii, așa că, după cuvântul Evangheliei „că nimic nu este mai frumos decât a locui frați împreună”, am ajuns a fonda cunoscuta în Sfântul Munte de către autoritățile civile și bisericești „Comunitatea fraților români”.

De la așezarea noastră și până azi, am căutat, atât prin cuvânt cât și prin fapt, să arătăm

Schitul Provata

străinilor că noi suntem români. Am introdus în serviciile bisericești de obște pomenirea suveranului României, M.S. Carol I, al cărui nume, prin vitejia și înțelepciunea sa, este foarte respectat în toate părțile și de toți călugării, dar mai ales de autoritățile turcești. Și cum n-am fi făcut aceasta, de a ruga pe D-zeu pentru M.S. Carol I, care este și trebuie să fie fala și întărirea tuturor românilor, ori în ce parte a lumii ar fi ei?

Am introdus în bisericile noastre toate cărțile liturgice, cele tipărite cu litere strămoșești, în care scop, după a noastră cerere, ni s-a dat toate aceste cărți pentru toate biserițele noastre, de către Guvernul român. Am împodobit arhondariile (casele de primire) cu portretele suveranului României și a[le] întregii sale familii. Am pus începutul unei biblioteci, compusă mai ales din

cărți românești, de cuprins religios și istoric național.

Eram fericiți, pentru că, ne-supărați de nimeni, nici de turci nici de greci, ne îndeplineam dorințele noastre românești, fără nicio piedică din partea străinilor. Se vede însă că cel rău, care după cuvântul Scripturii pizmuiește pe cel fericit, liniștea noastră a fost și este amarnic tulburată. În Sf. Munte, afară de cele mai multe și mari mănăstiri, zidite de vechi domni români, cu sudoarea strămoșilor noștri, care mănăstiri sunt locuite de străini, deși până azi se vede marca țărilor române, este așezământul călugăresc Prodromul, ca cel mai nou înființat și subvenționat de statul românesc. Nu știu pentru care pricină, o mare parte din părinții aflători în acest așezământ lucrează contra intereselor noastre românești. Tot ceea ce știu este că de la Schitul Prodromul se pornesc cele mai mari pări și intrigi pentru că pomenim în sântele rugăciuni pe suveranul țării românești și pentru că am pus pe stranele bisericii cărți tipărite cu litere străbune, declarându-ne către Marea Lavră că suntem eretici și categorisindu-ne către toți vizitatorii Sf. Munte cu fel de fel de ponoase.

Pentru a dovedi aceste porniri rele ale fraților prodromiți asupra noastră, voi aduce câteva dovezi:

În luna iunie trecut am fost chemat la Marea Lavră, unde mi s-a spus că sunt dat în judecată după cererea prodromiților care s-au plâns contra mea că am adus oarecare eresuri în Sf. Munte și anume: că pomenim pe regele Carol, că pe timpul cât am stat în România, am pârât pe prodromiți către Guvernul român, că ei care nu pomenesc pe M.S. regele în serviciul bisericesc să nu mai aibă dreptul la subvențiune din partea României și altele. Pe lângă această plângere către Lavră, au mai făcut o alta adresată fostului patriarh Ioachim, trăitor în Sf. Munte, pe care-l roagă a interveni pe lângă Marea Lavră spre a ne opri pe noi de a mai pomeni în biserică familia regală română; totdeauna au cerut ca Marea Lavră să nu mai dea voie de a veni în țara românească, căci dacă eu n-aș fi spus că ei nu urmează regulilor bisericești orânduie de Sinodul românesc, în privința pomenirii familiei regale și a cărților bisericești, n-ar fi știut nimeni în România despre aceasta. Și

Marea Lavră

alte plângeri s-au ridicat contra noastră, mai ales din partea monahului Antonie, bulgar de neam, că eu aș lucra în România spre a cumpăra moșia Morphono din Sf. Munte, pentru a zidi acolo o mănăstire papistașă.

După oarecare amenințări ce mi s-au făcut de către părinții lavrioți (toți greci), față de plângerile prodromiților, le-am răspuns că atât eu cât și toți părinții aflători în comunitatea noastră, fiind neaoși români, din moși strămoși, nu vom înceta un moment de a fi români și a ne ruga lui Dumnezeu în limba noastră românească și a ne conforma regulilor stabilite de Sinodul sântei biserici ortodoxe românești, după cum acestea se urmează în toate celelalte mănăstiri din Sf. Munte, respectiv de bisericile națiunilor de care ele țin, precum ruși, bulgari, greci etc.

În ceea ce privește datoriile către autoritățile împărătești și locale, le vom împlini totdeauna precum le-am împlinit.

Cât privește însă pomenirea suveranilor României, am declarat ca Marea Lavră să nu se îngrijească pentru afacerile imperiului turcesc, în a cărui grijă ar cădea cestiunea pomenirii suveranului României pe pământul turcesc. Numai Guvernul turc ar avea dreptul să se intereseze de aceasta. După cum călugării greci, aflători în Sf. Munte, care aparține Turciei, își regulează afacerile lor bisericești după cum convine națiunii lor, tot astfel și noi, călugării români aflători la Sf. Munte, avem același drept, de a ne face regulile noastre bisericești, fără a aduce vreo jicnire M.S. sultanului și religiei otomane. După mai multe discuții între mine și părinții lavrioți, s-a amânat hotărârea pentru altă dată.

Părintele Cleopa la schitul Provata

În ziua de 20 iulie, când eram foarte bolnav, a venit un epistat al Lavrei, cu numele Dorotei, însoțit de doi servitori înarmați, spre a mă duce cu forța la Lavră, unde mă așteptau prodromiții, ca prin viu grai să dovedească osânda ce mi se cădea. Bolnav fiind, precum am zis, nu am putut să merg. Văzându-mă însă în așa primejdie, a trebuit să alerg la fel de fel de mijloace și interveniri pentru a-mi apăra drepturile comunității noastre românești. Am câștigat în partea mea pe caimacamul turcesc, precum și pe un călugăr grec diplomat, cu numele Alexandru. Acești doi oameni au apărut afacerea mea, încât toate părele ridicate asupra mea au rămas zadarnice.

În 4 august, fiind chemat la Lavră, părinții lavrioți s-au arătat foarte delicați către mine, spunându-mi că ei nu sunt vinovați întru nimic deoarece vlahii voștri (ziceau ei) aduc contra ta toate părele. Tot astfel și fostul patriarh Ioachim a îndemnat pe părintele Ghedeon, superiorul Schitului Prodrom, să pomenească pe rege și familia regală română. Cât pentru noi, ziceau lavrioții, dacă țara românească ne-ar da o subvențiune, apoi am pomeni în biserică nu numai pe M.S. Carol I, dar și pe străbunii M.S., deci mergi în pace, urmează cu pomenirea, după cum știți că s-a orânduit de biserica română. Câteva zile după aceasta, păr. Ghedeon, întâlnind în Careea pe păr. Alexandru, diplomatul grec, ce vor fi vorbit nu știu, tot ce știu este că Ghedeon, întorcându-se la Prodrom, a adunat sobor spre a se sfătui ce să facă. Ghedeon a declarat în sobor că deoarece eu nu voi tăcea

până când ei nu vor pomeni pe suveranii României, a făcut propunere de a se pomeni familia regală. Cât pentru păcat, apoi să-l tragă popa Theodosie, pentru că el a băgat zădărie. Că s-a primit sau nu această propunere, nu știu.

N-a trecut mult și păr. Ghedeon, superiorul Prodromului, împreună cu păr. Pimen, inamic al lui Ghedeon și membru în consiliul de administrație, au venit la mine la Provata pentru a ne împăca. Împăcăciunea am primit-o cu multă bucurie, dar cu condițiuni și anume: Să fim români cu inima; să lucrăm românește; să ne conformăm regulilor stabilite de Sinodul românesc în privința pomenirii suveranului statului, care pomenire s-o facem fără sfială, ca astfel să ne cunoască lumea că suntem români adevărați. La acestea amândoi mi-au răspuns că din partea lor toate aceste condițiuni le vor împlini, se tem însă de ceilalți prodromiți. Pentru a le înlesni îndeplinirea acestor condițiuni, le-am făgăduit că le voi scrie o epistolă prin care voi cere explicațiuni Comitetului prodromit asupra motivelor care l-au îndemnat de a mă acuza la Lavră că sunt eretic. La această epistolă mi s-a răspuns prin adresa oficială nr. 283 din 12 sept. 1897, dezvinovățindu-se unii pe alții.

Noi intrigi. Presupusa împăcare era o nouă cursă din partea confrăților prodromiți, pentru motivul că ei n-au încetat de a aduce asupra-mi fel de fel de intrigi. Că m-am unit cu ereticii din România, căroră le-aș fi făgăduit că

Schitul Prodromu

Schitul Lacu

voi trage în partea mea și pre cei din Prodrom. Că voi cumpăra moșia Morphono și voi zidi acolo o biserică eretică etc. Intrigile contra mea și a părinților conlocuitori cu mine, care sunt cea mai mare parte din Basarabia, le-au întins până și în sânul familiilor și neamurilor noastre din Basarabia, ca astfel să nu mai putem căpăta nimic de la aceștia. Iată o parte din o epistolă trimisă din Podolia leșească, care scrie despre noi și care epistolă este la mine: „Pe aici s-a răspândit vestea în norod despre chiliile voastre, cum că v-ați alunecat de la ortodoxie și v-ați unit cu România“. O altă epistolă pe care o am în mână scria de un fost ucenic al meu, Irodion, pe care prodromiții l-au luat la ei, pe când eu eram în România. Acesta a scris în Basarabia unei rude ale mele, Costache Oltu, din comuna Păuceni (Basarabia), prin care mă numește eretic. Posed o mulțime de epistole din care lesne se poate înțelege gândul cel rău al confrăților prodromiți pe care le pot prezenta când mi se vor cere.

Măsurile care s-ar putea lua pentru îndreptare.

În Sf. Munte sunt așezăminte călugărești locuite de români, cum Prodromul, Lacu, subvenționate de statul român, „Comunitatea fraților români“, compusă din basarabeni și alți români viețuitori în alte mănăstiri străine.

Cea mai mare parte dintre confrăți pare că sunt plătiți de a batjocori, acolo între străini, numele de român și de tot ce românii au mai scump. Durerea este și mai mare pentru cel care simte românește, deoarece pe toate căile se pun

pedici, aducându-i-se acuzațiuni că este eretic și altele. Izvorul tuturor acestor porniri răutăcioase provine parte din lipsa de control din partea statului român, care dă pâine de mâncat acestor călugări preținși români, parte că străinii au uneltele lor printre călugării români, prin care lucrează la desființarea așezămintelor românești.

Pentru stărpirea acestor rele și pentru începutul unei vieți călugărești cu duh național ar trebui ca și noi românii să luăm acele măsuri care deja de mult s-au luat de statele ortodoxe pentru călugării lor care trăiesc în Sf. Munte.

Rușii, bulgarii, sârbii, prin consulii lor, priveghează de aproape mersul așezămintelor lor călugărești. Ar fi bine ca și statul român, pentru călugării trăitori în Sf. Munte, să ia următoarele măsuri:

1. Să se facă o statistică exactă de numărul călugărilor români și localitățile unde ei trăiesc.
2. Să se instituie un comitet privighetor, compus din călugări probați ca buni români și buni creștini, care să aibă dreptul și puterea de a observa purtarea călugărilor români, dând informațiuni consulului nostru românesc.
3. Să se înființeze o școală pentru călugării tineri, pusă sub conducerea comitetului.
4. Să se facă un control serios de modul cum se cheltuiesc banii dați ca subvențiuni din partea statului român.
5. Să se facă un inventariu de toată averea comunităților întreținute de români, în care să se treacă pământul cu întinderea și hotarele lui, acaretele, adică biserica, casele etc., obiecte sfinte, biblioteca, lucruri scumpe etc.
6. Să se înființeze un registru în care să se treacă toate proprietățile cumpărate de călugării români, după care se va ține o copie ce se va păstra la Legațiunea română din Constantinople.
7. Să nu se dea voie niciunui călugăr din Sf. Munte de a intra în România fără recomandățiunea Comitetului privighetor, fie el călugăr român sau străin. Aceste și alte măsuri s-ar putea lua pentru îndreptarea răului de care sufăr călugării români din Muntele Athos.

Ieromonah, Theodosie Soroceanu ■

Relatarea continuă (Magazin istoric, nr. 11 – 12/2022; 1/2023) cu viața militarilor români în încercuire.

BĂTĂLIA DE LA STALINGRAD

NICOLAE TĂTĂRANU

Artileria sovietică
în acțiune

Trebuie să recunosc că, în parte, Comandamentul german avea dreptate, dar tot așa trebuie să recunosc că mi se datora un pic de recunoștință pentru că, dacă divizia a ajuns în acel hal, numai datorită ei s-a putut salva situația Corpului 4 Armată german și a întregii situații de la Stalingrad. Dacă Divizia 20 română n-ar fi luptat pe loc, întreg dispozitivul de la Stalingrad ar fi fost întors. Așemini, nu trebuie uitat că tot efortul inamic a fost făcut asupra sectorului meu și că asemenea atacuri în masă au fost oprite de câteva companii, care au luptat până la unul, cu șefii lor în cap.

Pierderile mari suferite au fost prevăzute de mine și mereu raportate Corpului 4 Armată german, care mi-a trimis ajutoarele cu jumătate de zi mai târziu. Dacă anticarul și vânătorii de care germane sosseau în zorii zilei, așa cum mi se promisese, în dimineața de 20 noiembrie 1942, atacul rusesc și în special masa lor de care de luptă ar fi fost distruse și pierderile mele reduse la minimum. Ajutoarele au venit pentru despresurarea bravelor unități care luptau în arici, în loc să ia parte la începutul bătăliei. De altfel, cele ce spun acum au fost recunoscute de Comandamentul german în raportul făcut Führerului pentru decorarea mea cu *Ritterkreuz* [Crucea de cavaler – A.S.].

Nu pot încheia acest capitol fără a adăuga că în ziua de 20 noiembrie 1942, când s-a început atacul masiv al rușilor, din tot sectorul corpului de armată german numai divizia mea a fost atacată și numai ea singură a luptat, în timp ce celelalte divizii germane n-au fost cu nimic deranjate. La mine era atacul, deci trebuia ca toate mijloacele

„Aveam impresia că inamicul atacă unde se observă căciuli“

corpului de armată să vie la bătălie și să vie la timp. Repet: se știa ziua și ora atacului, se știa forța și direcția atacului inamic. Divizia 20 a salvat cu existența ei Corpul 4 Armată german și frontul de la Stalingrad, iar acum era pusă la luptă ca mercenarii, în diferite sectoare.

Cu începere de la 26 noiembrie 1942 rolul meu de comandant de sector este suprimat, iar ca comandant de divizie eram redus la rolul de aprovizionări, regrupări, disciplină etc. Unitățile mele împărțite la cele două divizii germane erau sub ordinele acestora, iar eu, ca să le văd, trebuia să capăt autorizare.

În scopul de a crea noi rezerve, la începutul lunii decembrie 1942, se reduce frontul cercului, părăsindu-se Donul. Se menține încă ieșindul de la Marinovka în vederea unei eventuale străpungeri în unire cu forțele ce ar fi venit din exterior în ajutor. În acest timp, atacurile contra sectorului de sud, în special asupra Regimentului 82 Infanterie român, ce era în sectorul Diviziei 297 germană, sporesc în intensitate. Aveam impresia că inamicul atacă unde se observă căciuli, deci trupă românească. Soldații, din proprie inițiativă, au îndesat casca peste căciulă.

Între 3 și 10 decembrie 1942 atacurile s-au ținut lanț, dar nu au pătruns nicăieri. Trupele române primesc 50 Cruci de Fier cl. II-a și câteva cl. I. Atacurile rusești au continuat cu o intensitate variabilă, dar mai mică decât la început și trecând de pe un front la altul. Bilanțul, la 1 ianuarie 1943, se încheie cu mari pierderi la atacator și cu poziția aproape intactă la apărător. Cea mai mică pătrundere în poziția de rezistență era imediat aruncată afară. Germanii aveau încă destulă benzină și muniții pentru a putea concentra pe punctul

amenințat și repede mijloacele necesare. Observația germană și exploatarea prizonierilor și a dezertorilor a ajutat comandamentul să concentreze la timp mijloacele acolo unde inamicul pregătea o acțiune. De remarcat: deși eram încercuiți, zilnic ne veneau dezertori și destul de mulți.

Din cauza economiei de muniții, care era tot mai accentuată, germanii nu mai trăgeau cu artileria decât în timpul atacurilor, și atunci cu mare zgârcenie. Din această cauză, rușii au renunțat la precauții în intervalul atacurilor. Zi și noapte se mișcau în fața liniilor noastre fără nicio jenă. Mașinile circulau noaptea cu farurile aprinse și adesea se distingeau farurile carelor de luptă.

După 1 ianuarie 1943 urmează o perioadă de liniște până la 9 ianuarie 1943, când atacurile infanteriei și carelor cresc cu intensitate. Artileria intră în acțiune mai activă ca oricând. Tunurile de salvă apar în masă. Comandamentul german, din nevoia de a-și crea noi rezerve, restrânge din nou frontul în sectorul de vest, pe aliniamentul Karpovka – Baburkin – cota 137. Sistemul de luptă rămâne același. Orice pătrundere în linia principală de rezistență era redusă prin contraatacuri imediate, chiar cu forțe reduse și aproape totdeauna pe cele două flancuri ale pătrunderii realizate. De cele mai multe ori forțele rusești care pătrundeau ceva mai adânc erau gătuite și capturate. Germanii au contat totdeauna pe funcționarea ireproșabilă a planului de foc inițial și s-au mulțumit cu rezerve foarte reduse. Scopul focului era oprirea infanteriei inamice și despărțirea ei de carele de luptă. O dată despărțită, problema se rezolva singură; infanteria era distrusă prin foc și reacții locale; carele de luptă în interiorul poziției de rezistență, rămase singure, erau pradă anticarelor de tot soiul. La acestea se mai adăugau minele anticar, minele contra infanteriei, minele magnetice etc. Pe dată ce acest sistem a fost cunoscut până și de ultimul ostaș amic, apărarea lui nu a fost prea grea. Lipsa de rezerve în adâncime, lipsa de mobilitate și de cantitate a anticarului au adus catastrofa armatei germane. La masele atacatorului axate pe anumite direcții, care pătrundeau profund în dispozitivul apărării, nu mai aveau ce să spună. Principiul napoleonic, „superioritatea numerică a forțelor și a mijloacelor pe un punct dat câștigă bătălia“, s-a adevărit și de data asta. Împrăștierea forțelor germane și, ca o consecință, dispozitivul liniar și

*General-colonel Friedrich Wilhelm Ernst von Paulus
sosește pe Frontul de Est, în februarie 1942*

lipsa aproape totală de rezerve nu au putut face față masei zdrobitoare a atacatorului.

Revin la Divizia 20 Infanterie română, comandată de mine. Refuzul Comandamentului german de a-mi da un sector de apărare, deși în general justificat, mi-a adus o mare decepție. Oricare ar fi fost greutățile, se putea găsi o soluție care să satisfacă amorul propriu al Diviziei 20 și al comandantului ei. A fost recunoscut de toți că numai datorită eroismului diviziei mele s-a putut forma cercul. Dacă și unitățile mele ar fi fugit și nu ar fi rezistat, chiar încercuite, Divizia 29 Moto germană nu ar fi avut cum să se cramponeze de teren și atacatorul ar fi ajuns din prima zi în spatele Stalingradului. Frontul de Sud al cercului nu avea cum să se mai formeze. Crucile de Fier acordate și numirea mea la Ordinul de cavaler al Crucii de Fier sunt probe care mă scutesc de alte justificări. Cinci zile divizia mea a suportat atacurile în masă ale atacatorilor, la mine a fost efortul inamic. Divizia 20 intră în cerc cu circa 5.500 oameni, din care jumătate este efectivul celor trei regimente de infanterie. Marea majoritate a serviciilor este dispărută în regiunea Buzinovka. Din cei 5.500 oameni, efectivul diviziei la 1 decembrie 1942, 4.200 luptă sub ordinele directe ale Diviziilor 371 și 297 din Corpul 4 Armată german. Restul oamenilor încadrează materialul neutilizat: compania de poliție, compania antiaeriană, ambulanța, răniții, bolnavii etc. Cu timpul, numărul acelor devine din ce în ce mai redus. La materialul neutilizat din

lipsă de muniții oamenii sunt formați în unități și trimiși pe front pentru a întări sectoarele românești, fie în linie, fie în corvezele din spatele frontului. Răniții și bolnavii grav sunt evacuați afară din cerc. Astfel, la 1 ianuarie 1943 la dispoziția mea (la resturi) nu se mai găseau decât circa 500 oameni, cuprinzând bolnavii, garda materialului etc., inclusiv 150 de jandarmi (compania de poliție), ce aveau ca misiune, în afară de paza cartierului și poliția drumurilor repartizate mie, curățarea Stalingradului de benzile de tâlhari care prădau orașul și nenorociții de locuitori adăpostiți prin hrube și dărâmături. Tot materialul era depozitat în regiunea Pitomnik, fie pentru a fi utilizat dacă ni se trimit muniții, fie pentru a fi distrus la nevoie.

Comandantul Armatei 6 germane, general-colonel Paulus, a fost pentru mine și ostașii mei un noroc dumnezeiesc. Când m-am prezentat, pe ziua de 9 decembrie 1942, m-a impresionat înfățișarea lui blândă și aspectul care îl făcea să pară mai mult francez. Un tic nervos al figurii mi-a reamintit pe mareșalul Foch. M-a felicitat pe mine și trupele române din subordine. A spus: „Suntem aici, nu din vina voastră! Am satisfăcut toate dorințele ce ai făcut să-mi parvină și am dat ordinele necesare. Te rog a-mi comunica direct orice nemulțumire vei avea, oricât de neînsemnată ți s-ar părea. Am delegat un colonel din statul meu major ca să aibă legătură directă cu dvs. pentru reorganizarea și întreținerea trupelor române. Eu însumi sunt jumătate român, căci sunt căsătorit cu

Blindate sovietice

d-ra Rosetti-Solescu". A urmat o mică convorbire de amintirile lui din țară, copii etc. A decorat pe Pădureanu, care mă însoțea, cu Crucea de Fier cl. I. „Pentru d-ta am făcut propunere pentru Cavaler al Crucii de Fier și am raportat la Cartier de felul cum s-a comportat divizia d-tale“, mi-a spus Paulus. M-a tras deoparte și m-a anunțat secret începerea ofensivei poimăine, adică 11 decembrie 1942. Un grup principal atacă în direcția Kotelnikovo și un grup secundar atacă de la capul de pod. Am aflat mult mai târziu că, din cauza atacului rusesc de la Millerovo, toate trupele ce trebuia să vie spre noi au fost trimise într-acolo. M-a condus până la mașină și a așteptat până ce am plecat. Am găsit pe locul meu un pachet de țigări, șampanie etc. A fost una din zilele frumoase ce am trăit în cerc. M-am întors la Basargino, postul meu de comandă, și am băut un pahar de șampanie cu cei aflați acolo.

Cu tot pericolul, niciun moment cursele nu au slăbit și adesea aduceau șefi mari de la Cartierul german pentru a vedea situația, a lua măsuri etc. Cu durere în suflet trebuie să mărturisesc că, tot timpul cât am fost în cerc, nu a venit nimeni de la comandamentul român și niciun avion românesc nu a contribuit la aprovizionare. Mi s-a spus că nu aveam aparate pentru curse așa lungi; le-am răspuns atunci ca și azi: ce am căutat acolo dacă nu avem mijloace? Cu venirea zăpezii, nimeni nu mai îndrăznește să fugă, pentru că rătăceau drumul și nu mai găseau hrană. Hrana erau cadavrele de cai. Era înfiorător! Civili, prizonieri și chiar ostași

rupeau din hoit și adesea îl mâncau pe loc. Cei ce aveau cu ce tăia își luau cât puteau duce și plecau. Leșurile dispăreau până în seara zilei; urma pentru a doua zi cadavrele din timpul nopții.

Căpitanul Böenicke, ofițer de legătură, îmi aduce cinci Cruci de Fier cl. I și 20 cl. II-a. Ostașii români s-au acomodat noii situații și se bat bine, chiar și acei din Detașamentul Voicu. La comandamentul german aceeași voce bună și laude pentru mine, s-a raportat și comandamentului român, cerându-se efecte pentru oameni și în special încălțăminte. Până atunci s-a ordonat tuturor M.U. germane să raporteze disponibilitățile în efecte, pentru a ni le da nouă. Mai îmbucurător este vestea că forțe germane sunt în curs de concentrare și în câteva zile vor fi la noi.

Misiunea mea de comandant încetul cu încetul dispare. Am mai rămas cu partea disciplinară și cu organizarea pe hârtie a diviziei în vederea unei ieșiri. Cum deplasarea era tot mai anevoioasă, am repartizat zonele unde se aflau ostași români la cei trei colonei: Dimitriu (sectorul Diviziei 20), Brătescu (sectorul unde erau trupele de cavalerie) și Voicu (restul). Am vizitat destul de des Regimentul 82 Infanterie, ce a rămas mereu sub ordinele germane și a ținut sectorul (la Divizia 297 germană) și batalioanele date Diviziei 371 germane. Puteam să o fac și zilnic, pentru că altă treabă nu aveam, dar simțeam că aș fi deranjat pe comandanții de divizii respectivi. Ca să mă duc la o unitate românească trebuia să trec la divizia germană

Aviația germană de transport rămăsese ultima legătură și sursă de aprovizionare pentru trupele prinse în încercuirea de la Stalingrad

respectivă, acolo eram primit cu onoruri mai mari decât gradul meu și generalul mă întovărășea. Or oamenii ăștia se băteau și aveau sectoare mari, nu puteam să-i sustrag de la comandă. De Sf. Nicolae am primit de la toți comandanții germani felicitări și ai mei au organizat o masă foarte copioasă. La 8 decembrie 1942 am primit trei lăzi cu alimente, pe care le-am dat comandanților de regimente și una mică de la col. Munteanu de la Rostov. De la scumpii mei camarazi din Marele Stat Major, cu generalul Șteflea în cap, niciun semn, afară de un ordin ca să le înaintez situația din cerc.

Sunt copleșit de mulțumire, mulțumirea soldatului de carieră care simte că munca lui cinstită i-a fost recunoscută. Nu știu dacă un civil poate înțelege că nu fascismul, hitlerismul sau poftă de sânge clocotea în mine, ci numai simțământul datoriei împlinite. Țara mă trimisese într-o misiune și eu mi-am îndeplinit-o. Unde? Nu era treaba mea, după cum, mai târziu, când m-a trimis aiurea, nu am întrebat: pentru ce? Când am intrat în oștire am jurat credință regelui și supunere legilor, nu că voi alege dușmanul sau amicul, sau că nu voi merge la război decât în anumite condiții. Clipa de mulțumire, la o masă bună, udată cu șampanie, a încheiat-o bombardamentul ce se întetă mereu. La câteva zile am primit printr-un avion german ordinul „Mihai Viteazul” cl. II-a pentru mine și cl. III-a pentru toți ce se distinseră în luptele de la Nariman și Zibenco. Felicitările de pe front și din țară nu mai încetau.

Ajunul Crăciunului a sosit. Un brăduț, plin

de lumânări aprinse, era instalat pe masa de la popotă. Rația de mâncare fusese redusă pentru că nu sosiseră transporturile de avioane din cauza vremii. O sută de grame de pâine, 50 gr. de marmeladă și tot atâta salam constituia fondul; ce mai căpătasem era suplimentul. Câteva sticle de șampanie păstrate cu sfințenie au deschis gurile și celor mai posaci. Am uitat o clipă de familiile noastre și de copii, care nu știam dacă au mâncat ce avem noi. Fiecare s-a dus la culcușuri, unde mai aveau câte ceva extra. Colindătorii noștri, pregătiți din vreme, ne-au reamintit datinile, colindând pe la fiecare bordei. Am ciocnit cu ei câte un pahar de șampanie, cu plăcerea și frăția curată ce numai pe front se poa-

te întâlni. Grupul german de legătură a urmat apoi în bordeiul meu cu urări și cântece. Le-am întors vizita; în fiecare adăpost ardeau lumânările agățate pe câte o crenguță de brad. Băuturi de tot felul, din belșug, strânse de când eram la Nariman, nimeni nu le atinsese. Prezența mea și decorarea câtorva bravi i-a înnebunit. Întors la mine în bordei am golit cu ofițerii mei ultimele resturi și am răspuns la felicitările comandanților vecini și toți ce mă cunoșteau. Telefonul a mers mai bine ca oricând. Pe front, ca peste tot, era numai veselie. Deși ne așteptam la cel puțin un bombardament, dacă nu la un atac, a fost aproape liniște; rușii ne-au respectat sărbătoarea. Tradiția pomului de Crăciun la germani depășește toate celelalte văzute până acum.

A trecut și Crăciunul, nimeni nu îndrăznește să spună mahnirea de a nu fi avut ceva din țară. Nici măcar un pachet, nici cea mai mică atenție. Cei ce stau la adăpost și duc o viață comodă nu-și dau seama ce valoare are o vorbă, o scrisoare, nu mai vorbesc de un pachet, când rația nu te satură niciodată. Ostașii noștri, ca și cei germani, tânjeau că nu au vești de acasă. Am intervenit, dar mi s-a făcut socoteala câte avioane ar trebui pentru aducerea corespondenței, mai ales atunci când nu ajung să aducă hrană și muniție. A dat însă câte o carte poștală pentru fiecare om. Am scris și eu, dar nu știu dacă au ajuns la destinație.

(Va urma)

Prezentare și selecție: Alin SPĂNU

P.N.L. IALOMITA ÎN ALEGERILE DIN 1922

RĂZVAN HOINARU

În anii 1875 – 1876 s-a finalizat fondarea organizației P.N.L. Ialomița. Acest partid era, de fapt, primul partid cu un caracter național din perspectiva numărului filialelor din teritoriu. Poenaru Bordea, cel care a avut cel mai important rol în înființarea organizației județene, a fost aproximativ 40 de ani deputat de Ialomița, până la decesul din 1918. Poziția partidului s-a consolidat în Ialomița în această perioadă.

Regele Ferdinand I l-a împuternicit, conform legii electorale în vigoare din ianuarie 1922, pe Ionel I.C. Brătianu, președintele P.N.L., cu formarea noului guvern și organizarea alegerilor. Alegerile au fost oarecum forțate de contextul politic și de animozitățile dintre Brătianu și Averescu, în acest joc intrând și Take Ionescu, prim-ministru între 17 decembrie 1921 și 19 ianuarie 1922. Principalii adversari ai liberalilor erau Partidul Țărănesc, condus de Ion Mihalache, și Partidul Național Român din Transilvania, condus de Iuliu Maniu.

Alegerile s-au desfășurat în zilele de 1 – 2 martie 1922 pentru Senat și 5 – 7 martie pentru Camera Deputaților, cu excepția Transilvaniei, unde scrutinul a avut loc mai târziu. Datele nu au fost alese la întâmplare, ci a fost o strategie politică: legea electorală impunea votul prin majoritate simplă doar pentru Senat, iar un rezultat bun aici putea influența pozitiv

alegerile de la Adunarea Deputaților. De asemenea, în Transilvania, alipită de curând României Mari, P.N.L. avea mai mult de lucrat la nivel electoral, deoarece Partidul Național Român desfășura o amplă propagandă anti-brătienistă, afirmându-se că Vintilă Brătianu făcuse înțelegeri cu unii unguri din Cluj, care fuseseră acuzați de trădare națională, iar ardelenii ar urma să plătească mai multe taxe, pentru că locuitorii din Vechiul Regat nu sunt la fel de harnici.

CANDIDAȚII ÎNSCRIȘI

P.N.L. Ialomița a creat și reorganizat filialele în 60 de comune din județ, între 1920 și 1922. În mediul urban unii funcționari publici abuzau de puterea lor politică pentru a face opoziție guvernului liberal, cum a fost cazul funcționarilor de la Poștă, Telegraf și Telefon.

În județul Ialomița au fost depuse șase liste pentru deputați și cinci pentru senatori, semnificativ mai puține față de alegerile din 1920, când au existat 10 liste la deputați și opt la senatori. În 1922 erau în total 26 de candidați de la toate partidele pentru cinci locuri de deputat și 10 candidați pentru două locuri de senator. Pentru Camera Deputaților din partea P.N.L.

*Liderii politici ai vremii, de la stânga la dreapta:
Ion I.C. Brătianu, Alexandru Averescu și Iuliu Maniu*

Cartea de identitate a fostului senator conservator Dumitru N. Seceleanu (Fondul Seceleanu, Muzeul Național al Agriculturii Ialomița)

au candidat Constantin Banu, Diacon Dobrescu, Marius Roșca, Ștefan Șerbănescu și Ioan E. Bătrânu, iar pentru Senat, N.N. Seceleanu și Sima Niculescu. Unii dintre acești liberali fuseseră excluși la alegerile din 1920, atunci când au candidat pe lista disidenților liberali, având simbolul electoral o roată.

În plus, au mai existat unele prezențe atipice, cum ar fi candidatura pe listele Partidului Conservator Democrat a lui Mihail Grigore Cantacuzino (fost primar al Bucureștiului și fiul lui Gheorghe Cantacuzino „Nababul”), dar și a fostului președinte al Tribunalului Ialomița, Dimitrie Ranetescu, pe lista Partidului Conservator Progresist, atât la deputați

Manifest electoral al liberalilor

Mihail Grigore Cantacuzino, într-o fotografie din anul 1906

cât și la senatori, pe ambele liste figurând pe primul loc, dar nu a fost ales. O altă prezență interesantă a fost și Nicolae N. Seceleanu, fratele

influentului Dumitru N. Seceleanu, fost senator din partea Partidului Conservator, mare moșier și bancher.

La acea dată, semnul electoral al P.N.L. era „crucea plină”, iar imnul de campanie era *Cîntecul Crucei Pline* (se cânta pe melodia *I-auzi, i-auzi*). Programul electoral din Ialomița se inspira din programul organizației naționale. Se cerea acordarea a 5 ha suplimentare soldaților demobilizați, modificarea reformei financiare, modificarea reformei agrare și formarea de noi localități cu primării proprii.

La vremea respectivă încă funcționa cenzura presei instituită de generalul Averescu în mai 1920 (desființată parțial la 3 ianuarie 1922 de Take Ionescu), situație care pune la guvernare și, implicit, pe cel care organiza alegerile într-o situație privilegiată. Acest aspect a forțat partidele de opoziție să vină cu soluții inovatoare pentru a prezenta agenda de campanie și mesajul electoral.

CANDIDAȚII OPOZIȚIEI, URMĂRIȚI DE JANDARMI

Principalul adversar politic de campanie al P.N.L. Ialomița era Partidul Țărănesc (P.Ț.), condus la nivel central de Ion Mihalache. Era un partid nou înființat, care câștigase simpatie, însă nu se bucura încă de un sprijin majoritar, chiar și unii țărani privindu-l cu o oarece suspiciune. Prin urmare, mesajul electoral liberal a avut o tentă anti-țărănistă. De exemplu, în *Cîntecul Crucei Pline*, P.Ț. era acuzat de anti-monarhism – „Ioan (Mihalache) vrea să detronăm pe rege” – sau de bolșevism și anarhism – „el vrea răzmeriță-n țară... vrea pe țărani să-i omoare”. S-a insistat pe bolșevismul P.Ț. și în alte manifeste și s-a afirmat că P.Ț. era finanțat de Rusia lui Vladimir Lenin. Drept exemplu, unul dintre manifeste se numește: „Izbânda țărăniștilor prin rubla rusească”. Aceștia erau învinuiți că ar fi

Un alt mesaj electoral
al liberalilor din Ialomița

făcut carteluri cu comuniștii din Dobrogea și ungurii din Transilvania, care au luptat în armata lui Béla Kun și au avut legături cu bolșevicii.

Un alt manifest făcea deosebirea între țărani și țărăniști, insistându-se pe ideea că P.Ț., deși poartă numele țăranilor, în realitate nu le reprezintă interesele. Autorul manifestului, Marin Șoimul, spunea: „Țăranul trăiește de pe urma plugului, iar țărăniștul după urma plugarului de-i prost și-i dă votul”. Mesajul era simplist, adresat unui electorat puțin educat, cu o nuanță negativistă, în general contra țărăniștilor, dar și contra fostului prim-ministru Averescu, în alte manifeste.

În schimb, P.N.L. era prezentat electoratului ca apărătorul intereselor țărănimii, iar Ionel I.C. Brătianu înfățișat electoratului drept cel ce a înfăptuit reforma agrară – „Brătianu ne-a dat pământul” –, electorală – „Brătianu ne-a dat vot obștesc” – și cel ce a menținut ordinea – „Brătianu ne duce la putere fără sânge și durere”.

P.N.L. a speculat influența Bisericii asupra electoratului și a utilizat mesajele transmise de unii preoți, cum ar fi părintele Sava din Opișeni. A utilizat din plin și puterea administrației locale ca să câștige alegerile, chiar dacă nu toți funcționarii publici aveau viziuni liberale. Un exemplu este secretarul Primăriei Iazu, care informează Administrația Plasei Țândărei despre întâlnirea electorală organizată de candidatul P.Ț., insistând asupra mesajului țărănist transmis: „Ion C. Brătianu l-a detronat pe Cuza”, „Ionel Brătianu i-a împușcat pe țărani în 1907”, „jandarmii de la sate au fost puși de liberali să preîntâmpine noi răscoale țărănești” etc.

Și învățătorul Gheorghe Luca, din Traianu (simpatizant și activist țărănist), a fost urmărit și acuzat că a făcut campanie electorală în timpul

programului de lucru, acesta fiind văzut în afara localității, la Slobozia, împărțind manifeste. Propaganda electorală îi viza pe învățători, după cum era cazul candidatului Gheorghe Vlădescu-Albești, care era prezentat ca un învățător bogat și prin urmare nu mai era interesat să îi mai învețe carte pe copii, ci doar de deputăție.

Mai mult, în localitățile unde candidații opoziției erau mai vehemenți în acțiunile lor, aceștia erau supravegheați de jandarmi sau de poliție. Oamenii legii, în unele cazuri, cum s-a întâmplat la Dichiseni, au încercat chiar să îi oprească din campanie, făcând uz de armele din dotare. Situații asemănătoare s-au întâmplat și în alte județe, ca de exemplu Neamț.

Țărăniștii aveau și ei tehnicile lor: un aspect mai puțin obișnuit a fost identificat de Valentin Gheorghe, în comuna Grivița. După întâlnirea politicienilor cu electoratul la cârciuma din sat, candidații au lăsat 800 de lei pentru consum ulterior, cu toate că practica aceasta fusese condamnată de țărăniști în ziarele partidului.

REZULTATELE

La nivel central alegerile au fost câștigate de P.N.L. Liberalii au obținut 222 din 372 de locuri în Adunarea Deputaților și 111 din 148 de locuri în Senat.

În Ialomița, P.N.L. a obținut 46,61% din voturi, urmat de P.Ț. cu 36%, Partidul Poporului 15%. Au fost aleși din partea liberalilor, ca deputați, C. Banu (17.688 voturi) și Marius Roșca (17.557 voturi), iar ca senatori, N.N. Seceleanu și Sima Niculescu. Din partea altor partide au fost aleși Nicolae Ioan (P.Ț.) cu 34,66%, V.I. Rădulescu (P.Ț.) cu 34,66% și Ștefan Istrate (Partidul Poporului) cu 15,38%. Unii istorici care au studiat perioada consideră că acesta a fost un eșec al liberalilor în alegeri, mai ales pentru că foștii disidenți liberali nu au făcut deloc campanie, dar au ales propagandiști să muncească în locul lor, ei preferând „să stea și să petreacă”.

Alți cercetători au o opinie diferită și argumentează că liberalii au înregistrat o victorie în alegeri, însă ea nu s-a bazat pe sprijinul democratic al vastei majorități a electoratului. Alegătorii erau diferiți față de alegerile precedente, având în vedere că legea electorală prevedea votul obligatoriu, ceea ce implica și neștiutorii de carte. Strategia de partid de la vremea respectivă nu a știut cum să acționeze în fața noii realități, iar cetățenii erau și ei nepregătiți pentru noul lor drept „de a face politică”. ■

TOTO, ARTISTUL CARE A SFIDAT SOARTA

THEO STĂNESCU-STANCIU

- Copil nelegitim, îi plăcea mai mult să bată străzile din Napoli, decât școala
- Un accident i-a distrus chipul, în adolescență, dar i-a adus celebritatea la maturitate
- De la prințul... râsului, la o înnobilare reală
- Pasiunea pentru femei, fericire și dramă
- Extravaganța i-a marcat viața, dar și moartea

O periferie săracă, mulți copii, mame singure, bărbați împovărați de un trai chinuit, de pe o zi pe alta; un colț din Napoli, cu străzi întortocheate și case dărăpănate – veacul al XIX-lea se pregătea să se încheie, când viața Annei Clemente (1881 – 1947) avea să se schimbe.

Era mijlocul unui februarie ploios și rece al anului 1898, când tânăra aducea pe lume un băiat, rodul unei iubiri interzise. Se îndrăgostise până peste cap de una dintre cele mai faimoase personalități locale, marchizul Giuseppe de Curtis (1873 – 1944). Dar dragostea i-a rămas neîmpărtășită, nobilul a fost forțat de familie să nu-și recunoască fiul, lăsând-o pe mamă să se descurce singură. O sarcină dificilă, dar pe care, cu încredințare, Anna a reușit

să o ducă la capăt.

Încă din primii ani de viață Antonio Vincenzo Stefano s-a dovedit un copil pus mereu pe șotii, căruia îi plăcea mai mult să bată străzile, să joace fotbal sau să boxeze, împreună cu cei de-o teapă, decât să frecventeze cursurile școlii. Anna și-ar fi dorit ca odrasla să aleagă calea preoției, dar chemarea credinței

părea să fie foarte departe de visurile lui Antonio.

De-a lungul vremii, biografi au prezentat mai multe variante ale episodului care avea să îi schimbe definitiv fizionomia și viața: o lovitură în față, venită fie în timpul unui meci de box cu un amic, fie de la un profesor pe care îl insultase, fie într-o partidă de fotbal la colțul străzii. Ceea ce pe alții i-ar fi doborât, firavului Totò – cum îl strigau prietenii – i-a deschis drumul spre lumi la care altădată nici n-ar fi putut visa. Glumele și improvizațiile pentru care era recunoscut în întregul cartier nu numai că prindeau mult mai ușor când erau însoțite de schimonoselile unui chip desfigurat, dar îl și transformau pe adolescentul anonim într-un personaj pe care nu-l mai puteai uita.

Mama, Anna Clemente

În adolescență, pentru a aduce câțiva bănuți în casă, Toto a încercat mai multe slujbe, dar mereu a fost atras de lumea teatrului. De abia împlinise 15 ani, când a debutat într-un vodevil, interpretând personajul unui băietan-problemă sub pseudonimul Clement. Începuse să aibă succes, dar intrarea Italiei în război, în mai 1915, i-a întrerupt pentru câțiva ani cariera.

Spirit aventuros și, probabil, înfierbântat de sloganurile patriotarde ale momentului, s-a înscris voluntar pentru a-și apăra țara. Realitatea frontului l-a lovit însă cu extremă brutalitate. Veștile despre miile de morți, despre duritatea conflictului, despre condițiile inumane din tranșee l-au făcut să dea înapoi. Când a venit ordinul de trimitere la luptă în Franța, Toto a cedat. Era conștient că nu avea cum să reziste acolo. Mâna destinului sau... talent actoricesc, Antonio a suferit un atac de epilepsie (după alte surse, un atac de cord), în urma căruia

a fost spitalizat la Livorno, iar, după vindecare, a rămas pe tot parcursul conflictului în spatele frontului, fiind declarat inapt pentru acțiunile militare.

Odată terminat Primul Război Mondial, comicul Toto a revenit în forță. Mutarea la Roma a reprezentat cotitura care i-a adus și recunoașterea națională. Ea a fost posibilă datorită reînnoării legăturii dintre Anna și Giuseppe de Curtis. Giuseppe devenise, între timp, un influent impresar artistic și independent financiar, ceea ce i-a permis să se detașeze de familie, reușind astfel să își împace inima frântă cu ani în urmă.

Din teatre mici, atât cu ajutorul lui de Curtis, dar și grație unei întâlniri, pusă la cale de un bărbier cu care se împrietenisese, a ajuns să dea o probă la o companie renumită. A debutat cu succes într-un spectacol în grandioasa sală Umberto, una dintre cele mai cunoscute din lumea artistică romană.

Au urmat adevărați ani de glorie: reprezentații cu săli închise, petreceri care nu se mai terminau, prietenii care se legau pe viață, femei frumoase care se întreceau să îi atragă aprecierea și sentimentele.

Totuși, viața nu i se părea cu adevărat împlinită. Crescuse fără tată și asta îi marcase întreaga existență. Acum, pe culmea succesului, credea că poate să schimbe asta pentru totdeauna. Dacă părintele adevărat nu reușise încă să îl recunoască, Toto l-a convins pe un alt marchiz – Francesco Maria Gagliardi Focas – să îl adopte (după alte surse, i-ar fi plătit bani frumoși nobilului ajuns în mizerie!). Obținea astfel titlul părintelui,

Prima soție, Liliana Castagnola...

la care râvnise toată viața.

Patru ani mai târziu, soarta i s-a schimbat din nou. Patriarhul familiei de Curtis se stinsese din viață, iar Giuseppe putea să trăiască așa cum dorea. Să facă, acum, ceea ce Anna așteptase decenii: să o ceară de soție și să își recunoască fiul! A fost momentul în care Înalta Curte din Napoli a decis: Antonio Clemente devenea Antonio Griffio Focas Flavio Ducas Komnenos Gagliardi de Curtis de Bizanț, alteță imperială, conte palatin, cavaler al Sfântului Imperiu, exarh de Ravenna, duce de Macedonia și Illyria, prinț al Constantinopolului, Ciliciei, Thessaliei, de Pontus, Moldova, Dardania, Peloponenez, conte de Cipru și Epir, conte și duce de Drivasto și Durazzo.

Don Juan perfect, a trăit cu pasiune atât pe scenă, cât și în viața de cuplu. Femeile frumoase, puternice, voluptuoase l-au fascinat încă din adolescență. Pe cât era el de nebun după ele, pe atât și ficele Evei îl adorau. Îl așteptau în culise, după

Copil

terminarea reprezentațiilor, multe cerșindu-i atenția.

A fost și cazul preafrumoasei balerine și actrițe Liliana Castagnola (1895 – 1930). Până să-l întâlnească pe Toto fusese o femeie fatală. Nobili, industriași sau ofițeri, nimeni nu îi putea rezista farmecelor. Cauza unui duel între doi marinari, a fost expulzată din Franța. Ajunsă pe tărâm italian, i-a sucit mințile fiului unui afacerist venețian. Văzând cum odrasla risipea averea, familia l-a forțat să o părăsească. Distrus, tânărul a decis că viața fără Liliana nu putea fi trăită. A luat un pistol și a tras: două gloanțe în femeia iubită; mâna i-a tremurat foarte tare, unul a ratat ținta, dar al doilea a rănit-o la față. A întors arma și s-a sinucis. Cu toate că a scăpat cu viață, Liliana a rămas cu sechele grave, un fragment din proiectil nu a putut fi extras din craniu, provocându-i, frecvent, dureri cumplite de cap. Pentru a le putea depăși, tânăra a devenit dependentă de consumul de somnifere, în special veronal.

Curioasă să vadă pe viu actorul despre care vorbea toată lumea, a luat un bilet la un spectacol. Era decembrie 1929 și părea că Crăciunul a venit mai devreme. Pentru Liliana a fost dragoste la prima vedere! O dragoste care a devorat-o. Posesiv și gelos, Toto o dorea doar pentru el; îi reproșa orice privire, orice amicitie, orice atenție, cât de mică, pe care femeia o arăta către ceilalți. La un moment dat însă, bărbatul s-a plictisit. Inițial, jucau la aceeași companie teatrală. Apoi, Toto a ales să plece și să joace la Padova. Nu i-a spus nimic iubitei. Ea a aflat, întâmplător,

... a doua, Diana Bandini Lucchesini Rogliani, ...

dintr-un afiș. Vestea a doborât-o. O depresie profundă a cuprins-o: o doză masivă de veronal, o scrisoare de adio adresată preaiubitului Toto – astfel și-a curmat viața la 3 martie 1930, după doar câteva luni de relație.

Șocat, actorul a înțeles abia atunci cât de mult îl iubise femeia. Dar era prea târziu... Tot restul vieții, a rămas cu durerea aceluși eșec. A îngropat-o în cripta familiei din Napoli și și-a botezat viitoarea fiică Liliana.

Un an mai târziu, tot cu prilejul unui spectacol, de astă dată la Florența, o nouă iubire avea să se nască. Inițial, părea doar o obsesie adolescentină. La acea dată, Diana Bandini Lucchesini Rogliani (1915 – 2006) abia părăsise băncile unei școli de mame.

Întâlnirea cu Toto i-a deschis o altă lume. Chiar dacă mama a încercat să o oprească, tânăra nu s-a dat bătută. Luni bune l-a urmărit pe actor în turnee; l-a așteptat, seară de seară, în culise; răbdătoare, mereu cu un zâmbet fermecător, radiind

... și a treia,
Franca Faldini

frumusețe, grație și prospețime. Până la urmă, Toto a fost cucerit. În 1933, din dragostea lor a apărut Liliana, iar, doi ani mai târziu, în primăvara lui 1935, cuplul și-a oficiat relația.

Totul părea deprins dintr-o poveste frumoasă. Numai că pasiunea nu a durat mult... După doar câteva luni de la nuntă, au apărut fisurile. Reproșurile cauzate de gelozie

Cu Anna
Magnani,...

au început să devină extrem de frecvente. Fie Toto le acorda prea multă atenție colegelor de scenă – balerine, cântărețe, actrițe – sau admiratoarelor; fie Diana le zâmbise prea mult noilor cunoscuți. De la reproșuri la certuri a mai fost doar un pas. Până la urmă, cei doi au fost nevoiți să accepte că nu mai puteau continua. Dar erau în Italia, divorțul nu putea să fie luat în calcul. Așa că au luat drumul Ungariei, unde o judecatorie locală le-a anulat contractul nuptial.

Idată reîntorși acasă, separați oficial, au continuat însă... împreună: dragostea și grija pentru Liliana i-au ținut alături încă mai bine de un deceniu, dar fără să mai fie un adevărat cuplu. De abia în

1950, Diana l-a anunțat pe Toto că va pleca definitiv. Decisese să se căsătorească din nou, de astă dată cu un avocat, pe care îl cunoscuse de ceva vreme.

Pe lângă faima câștigată ca actor, Toto a rămas în inimile italienilor și pentru poeziile sau cântecele compuse. La scurt timp după tragica moarte, i-a dedicat câteva versuri Lilianei. În 1951 avea să prezinte o nouă melodie – *Malafemmena* (Femeia diabolică). Mulți ani s-a crezut că ea i-a fost dedicată unei actrițe, Silvana Pampanini, care i-ar fi refuzat cererea în căsătorie. Într-o carte publicată în 2009, fiica lui Toto a demonstrat contrariul: cântecul a fost compus din durerea pierderii Dianei, pe care actorul a considerat-o vino-

... Gina Lollobrigida, ...

vată nu neapărat de părăsirea lui, ci a Lilianei.

Soarta nu l-a lăsat însă prea mult singur și neîmpăcat. Doi ani mai târziu, i-a scos în cale o nouă pasiune: strălucitoarea Franca Faldini (1931 – 2016), o tânără cunoscută în toată țara ca italianca ce a cucerit Hollywood-ul. Născută la Roma, într-o familie cu origini evreiești, a fost nevoită să părăsească orașul din cauza legislației fasciste și să se refugieze, inițial, în Toscana. De o frumusețe răpitoare, Franca a fost remarcată, odată terminat războiul, fotografia sa apărând în cunoscute reviste.

... Alberto Sordi...

... și Fernandel

Tristul comic vesel

rămas alături. Diferența de vârstă nu a mai contat. Și nici gura lumii, care i-a taxat dur, criticând mai ales statutul neoficial al legăturii lor amoroase.

Pentru a le pune capăt, cei doi au decis să se căsătorească, la Lugano, în prima parte a anului 1954.

Dragostea le-a fost pusă la încercare de multe

ori – uneori, chiar sub semnul tragediei. Cum a fost la doar câteva luni de la nuntă, când abia născutul fiu al cuplului, Massenzio, a murit, iar mama a fost și ea la un pas de moarte, din cauza complicațiilor.

Durerea a fost intensă, iar fiecare a încercat să o depășească în felul său: Toto a ales să muncească mai mult, acceptând roluri pentru marele ecran; din contră, Franca s-a retras încetul cu încetul din lumea artistică, acordându-i soțului întreaga atenție și afecțiune. Mai ales că starea acestuia de

sănătate a început să se agraveze în scurt timp. În 1956, o infecție nedescoperită și netratată la timp a condus la orbirea aproape totală. Franca i-a rămas alături, sprijinindu-l și încurajându-l. Beneficiind de o îngrijire atentă, actorul a reușit să își recapete parțial vederea și, de atunci, a început să fie mult mai atent la starea de sănătate, consultându-și cu regularitate medicul curant. Dar, pe cât de conștiincios era cu vizitele la cabinet, pe atât nu respecta niciodată sfaturile specialiștilor cu privire la propria-i alimentație sau fumat.

În aprilie 1967 inima i-a cedat până la urmă: prea mult tutun, cafea, alcool, nopți pierdute...

Chiar și în moarte, extravaganța i-a rămas alături. Toto a avut parte nu de una, ci de... trei ceremonii de înmormântare. Și-ar fi dorit una simplă, avându-i alături doar pe câțiva prieteni apropiați și familia, dar soarta i-a hărăzit altceva. La Roma, a fost condus pe ultimul drum de o mulțime de admiratori. Sicriul cu trupul neînsuflețit a fost transportat apoi în orașul natal, la Napoli, unde

a fost așteptat de peste 200.000 de oameni. A fost depus în cripta familiei. La câteva zile după, în cartierul sărăcăcios unde venise pe lume, i s-a organizat o a treia ceremonie, de astă dată un sicriu gol a fost purtat pe umeri pe străzile unde altădată copilul Toto bătuse mingea, în semn de respect și de recunoștință. ■

L-a impresionat chiar și pe artistul american Ben Stahl (1910 – 1987), căruia i-a pozat pentru *Esquire*. Fotografia s-a dovedit a fi cartea de vizită perfectă; domnișoara Faldini a ales să plece în America și să cucerească lumea filmului. Apariția într-o peliculă, alături de Jerry Lewis, părea că avea să îi împlinească visele. Dar nu totdeauna poveștile se și termină frumos! Doi ani a stat la Hollywood, s-a aflat în anturajul marilor vedete, cunoscându-i pe Jane Russel, Marilyn Monroe sau Gary Cooper, dar nu a reușit să se impună.

Adecis să se întoarcă în țara natală și să-și încerce acasă norocul. Un interviu acordat unei cunoscute publicații a transformat-o rapid în vedetă. Articolul i-a atras atenția și lui Toto. Și, mai ales, fotografiile: un surâs perfect și o privire fatală. A fost fermecat, trebuia să o cunoască. Întâlnirea a fost decisivă, au

La înmormântare

TRIBUNALE ȘI ISPRAVNICI ÎN VREMEA LUI MAVROCORDAT ÎN MOLDOVA

CĂTĂLINA CHELCU

Preocuparea domniei pentru reorganizarea sistemului judiciar din Moldova a continuat și după încercările voievodului Constantin Mavrocordat (1733 – 1735; 1741 – 1743; 1748 – 1749; Magazin istoric, nr. 11/1981). În cea de a doua sa domnie, a impus alcătuirea unui act juridic neobișnuit până atunci, cu valoare de lege fundamentală, intitulat: *Conдика de porunci, corespondențe, judecăți și cheltuieli a lui Constantin Mavrocordat ca domn al Moldovei* (1741 – 1742), după ce în 1740 fusese alcătuită și în Țara Românească de același domn. Acestui act i s-au adăugat o serie de hrisoave, de porunci și de hotărâri sobornicești, adică ale unor adunări de stări, care se răsfrâ până la 1749, făcând parte din conținutul a ceea ce s-a dorit a fi o reformă a sistemului judiciar.

În fruntea fiecărui ținut era câte un ispravnic, ales dintre boierii mazili (de rang mic), ca administratori ai acestora și reprezentanți ai puterii judecătorești și executive. Ispravnicilor le era interzis să judece atunci când se întâmpla în ținutul lor moarte de om sau tâlhărie. Competența lor se reducea la prinderea delincvenților prin intermediul dregătorilor aflați în subordine, închiderea făptașilor în temniță sau la gros – închisoarea aflată în localitatea în care își avea sediul isprăvnicia. Ispravnicului îi mai revenea sarcina cercetării faptelor grave la fața locului, inclusiv aflarea gazdelor făptașilor, constatările urmând a fi trecute într-un înscris numit carte de judecată. Ulterior, învinuții erau trimiși la Divan, care urma să-i judece și să-i pedepsească.

Constantin Mavrocordat

Așadar, calitatea de judecător penal nu o aveau ispravnicii decât în pricinile mici. De asemenea, ei nu puteau cumula calitatea de judecători și de globnici, adică cei care încasau amenzile, nemaiputând ridica decât gloabele (amen-

zile) tâlharilor pentru care aveau poruncă domnească. Li se interzicea și să încaseze abuziv „banii grosului” (taxa de eliberare din pușcărie, de la gros), pe care urma să-i obțină marele armaș sau marele spătar.

„CE FEL DE ISPRAVNIC EȘTI TU ACOLO?”

În afară de ispravnici, la 15 ianuarie 1742 Constantin Mavrocordat a numit în fiecare

Friedrich Wilhelm von Bauer...

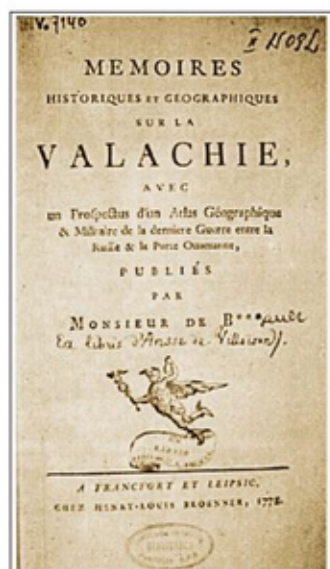
ținut boieri judecători, „pentru tot obrazul, ori boiar, orice breaslă ar fi“. Cu alte cuvinte, cum i-a caracterizat istoricul Valentin Georgescu, erau „judecători de profesie“, în sensul că aceștia aveau sarcina clară să judece pricini, dar fără a avea studii de drept.

Preocuparea reală a domnului pentru reducerea fenomenului infracțional, al cărui succes depindea direct de modul în care ispravnicii au înțeles necesitatea punerii în aplicare a măsurilor de prevenire și pedepsire, este dovedită de numărul mare de avertizări și amenințări adresate acestora pentru nerespectarea dispozițiilor sale. De pildă, în *Porunca ce s-au dat ispravnicilor pentru tâlhari și pentru alte giudecăți*, din 10 mai 1742, Constantin vodă Mavrocordat se declara nemulțumit de activitatea judecătorească a acestora ca urmare a micșorării numărului de cazuri de furt și tâlhărie ce urma a fi trimise la Iași pentru judecată. Domnul îi suspecta de dezinteres, slabă compe-

tență sau chiar de înțelegere cu făptașii, în schimbul primirii de foloase necuvenite: „Pe sâmnene nu-i cercați, nu purtați de grijă precum vi s-au poruncit, ori îi prindeți și-i țineți acolo, ori vă împăcați, luând de la dânșii ce găsiți și îi sloboziți“. Vodă amenința că aveau să urmeze consecințe deloc plăcute dacă aveau să mai continue în acest fel. O poruncă primea Radu Rădăuț, fost mare logofăt, unul dintre judecătorii de la Bacău: „Vă poruncim în tot chipul mare cercare să faciți, neconținând cu purtare de grijă pentru hoți, pe unde să fac furtașaguri, numai să-i prindeți“.

În text se indică și felul furtului, în funcție de valoarea pagubelor: „și tâlharii, și măcar și până la un stup de să va dovedi cineva că au furat, acesta tot tâlhar este și furtașag mare să socotește“. Făptașii trebuia să fie trimiși la domnie, iar ispravnicii aveau obligația întocmirii

... și foaia de titlu a operei sale,
Memorii istorice
și geografice din Valahia

actelor ce dovedeau furtul. În schimb, furturile „mici“, adică „o găină sau altile ca aceste cari să număsc potlogării, pe unii ca acie acolo să-i certați, iar aici să nu-i mai trimiteți, fiind lucru mic“. Au fost multe asemenea porunci, pentru că se încerca abaterea de la regula impusă de domn atunci când nu se respecta procedura trimerii la judecata domnească a celor care comiteau fapte penale grave (furturi, tâlhării, omoruri).

Ca urmare, preocuparea pentru condamnarea infracțiunilor a fost una susținută, domnia încercând să-i îndemne atât pe membrii aparatului administrativ, cât și pe locuitorii țării să participe mai hotărât la prinderea făptașilor. Astfel, Toma din satul Bosance și fiul său erau chemați, printr-un trimis al domniei, „pentru c-au văzut pe Toader Doiboi tâlhar și nu l-au prins“. O dojană era aplicată de domn lui Cucoranul pitar, ispravnicul de Cărligătura, pentru pătrunderea tâlharilor în ținut: „Ce fel de ispravnic ești tu acolo, de vreme că domnie me am înțales că s-au ivit niște tâlhari acolo și de la tine nicio înștiințare n-avem“. Neîndeplinirea poruncii urma a fi sancționată cu „mare urgie“.

MISIUNEA „CEA MAI GINGAȘĂ ȘI MAI MARE“

Pe de altă parte, judecata sumară și uciderea tâlharilor de către victime, fără respectarea procedurii judiciare care îi obliga să-i trimită pe făptași în fața autorității judiciare competente, erau interzise, urmând ca aceia care au procedat în acest fel să

Alexandru Constantin
Mavrocordat,
pictat de Jean Etienne Liotard

fie trași la răspundere. Așa s-a întâmplat cu zece oameni din satele Greceni și Pelini, considerați vinovați că și-au făcut dreptate singuri, spânzurând un tâlhar la locul faptei, fără a-l trimite spre judecată: „Să-i puie în butuci, să-i aducă aici, ca să dei samă pentru un tâlhar ce l-au spânzurat acolo“. Judecata, în acest caz, trebuia făcută de Divan, care era instanță superioară și avea sediul în Iași.

Divanul era constituit din boieri judecători și servea ca instanță de apel tuturor pricinilor civile. Era prima instanță pentru faptele penale grave, întrucât celor ce comiteau fapte condamnabile, prinși pe la ținuturi, trebuia să li se întocmească „dosarul“ de urmărire penală de „dregătorii ținuturilor“ și să fie trimiși la Iași. Pentru că veneau prea multe jalbe la Divan, Constantin Mavrocordat a luat hotărârea ca boierii judecători să judece și „la gazdele dumlorsale“, iar toți marii boieri pricinile mai mari, în funcție de dregătoria pe care o aveau.

Pe termen scurt, încercările lui Constantin Mavrocordat nu

și-au atins efectele dorite. Faptul s-a datorat abuzurilor ispravnicilor din ținuturi, care cumulau toate drepturile, dar mai cu seamă din cauza înlăturării namesnicilor din sistemul de administrare și de judecată. Aceștia erau subalterni ai ispravnicilor, delegați ai acestora la marginea ținuturilor și locuitori în treburile administrative și judecătorești.

După domnia lui Constantin Mavrocordat, primenirea în domeniul juridic a continuat. O dovadă este faptul că boierii judecători, ca reprezentanți numai ai puterii judecătorești, apar în documente încă din anul 1760. Pe aceștia îi aflăm, la 13 aprilie 1768, în hrisovul lui Grigore Ioan Callimachi voievod care, socotind că „ispravnicii ținuturilor fiind învăluiți cu tacsilul banilor [trebuia să strângă banii din dări și alte obligații] și cu alte porunci și trebuințe ale ținutului“ și neputând să se ocupe și de judecățile multe care erau, numește în fiecare ținut câte doi boieri judecători. Ei trebuia să judece cu ispravnicul sau cu starostele (*Magazin istoric*, nr. 5 – 7/1993) acelui ținut și, ca să nu se „lăcomească la luat și la alte feluri de interes întunecând dreptatea“, le era fixat și salariu lunar, care trebuia să fie achitat de administrația ținutului. Li se hotăra acestor judecători să nu „lenevească“, întrucât aveau misiunea „cea mai gingașă și mai mare decât altă treabă, de vreme ce judecata a lui Dumnezeu este“.

CÂTE ZECE BANI DE CEAS ISPRAVNICULUI

Trei condicii de vistierie – din 1775, 1 septembrie 1776 și 1 aprilie 1777 – au fost alcătuite pentru stabilirea veniturilor și lefurilor dregătorilor și slujbașilor domniei și ale slujitorilor Curții domnești. Dispoziții comune în cele trei hrisoave privesc și sarcinile date ispravnicilor privind prinderea tâlharilor, întocmirea înscrisului despre faptele săvârșite și bunurile furate, trimiterea lor și a gazdelor acestora la Iași spre judecată în fața Divanului: „Pentru tâlharii, în ce chip să se urmează: tâlharii ce vor prinde armășăii, să-i ducă la temniță cu lucrurile acele ce să vor găsi dacă furat asupra lor, iar dacă lucrurile ce să vor afla pă la casele tâlharilor, prin marifetul ispravnicilor să ținut, să ia armășăii izvod iscălit de ispravnic, dând și lucrurile acele pă sama sătenilor de acolo, și, împlinindu-să paguba păgubașilor, globa lui vel armaș cu Divanul să să socotească, după vinovăție, și după hotărârea Divanului își va lua globa.“

Iar tâlharii ce-i vor prinde ispravnicii de pre la ținuturi sau alții dregători de pe la margine, vor lua cele ce vor găsi asupra tâlharilor: din care întâi să să împlinescă paguba păgubașilor ce vor cunoaște dintr-acele lucruri ce să vor afla la dânșii, iar ce nu vor cunoaște păgubașii dintr-acele ce să vor afla asupra lor, le vor lua ispravnicii globă, mișcătoare sau nemișcătoare. Iar ce vor ave pe la casele lor, să facă ispravnicii izvod iscălit și, dinpreună cu tâlharii, cu faptele lui în scris să-l trimiță aici, la

vel armaș, împreună cu gazdile lor ce să vor dovedi acolo. Și atât lucrurile tâlharilor ce să vor găsi pă la casele lor, cât și a gazdelor, să să de pă seama sătenilor, și aice, cu Divanul domnesc cercetându-să, să va hotărî atât pedeapsa tâlharilor și a gazdelor, cât și împlinirea pagubelor păgubașilor, cum și gloaba lui vel armaș.

Morți de omu ce vor afla din pricină de sfadă sau orice pricină, oriunde să vor afla acei ucigași, să-i trimită dregătorul ținutului cu faptele lui în scris, care să să de pe sama vornecului satului și aice, cercetându-să cu Divanu, să va hotărî atât pedeapsa lui, cât și gloaba lui vel armaș. Iar pentru ucigași și jacași ce să fac cete, umblându pin țară uci-gând și jăcuind și schingiind, pe unii ca aceia îi vor prinde, ce vor găsi la dâșii să fie toate ale lor, fiind prindere cu primejdie de viață, însă afară din lucrurile păgubașilor ce vor cunoaște că sunt ale lor cu dovadă.

O altă etapă în organizarea judecătorească o constituie hrisovul din 1 ianuarie 1783 al domnului Alexandru Constantin Mavrocordat, prin care se investeau, din nou, judecători în ținuturi. Însă nici de această dată nu s-au pus bazele unei instituții care să fie de durată. În anul următor, 1784, același domn scria ispravnicilor ținutului Sucevei „ca să judece și să hotărască odihnindu-i pe fieștecare după dreptate”.

S-a încercat apoi, prin hrisoavele din 29 decembrie 1794 și 18 martie 1795, impunerea obligativității ispravnicilor de a fi permanent la dispoziția celor ce veneau cu pricină la ei. În procedura de citare a părților în proces se trimitea „om isprăvni-cesc”, căruia părțile împincinate trebuia să-i plătească „ciobote” câte zece bani de ceas. Se hotăra și ca ispravnicii să se „lipsască cu totul de namesnicii ce s-au obișnuit dregătorii a-i ave pe la ocoale, cari caută pricină de giu-

decată și împlinirile ce au locuitorii; și nicidecum namesnicii să nu se afle la niciun ocol, nici să poată judeca, nici împlini fără decât însuși dregătorii, fiindcă o samă de ispravnici s-au obicinuit de vând ocoalele ținutului la namesnici i căpitani i ocolași și acei ce le cumpără caută pricinile de judecăți și împlinirile și pripasuri, care urmare fiind cu totul urâtă și împotriva bunii orânduiele și a voinței domniei mele și că cunoscut lucru este că acei ce cumpără ocoalele nu pentru alt sfârșit o fac aceasta, ci numai și numai ca să jăcuiască pe locuitori”.

Ispravnicii erau obligați să țină trei condici, în care să se treacă hotărârile și rânduielile ce vor face în ținut. În ceea ce privește procesele penale, urma să se procedeze ca și în reforma lui Mavrocordat: cei ce aveau să-i prindă pe tâlharii „cari umblă înarmați de omoară oameni” aveau dreptul să ia tot ce găseau la ei, la gazdele și casele lor, socotindu-se prinderea lor „cu primejdie de moarte”.

Pictură ce-l reprezintă pe Nicolae Mavrogheni, domnul Țării Românești (1786 – 1790), și Divanul

„NU ȘTIU ÎN CE FEL SĂ HOTĂRASCĂ”

Organizarea și procedura de judecată, precum și raportul între dreptul cutumiar și cel scris în Moldova celei de a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea și, mai cu seamă, din ultimul pătrar de veac, au fost cuprinse și în memoriile și mărturiile celor care s-au aflat, din diferite motive, pe teritoriul țării în această perioadă. Amintim pe unul dintre ei, și anume Friedrich Wilhelm von Bauer, ofițer de origine germană, care a luptat în armata țaristă în războiul ruso-otoman din 1768

Boier din Moldova,
gravură din lucrarea
călătorului B. Hacquet

– 1774, sub comanda generalului Rumianțev. În timpul cât a stat în Moldova, beneficiind de date importante de la ispravnicii de județe din Țara Românească, dar și de la banul Mihai Cantacuzino, care lucra la *Istoria Țării Românești*, precum și ca urmare a propriilor experiențe, a observat, între altele, și chestiuni de ordin organizatoric și procedural judecătoresc.

A relatat: „Divanul este tribunalul suprem al țării, căruia îi sunt supuse toate celelalte tribunale, precum și toate dreptățile care țin de guvernare. Toate pricinile de orice natură sunt judecate aici și se poate îndrepta apel aici împotriva sentinței oricărui tribunal subaltern. De obicei, Divanul ține ședință publică de două ori pe săptămână, toată lumea e slobodă să asiste și să-și susțină cauza; și chiar dacă pârâtul ar fi boier din clasa întâi, el este obligat să se aplece în public. Domnul asistă, el însuși, de obicei, la aceste

Bătălia de la Cahul
din Războiul
din 1768 – 1774,
pictură de
Daniel Chodowiecki

adunări, pentru a face să fie mai bine respectată dreptatea și există cazuri în care a pedepsit, cu strășnicie, pe boierii dovediți de a fi săvârșit nedreptăți. Dar, trebuie să fie cineva foarte sigur de dreptatea reclamației, înainte de a se plânge împotriva unuia mai mare, căci atunci când nu-și poate dovedi pâră, este pedepsit cu cea mai mare asprime“.

Autorul relatează și despre puterea absolută a domnului în materie de judecată: „El este, oarecum, deasupra acestui consiliu suprem, pentru că el poate să-i anuleze sentințele, dacă le socotește false sau contrare legilor, sau dacă este în interesul său, sau îi vine cheful să le socotească astfel“.

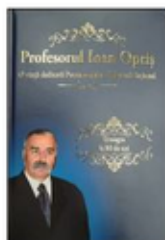
Cât despre baza juridică a pedepsirii, a scris: „Toate sentințele și toate judecățile se dau după datinile și obiceiul țării. Dar aceasta constituie o jurisprudență foarte nestabilă, din care poporul îndură multe neajunsuri. Tribunalele însele se găsesc deseori în așa mare încurcătură, încât nu știu în ce fel să hotărască, iar Divanul, la care ajung toate pricinile până în cele din urmă datorită apelului, nu face, de cele mai multe ori, decât să încurce lucrurile fără vreo nădejde a le mai descurca“.

Demne de luat în seamă sunt și însemnările autorului despre încercarea lui Constantin Mavrocordat de a impune pravila bizantină ca fundament juridic,

precum și obligativitatea înscrisurilor fiecărei acțiuni judecătorești. „Constantin Mavrocordat a înființat apoi trei tribunale, unde trebuia să se judece procesele, după legile lui Justinian; trebuia, de asemenea, să se întocmească procese-verbale și să se înregistreze toate procedurile. Dar, după depunerea lui, a fost desființat acest regulament, toate sentințele și hotărârile au fost date potrivit cu datinile și obiceiurile și acest fel de procedură, deși cel mai nesigur și mai supus șicanelor și la nenumărate neajunsuri, a fost totuși folosit până în zilele noastre.“

Ca urmare, reformarea justiției a stat în atenția domnilor atât în Moldova, cât și în Țara Românească (*Magazin istoric*, nr. 8 – 9/2005). Schimbarea acestora de pe un tron pe altul în secolul al XVIII-lea a însemnat, din acest punct de vedere, un avantaj; promovarea măsurilor privitoare la organizarea judecătorească și procedură prin emiterea de hrisoave cu un conținut asemănător la Iași și la București. În acest context, domnul își păstra prerogativa de judecător suprem al țării, precum și în raport cu boierii-judecători. Faptul acesta este evidențiat de emiterea sentinței definitive, după citirea anaforalei ce cuprindea propunerea boierilor judecători de pedepsire a vinovaților. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **PROFESORUL IOAN OPREȘ: O VIAȚĂ DEDICATĂ PATRIMONIULUI CULTURAL NAȚIONAL. OMAGIU LA 80 DE ANI** (Editori: **prof.univ.dr. Mircea Ciubotaru, dr. Aurica Ichim, dr. Alexandru Constantin Chituță**)

Grup editorial **DAR DEVELOPMENT PUBLISHING**, București, 2022, 352 pp.

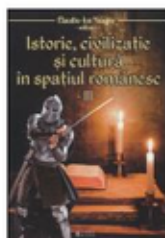
● **Călin Hentea – ROMÂNIA: ALBUM DE ISTORIE POST-DECEMBRISTĂ: 1990 – 2020**

Editura **MEGA**, Cluj-Napoca, 2022, 217 pp.

● **Ruxandra Câmpeanu – DINCOLO DE REGULILE JOCULUI: TREPTE ȘI LIMITE ALE COMPROMISULUI INTELECTUAL ÎN PERIOADA 1948 – 1964: MIHAI RALEA, G. CĂLINESCU, TUDOR VIANU**

Editura **Corint**, București, 2022, 590 pp.

● **ISTORIE, CIVILIZAȚIE ȘI CULTURĂ ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC. VOL. III** (volum editat de **Claudiu-Ion Neagoe**)

Editura **Cetatea de Scaun**, Târgoviște, 375 pp.

● **MĂNĂȘTIREA COTROCENI ÎN DOCUMENTE (SECOLELE XVII – XIX)** (volum editat de **Mariana Lazăr**)

Editura **Muzeul Național Cotroceni**, București, 2021, 507 pp.

● **Corneliu Gancevici – JURNAL DE FRONT. DIN ÎNSEMĂRILE UNUI MEDIC ÎN RĂZBOIUL DE ÎNTREGIRE 1916 – 1919** (Prefață de **acad. Răzvan Theodorescu**)

Editura **Meteor Press**, București, 2022, 255 pp.

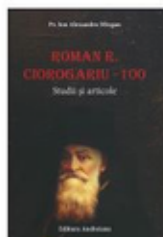
● **SIMONA LAHOVARY. PAGINI DE JURNAL, VOL. II (1931 – 1936)** (traducere din limba franceză, prefață și note de **Georgeta Filitti**)

Editura **Corint**, București, 2022, 411 pp.

● **Eugen-Mihail Casapu, Marius-Adrian Nicoară – ISTORIA ARTEI MILITARE ÎN FORȚELE AERIENE ROMÂNE (1913 – 1991). VOL. 1 (1913 – 1938), VOL. 2 (1939 – 1945), VOL. 3 (1946 – 1991)**

Editura **ALPHA MDN**, Buzău, 2021, 523 pp. (vol. 1), 504 pp. (vol. 2), 267 pp. (vol. 3).

● **Pr. Ion Alexandru Mizgan – ROMAN R. CIOROGARIU – 100. STUDII ȘI ARTICOLE** (Apare cu binecuvântarea **Preasfințitului Părinte Sofronie**, episcopul Oradiei)

Editura **Andreiana**, Sibiu, 2022, 147 pp.

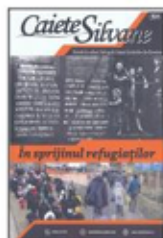
● **Ion Iovcey – OSTATIC ÎN PROPRIA ȚARĂ: CARTEA VIEȚII MELE**

Editura **Universul Academic**, Bârlad, Editura **Eurocarpatica**, Sfântu Gheorghe, 2022, 330 pp.

● **RIM. REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ**

Nr. 1–2 (183–184) / 2021, 118 pp.

● **CAIETE SILVANE** (Revistă de cultură, sub egida **Uniunii Scriitorilor din România**)

Anul XVIII, Nr. 5 (208), mai 2022, 52 pp.

ÎNCEPUTUL SFÂRȘITULUI

5 februarie 62: orașul Pompei este zguduit de un cutremur foarte puternic. Unii cercetători estimează magnitudinea lui la 7.5 grade pe scara Richter, alții dau valori mai mici. Cu toate acestea, urmările au fost grave pentru oraș: clădirile publice s-au prăbușit, alimentarea cu apă a fost întreruptă, iar locuințele au fost avariate sau distruse.

*Templul lui Jupiter din Pompei
și Muntele Vezuviu în fundal*

În secolul I d.H. Pompei (*Magazin istoric*, nr. 1/1970; 12/1979) era o așezare prosperă, cu aproape 20.000 de locuitori. Muntele Vezuviu, aflat la mai puțin de zece km de localitate, a fost cel care a asigurat dezvoltarea și prosperitatea orașului, dar și distrugerea lui din anul 79. Zona era importantă pentru culturile de măsline și struguri, iar vinul produs era foarte apreciat la Roma. Mai mult, orașul era și o stațiune înfloritoare, căutată de cei bogați.

Referindu-se la cutremurul din 5 februarie, Tacitus a menționat în scrierile lui că „orașul aglomerat Pompei din Campania s-a prăbușit în mare parte”, iar Seneca cel Tânăr nota că „o mare parte din orașul Herculaneum a căzut [...] și se clatină ceea ce a mai rămas în colonia Nuceria [...] Napoli, de asemenea, a pierdut mult în ceea ce privește proprietățile private, dar nimic în ceea ce privește clădirile publice”. Influențat de eveniment, același Seneca scria: „Există panică din partea tuturor atunci când clădirile scârțâie și dau semne de cădere. Atunci toată lumea se aruncă cu capul înainte afară, își abandonează bunurile din gospodărie și se încrede în norocul său în aer liber. La ce ascunzătoare ne uităm, la ce ajutor, dacă pământul însuși provoacă ruina, dacă ceea ce ne protejează, ne susține, pe care sunt construite orașele, despre care unii vorbesc ca despre un fel de fundație a universului, se separă și se clatină?”

Un martor al cutremurului a fost Lucius Caecilius Lucundus, în villa căruia au fost înfățișate pe un basorelief distrugerile provocate, inclusiv Templului lui Jupiter sau Porții Vezuviului din oraș. Cercetările contemporane în orașul acoperit de lavă în anul 79 au ajuns la concluzia că după cutremurul din 62 orașul a intrat într-o perioadă de declin, iar reconstrucția nu a fost deloc ușoară. Aristocrația bogată care locuia aici a preferat să vândă proprietățile și să se mute în alte părți. Noua elită provenea din rândul negustorilor, iar multe reședințe private din Pompei au devenit spații comerciale.

Refacerea orașului a durat foarte mult. Cea de-a doua soție a împăratului Nero (54–68), Poppaea Sabina, era născută în Pompei, iar asta a dus la implicarea lui în reconstrucția orașului. Dovezile arheologice descoperite după excavarea orașului în secolul XX arată că așezarea nu se refăcuse complet în momentul erupției devastatoare din 79, unele clădiri erau neterminate, iar altele, precum Templul lui Jupiter (Capitolul din Pompei), încă așteptau să înceapă procesul de reparație.

*O placă dedicată refacerii
Templului lui Isis
după distrugerea provocată
de cutremur*

*Villa bancherului
Lucius Caecilius Lucundus*

Un efect secundar provocat de cutremur a fost un val foarte puternic, poate chiar un tsunami în accepțiunea modernă, care a afectat portul Ostia, unde se aflau între 200 și 300 de nave pline cu cereale pentru Roma, care veneau din Cartagina sau Alexandria. După impact au fost inundate, iar încărcătura lor a dispărut. Aflând despre pierderea navelor și temându-se de o mare criză alimentară, locuitorii Romei au declanșat mișcări sociale care l-au silit pe Nero să intervină personal prin raționalizarea cerealelor destinate populației.

Din nefericire pentru ei, locuitorii care au rămas în oraș după cutremurul din 5 februarie 62 nu șiau că acesta era semnalul care anunța că s-a trezit din adormire Vezuviul.

ALP.

AGONIA OLT CIT ÎN ANII 1987 - 1989

NICOLAE MACOVEI

Oltcit poate fi privită până în perioada 1985 - 1986 ca o adevărată societate mixtă, în care interesele bilaterale aveau șansa de a se îmbina și a urma o direcție comună. Scopul principal era de a produce un autoturism ce urma a fi vândut de partea română sub numele de Oltcit, iar de Citroën sub numele de Axel. În special după aprilie 1987, moment din care autoturismul trebuia să nu mai înglobeze cele mai importante piese importate de la Citroën, anume cutia de viteze și transmisia planetară, pentru directorii francezi rămânea mai mult să privească ratarea succesivă a țințelor de producție și mai puțin să se implice în conducerea afacerii spre rentabilitate.

Momentul de încheiere a procesului de asimilare în industria națională a tuturor componentelor pentru autoturismul Oltcit a rămas unul mascat în rapoartele românești. Eliminarea importurilor s-a dovedit un țel prea greu de atins. Chiar dacă o piesă putea fi realizată, se putea ca volumul producției să fie insuficient sau dacă putea fi totuși livrată la Craiova, problemele de calitate afectau planul de producție. În realitate, la jumătatea anului 1988 toate autoturismele, inclusiv cele consi-

Oltcit Club

derate a fi complet integrate în industria națională, aveau nevoie de anumite importuri.

DATORIA EXTERNĂ PRIMEAZĂ

Dificultatea de a realiza, cu tot cu planificarea necesară, o producție care să aibă în mod previzibil aceleași caracteristici tehnice a rămas insurmontabilă pentru o industrie românească sufocată de politica eliminării datoriei externe. Fără finanțare, importurile erau insuficiente; fără importuri, alternative din țară nu se puteau găsi; nu în cele din urmă, fără acordul Citroën asupra omologării, produsul final putea fi comercializat doar în mod foarte limitat. Or, acest din urmă punct a avut o mare pondere în insuccesul afacerii. Citroën trebuia să fie cel mai bun client al Oltcit, clientul care se angajase să cumpere o jumătate din producție în mod constant. Totuși, precum în orice afacere de amploare, Citroën putea cumpăra doar un produs a cărui definiție tehnică era conformă cu cererea sa. Din nefericire pentru Oltcit, statul român era mai interesat de a asigura o ofertă oarecare decât de a evalua cerința existentă. Acesta considera că

*Bordul mașinii, având volan
cu o singură spiță,
un design specific Citroën*

a presa partenerul să-i accepte oferta, indiferent de cerința acestuia, era o tactică de afaceri acceptabilă.

În orice caz, interesul Citroën pentru Axel era deja foarte scăzut după lansarea modelului AX în 1986, model care îl înlocuia pe cel produs la Craiova din toate punctele de vedere, iar prețul era doar cu puțin mai mare. Firma franceză avea propria planificare, iar Axel nu mai avea loc în planurile sale (*Magazin istoric*, nr. 2/2022).

SUB PRESIUNEA POLITICULUI

Deficiențele colaborării între partea română și francezi priveau deja toate aspectele societății mixte în anii 1987 – 1989, iar rezolvarea lor era de fapt imposibilă. Societatea era compusă în acei ani din doi parteneri cu scopuri mult prea diferite. Dificultatea majoră a fost diferența de obiective ale celor două părți, având, de o parte, interesul statului român de a subordona activitatea și rentabilitatea Olcit scopului economic de lichidare a datoriei externe, iar de cealaltă parte interesul Citroën pentru obținerea de câștig financiar. Majoritatea celorlalte probleme decurgeau din această situație – aprovizionarea era insuficientă, importurile nu se realizau la timp și în volume suficiente, activitatea nu avea continuitate, iar exportul de autoturisme era foarte inefficient.

Subordonarea activității față de politica autarhică a statului român a fost o acțiune unilaterală. Fiind o societate mixtă, se încălca consensul necesar funcționării. Autoturismul trebuia fabricat prin folosirea de componente realizate în țară și importate de la Citroën. Dacă partea română creștea procentul propriei contribuții, Citroën nu mai putea vinde către Olcit acele componente și, în mod firesc, nu își dădea acordul pentru o asemenea măsură. Începând din 1987, odată autoturismul integrat aproape complet în industria națională, Citroën nu își mai putea da acordul nici pentru definiția tehnică a mașinii, care era din acest punct străină de înțelegerea anterioară. Respectarea defi-

niției tehnice era totuși necesară pentru vânzarea mașinii, fiind astfel un alt impediment de netrecut pentru Citroën. Impunerea voinței românești în privința pieselor folosite a secționat în același timp și înțelegerea privitoare la calitatea lor, aspect ce era supus tot unei recunoașteri bilaterale. Cum industria română nu putea respecta mereu calitatea necesară, a crescut numărul de cazuri în care Citroën interzicea, cu mai mult sau mai puțin succes, montarea lor. S-a mărit și numărul de cazuri în care partea română le folosea indiferent de poziția Citroën, chiar dacă era crescut în acest fel și numărul de defecțiuni ale mașinii.

Nu în ultimul rând, industria orizontală românească nu putea asigura ritmul și volumul necesar de livrări către Olcit. Era deci afectată și ținta de producție urmărită și posibilitatea stabilirii ei în mod realist pe bază de consens. O aprovizionare ce nu era previzibilă ducea la o producție greu de anticipat și imposibil de acceptat pentru Citroën.

Într-un final, statul român nu mai putea pretinde ca Citroën să rămână clientul unor mașini cu o reputație de slabă calitate pe piață, cu piese neconforme, la construcția cărora aproape că nu mai participa deloc și care nu se mai potriveau cu gama sa de produse din acel moment și cu planurile sale.

Aceste câteva puncte ne permit să conturăm ideea puterii politice din România asupra Olcit: întreprinderea trebuia să se alinieze politicii economice de lichidare a datoriei externe prin realizarea unui export de volum și rentabilitate mare. Sarcina era imposibilă fără investițiile și condițiile necesare.

Citroën Axel

*Oltcit Club pe coperta unei broșuri
pentru Cehoslovacia*

CITROËN ÎȘI DECLINĂ RĂSPUNDEREA

Citroën avea o altă idee cu privire la afacere. Din punctul său de vedere, îi mai rămânea doar să încerce a rezolva problemele prin înlocuirea contractului inițial cu un acord care să conțină o nouă abordare globală. Acordul trebuia să permită părții franceze să rezolve litigiile și să se retragă cât mai mult din societatea mixtă. Ei mai luau în seamă ca activități viitoare doar furnizarea sau cumpărarea unei game reduse de piese, vânzarea de licențe sau asigurarea de asistență tehnică.

Important de subliniat este că, la Craiova, discuțiile între cele două părți nu puteau ajunge la un numitor comun din moment ce chiar informațiile folosite, nu doar interpretările, erau diferite între români și francezi. Un exemplu care poate ilustra contradicțiile existente este cel al exportului de mașini în Cehoslovacia. Partea română a reușit să semneze un astfel de contract în aprilie 1987, dar pentru că acele mașini erau asamblate cu componente a căror omologare nu era recunoscută și de Citroën, francezii au interzis exportul lor la 30 iunie. Măsura a fost fără efect, căci la 7 septembrie a fost livrat un prim tren cu 306 mașini (ale căror centuri spate, alternator și volan erau neomologate de Citroën). Nici cererea ulterioară a ultimului direc-

tor general adjunct francez, Jean-Marie Roquet, de a le pune în conformitate nu a fost executată.

Până la 7 octombrie, au mai fost expediate șase trenuri cu autoturisme, ceea ce l-a determinat pe Daniel Delanoë, responsabilul pentru România în cadrul departamentului Citroën International, să transmită directorului general român, Alexandru Șteflea, că firma sa nu mai recunoștea o responsabilitate proprie pentru funcționarea acelor vehicule și că își rezerva dreptul de a lua orice măsuri necesare pentru apărarea propriilor interese. Conform poziției Citroën remediarea situației impunea informarea clientului cehoslovac, readucerea mașinilor în stare de conformitate și respectarea pe viitor a deciziilor privitoare la calitate și definiție tehnică.

În septembrie și octombrie 1987, directorul general adjunct, Jean-Marie Roquet, a încercat inclusiv să ia legătura fie cu agenția comercială, fie cu Ambasada Cehoslovaciei de la București, pentru a le prezenta faptul că mașina conținea componente de calitate îndoielnică și a căror omologare nu era recunoscută bilateral. Faptul că defecțiunile primelor 6.000 de mașini, livrate până la 22 ianuarie 1988, au fost constatate de ambele părți, nu a reprezentat o îmbunătățire a relațiilor – părțile nu s-au putut pune de acord asupra unor formulări comune pentru redactarea raportului definitiv.

OPINIILE LUI JEAN-MARIE ROQUET

Ultimul director general adjunct francez a avut responsabilitatea participării la conducerea Oltcit și de a apăra interesele Citroën. Cea de-

*Citroën AX, lansat în 1986,
făcea ca modelul Axel să fie aproape redundant
în oferta firmei franceze*

Jean-Marie Roquet (centru), director general adjunct al Olcit, fotografiat în timpul unui filaj al Securității în aprilie 1988. Autoturismul, un Citroën CX, îi aparținea (Sursa foto: Arhiva C.N.S.A.S.)

doua sarcină era cea mai dificilă. El a trimis în septembrie 1987 către directorul general român, Alexandru Șteflea, un raport cu problemele pe care le vedea a fi ignorate de partea română atunci când aceasta comunica situația la Paris pentru Citroën. Raportul lui se referea, printre altele, la tabla insuficientă și de calitate precară adusă de la Galați, insuficiența pieselor produse în țară, lipsa de importuri necesare, montarea de piese neconforme, efectele negative produse de cantitatea prea scăzută de energie electrică și calorică din uzină și la repartizarea personalului și a sarcinilor în mod anormal.

Ulterior, Roquet i-a mărturisit lui Iulian Mihaileu, cel care i-a urmat lui Alexandru Șteflea în octombrie 1988, că, în opinia sa, Nicolae Ceaușescu fusese dezinformat asupra situației reale încă de la început, iar la momentul respectiv era dificil să i se spună adevărul. Totuși, credea că chemarea la Craiova a 20 – 25 de specialiști francezi ar fi putut măcar remedia problemele de pregătire și eficiență ale angajaților. În plus, simțea că noul director general român era mult mai dispus la dialog.

Pentru a înțelege mai bine semnificația părții franceze, cităm la final câteva dintre afirmațiile lui Jean-Marie Roquet, ale cărui remarci aveau darul de a rezuma, nu fără umor, situația de la Olcit. Ortografia este cea regăsită în notele Securității aflate în dosarul său de urmărire informativă.

În decembrie 1987, prim-secretarul comitetului județean P.C.R. Dolj a vizitat uzina Olcit.

Roquet a ratat a-l întâlni în aceea zi, având dorința de a-i transmite că lipsa de apă curentă din oraș era deja insuportabilă. A afirmat totuși altei persoane că „sînt două întrebări care se pun: 1. Ori România trăiește în stare de război 2. Ori aceasta este moștenirea regelui Mihai și într-o situație și alta este foarte grav”.

În octombrie 1988, într-un dialog purtat cu directorul general al Centralei Industriale de Autoturisme Pitești, acționar Olcit, Roquet își exprima dezamăgirea față de un număr și mai mare de aspecte: „Dacă luăm evoluția lucrurilor de la vremea D-lui Moise și Andreev [primii doi directori generali – n.n.] se observă că lucrurile nu s-au schimbat, în afară de

unele principii ale cooperării, dar de altfel nimic în afară de variații ale programului de fabricație”; „ceea ce se face în prezent în uzină, din punct de vedere industrial nu înseamnă nimic, vorbesc din punctul de vedere al realizării acestei mașini, care din punctul meu de vedere nu este mașina care ar trebui să se facă. Este o risipă ceea ce este aici. De altfel mă întreb pentru ce mă plătiți pe mine aici care cost mult, chiar dacă nu mă plătiți suficient de mult? Este tot o risipă acest lucru”; „în uzină sunt 4.500 persoane care au învățat să deghizeze realitatea și care cred că este bine ceea ce se face”.

În cele din urmă, discutând în luna decembrie a aceluiași an cu o persoană ce făcea parte, cel mai probabil, din Ministerul Industriei Construcțiilor de Mașini, oferea un verdict destul de clar situației de la Olcit: „mergeți către un faliment economic, autoritățile române joacă un joc periculos pentru bunul mers al economiei”; „Citroën a fost totdeauna acuzat că nu preia volume mari de mașini, dar este un adevăr pe care vi-l ascundeți: acela de a nu privi lucrurile în față și de a nu recunoaște imposibilitatea industriei orizontale de a produce piese și subansamble la nivelul cerut”; „Citroën nu putea să continue să comande acest tip de mașină care este depășit pe plan mondial și care va trebui să-și refacă o reputație [...] Dacă proiectul de mașină Axel ar fi reușit, Citroën ar fi propus de exemplu să se monteze mașina AX, dar acest lucru nu este posibil”.

Olcit nu mai putea deveni marele producător ce fusese proiectat să fie! ■

Vă prezentăm partea a doua și ultima a corespondenței inedite.

DUMITRU ILIESCU ÎN SCRIE LUI ION I.C. BRĂTIANU

PETRE OTU

16.03.1904

Regimentul 2 Artilerie

Ajutorul comandantului

Iubite Ioane,

De sâmbătă seara, de când nu ne-am mai văzut, încă două fapte noi mi-au probat căte se urzesc contra mea, nu numai pentru a nu mă pune pe tabloul de înaintare anul acesta, dar încă a mă umili și despărți de aceia cu care am muncit până acum. Aceste fapte sunt:

1) Ridicarea maiorilor Ghenea și Exarcu din locul unde le vine rândul, în capul tabloului, astfel ca să poată fi înaintați pe 8 aprilie.

2) Punerea pe tablou a maiorului Herescu din Cavalerie, care ca și mine are aceeași vechime, cinci ani, fiind înaintat la 10 mai 1899. Prin urmare, generalul Coandă n-a spus adevărul, susținând că anul acesta n-au fost puși pe tablou maiorii care aveau cinci ani, din nicio armă, și prin urmare nu este adevărat că se face o excepție pentru mine. Aceste fapte le știu de la generalul Băicoianu, membru în consiliul inspectorilor.

În fine, după cât se spune, toată vina mea este că am fost prea rigid în chestiunea tunurilor. Aș dori să mi se spună franc în ce consistă această vină, ca să știu cum să-mi apăr cinstea de bărfelă unor oameni prea sus-puși ca să pot să le cer socoteală din gradul și meseria în care mă aflu.

Singurul serviciu ce mi-ai putea face este de a afla de la ministrul de Război dacă realmente afacerea experiențelor cu tunurile cu tragere repede a fost hotărâtoare în persecutarea mea. [În anul 1901, Guvernul liberal, în frunte cu D.A. Sturdza, ce deținea și portofoliul Ministerului de Război, a decis achiziționarea unui nou tip de tun, care să-l înlocuiască pe cel din 1880, depășit

tehnic și moral. Având în vedere că România era membră a Triplei Alianțe, s-a decis plasarea comenzii în Germania, la firma Krupp, una dintre cele mai mari din Europa. În acest scop, s-a constituit o comisie din care au făcut parte, alături de maiorul Dumitru Iliescu, Toma Ghenea, Vasile Rudeanu, Eugeniu Lucescu, Gabriel Negrei. Membrii comisiei au avut opinii diferite. Toma Ghenea, Eugeniu Lucescu, Gabriel Negrei erau de acord cu achiziționarea tunului cu tragere accelerată, iar Iliescu și Rudeanu susțineau cumpărarea celui mai bun model de tun existent, cel cu tragere rapidă. Discuțiile și experiențele au durat câțiva ani, opinia celor doi având câștig de cauză. Tunul cu tragere rapidă a intrat în dotarea armatei în 1904, prima baterie fiind repartizată Școlii Militare de Artilerie și Geniu. A fost piesa de bază a artileriei române în Primul Război Mondial. Bătăia lui era de 8.000 m. Achiziția a generat o amplă dispută și în plan politic și jurnalistic, conservatorii acuzându-i pe liberali de trădare a intereselor naționale. În contextul aprinselor dezbateri, maiorul Iliescu a fost acuzat pentru opiniile sale de diferite cercuri. Prin urmare

îl ruga pe Ionel Brătianu să-l apere de atacurile la care era supus].

Să trăiești!

Maior D. Iliescu

3 august 1904

Iubite Ioane,

Îți trimet alăturata porcărie tăiată din *Secolul* de la 3 august 1904, rugându-te atât ca vechiu prieten, cât și ca ministru de Război să-mi iei apărarea contra atacurilor jurnalului guvernamental. Dacă mă deslegi de secretul profesional, răspund eu cum trebuie la asemenea infamii.

Amicul tău devotat

Maior D. Iliescu

[urmează textul articolului din *Secolul*]

Unul din organele necugetate ale asociației bizantine a speculat atitudinea a doi ofițeri superiori de artilerie, membrii în comitetul consultativ al Artileriei, pe cari i-a arătat ca pe singurii cari n-au voit să se asocieze la trădarea ce se comitea cu adoptarea tunului Krupp. Numele acestor doi ofițeri superiori a fost păstrat secret de ziarul d-lui Lahovari și la toate somațiunile noastre, a refuzat să-i divulge conținutul și să speculeze atitudinea lor.

Am așteptat ca cei doi ofițeri superiori, al căror nume este colportat în culise, să confirme sau să desmintă atitudinea ce li se atribuie, să-și facă ceea ce numeam noi – și li se impunea – o *datorie de onoare și demnitate*.

Tăcere completă

Generalii Ioan Herescu...

N'având nici noi vreo rezervă, în cazul acesta, dăm pe față numele acestor doi ofițeri superiori. Ei sunt d. colonel Georgescu, fost aghiotant al M.S. regelui, și d. maior Iliescu. După acești doi ofițeri superiori, M.S. regele și d. Sturdza și ceilalți membri din comitetul consultativ al Artileriei și cei din comitetul de apărare al țării sunt niște incapabili, niște trădători, cari au compromis apărarea țării și cari, la vreme, vor trebui „luați de beregată“, după cum bine voiește a promite d. general Lahovari.

Ca să se știe.

4.08.1904

Iubite Ioane,

Îți trimit un număr din *Secolul*, prin care se înjură col. Georgescu degeaba; cât pentru mine sper că cu toate mizeriile ce mi s-au făcut, nu ți-a trecut niciodată prin minte că aș fi putut ajuta pe conservatori, în campania împotriva tunurilor.

... și Vasile Rudeanu

Cunosti prea bine caracterul meu. Mi-am făcut datoria și nimic mai mult în astă afacere. Ceea ce însă măhnește este că infamia jurnalului guvernamental a necesitat intervenția *Adevărului*, pe care ți-l trimit! Auzi, să ajung să fiu apărat de Mille!

Ca vechiu și devotat prieten și ca ministru de Război, te rog ia-mi apărarea prin *Voința* sau *Independența*. Dl Sturdza singur la 14 iulie, chemând toată comisiunea de experiențe, a primit *posibilitatea* unor opinii separate, chiar din partea militarilor. Nu pot veni mâine la tine ca să-ți dau detalii, având conferință la Dadilov.

Tunul Krupp 1904 modernizat

te-am găsit acasă, pentru ca să-ți urez Sărbători fericite și La Mulți Ani! Scrisoarea asta sosindu-ți în ajunul Anului Nou, te rog să primești atât tu, cât și fermecătoarea ta soțioară cele mai călduroase urări de fericire. Îți doresc cu deosebire o sănătate de fier, pentru ca să poți pune în aplicare frumoasele legi agrare pe cari cu atâta muncă și necaz reușești să le crezi și impui.

Sosind aici am găsit destul de bine pe biata mea Didina; Florica este sănătoasă, însă destul de obosită, deoarece ar trebui să îngrijească de sora ei, încă bolnavă. Speram să găsesc pe Sabina destul de întremată. Din nefericire a doua revenire a frigurilor tifoide în iulie trecut a slăbit-o atât de mult, încât cu foarte mare greutate își revine în fire. Sunt mai ales foarte nenorocit din cauză că a pierdut aproape toată memoria, de noi neamintindu-și nimic din toată viața d'naintea boalei ei. Nici românește nu mai știe. Doctorii care o caută mă asigură însă, că pe măsură ce slăbiciunea fizică va dispărea, îi va reveni și memoria; mi se citează cazuri identice de bolnavi cari și-au revenit în fire decât după un an și chiar un an și jumătate.

Fiind în asemenea stare, îți poți închipui, iubite Ioane, că nici gând nu pot s-o aduc în țară; mai ales că urmează un tratament de electricitate și masaj, care nu poate fi făcut în București, nefiind instalațiile necesare. Șederea a trei persoane aici însă, cu o soră de caritate, precum și plata doctorilor și a tratamentului au făcut să se stingă ultimii bani ce mai aveam; te rog deci să mă erți dacă apelez la ajutorul tău. Socotind că trebuie să stea cel puțin până în iulie, cum cheltuiesc 2.000 lei pe lună, aș avea nevoie de 12 mii lei; în aprilie încasez șase mii de lei de la cele două moșioare ale mele; mi-ar mai trebui

Sper însă, că reclamația ce ți-o fac este destul de precisă, ca să-mi dai satisfacția ce ți-o cer.

Al tău vechiu și devotat prieten

Maior D. Iliescu

Ți-am scris și la Predeal neștiind că ești aici

18.08 1904

Iubite Ioane,

Îți trimit alăturată carte, foarte interesantă pentru un *diplomat* ca tine. Exemplarul citit de mine l-am păstrat, deoarece făcusem oarecari constatațiuni neplăcute poate unora. Pe acesta ți-l fac cadou, drept mulțumire pentru apărarea ce mi-ai luat prin *Independența* contra porcăriilor *Secolului*.

Pentru că ești ministru de Război, am onoarea a te saluta.

Maior. D. Iliescu

Paris

28.12.1907

Iubite Ioane,

Mi-a părut rău că la plecarea mea din București nu

Generalul Iacob Lahovary

„Auzi, să ajung să fiu apărut de Mille!”

deci șase mii, din cari patru mii pentru intervalul de timp de la 15 ianuarie la 15 martie, când voi lua arenda. Pentru cei șase mii de lei de cari mai am nevoie, te rog să fii așa de bun, să-mi cauți tu acești bani, pentru care pun ca garanție biblioteca mea de 5.000 volume; dacă este trebuință, aș mai pune zălog și cele 350 pogoane de pădure pe cari le am la pădurea moșiei Căpreni din județul Dolj, de a cărui existență și lipsă de sarcini te poți încredința la prefectul Velcescu.

Afară de aceasta, soacra mea, d-na Logadi, a promis soției mele că-i va da toți banii ce i se vor acorda de guvern pentru despăgubirea pierderilor suferite la moșia ei Milești din Dolj; aceste pierderi au fost evaluate la aproximativ 6.000 lei; deci chiar jumătate de s-ar despăgubi, tot am căpăta ceva bani ca să scăpăm de datoriile în care mă bagă boala bieteii mele fetei.

În aceste condițiuni găsindu-mă, te rog deci iubite Ioane să mă erți dacă mă rog să mă ajuți, necunoscând pe nimeni altul care poate să-mi facă asemenea servicii; în caz că ai bunătatea să primești cererea mea, cum eu nu mă întorc la București decât la 14 ianuarie st.v. (căci vreau să urmăresc câtva timp noul tratament aplicat Sabine), te rog să ai amabilitatea să trimiți primii patru mii de lei pe adresa soției mele 69bis Boulevard de Concelles, rămânând ca formele trebuincioase împrumutului să le

fac când voi veni eu în țară.

Rugându-te încă o dată să mă erți dacă abuzez de prietenia ta, căci o fac forțat de marea nenorocire care m-a izbit; repet urările de noroc și fericire pe cari din toată inima le fac pentru ai tăi și pentru tine.

Prezintă, te rog, d-nei Brătianu omagiile mele foarte respectuoase, iar tu primește îmbrățișările vechiului și devotatului tău amic.

D. Iliescu

Paris,
20.05.1919

În tot timpul cât am fost șeful Misiunii militare române în Franța am avut sub ordinele mele tineri români care mi-au adus mari servicii, mai ales ca propagandiști ai susținerii intereselor românești. Cred deci foarte necesar ca ei să aibă recompensa oficială a recunoașterii unei munci deosebite în vremurile grele prin care am trecut în anii 1917 și 1918, rugându-vă să binevoiți pe lângă M.S. regele pentru a decora pe următorii colaboratori:

Locotenentul Ionescu Victor, ofițer al „Coroanei României” pentru merite științifice, „Crucea de Război a Franței”, pentru a fi decorat cu „Steaua României”, clasa V;

Mavrodin D. Constantin, licențiat în Drept din Paris, fost elev al Școalei Politehnice și al Universității din Oxford, oferindu-se în mod gratuit să fie atașat la misiunea mea și actualmente prim-redactor al revistei de propagandă *La Transylvanie*, spre a fi decorat cu „Coroana României”, clasa V;

Păltînea Pompiliu, licențiat în Litere din București, fostul meu secretar particular și corespondent al ziarului *Viitorul*, pentru a fi decorat cu „Coroana României”, clasa V;

Stamatiu Matei, doctor în Drept din Paris, mobilizat ca plutonier la Marele Cartier General pe lângă Misiunea română, de asemenea, cu „Coroana României”, clasa V și Șerbescu Ștefan, licențiat în Drept din București, mobilizat pe lângă Legațiunea Română, actualmente secretar d-lui ministru V. Antonescu, spre a fi decorat cu „Coroana României”, clasa V.

General D. Iliescu ■

ACCIDENTUL DE AVION AL LUI SANDU TUDOR, ÎN PRESA VREMII

MARIUS VASILEANU

Gestionarea memoriei Rugului Aprins poate fi realizată inteligent, echilibrat și onest numai în măsura în care vom cunoaște istoria reală a acestui fenomen cultural-spiritual de excepție petrecut în România, începând cu anii '40 ai secolului trecut.

Există deja mai multe teze de doctorat, lucrări de master, teze de licență dedicate Rugului Aprins și membrilor săi. Din păcate, puține lucrări de doctorat conțin idei și documente noi, inedite. Iar cele care chiar aduc ceva inedit sunt deficitar interpretate. Cu toate acestea, cercetarea Rugului Aprins continuă, la modul foarte serios. O seamă de cercetători cu experiență au organizat colocvii și simpozioane dedicate personalităților emblematică ale Rugului Aprins, bună parte din studiile acestora sunt publicate și, unele, sunt realmente valoroase. Există deja o bibliografie consistentă asupra Rugului Aprins, începând cu opera scrisă a protagoniștilor. Întreg acest serial, care se apropie de final, găzduit cu generozitate în paginile revistei *Magazin istoric*, face adesea trimiteri la bună parte din bibliografia *sine qua non* asupra Rugului Aprins.

O MARE PROBLEMĂ PENTRU BISERICĂ

Nu este prima oară când susțin că Biserica (indiferent de confesiune) a fost obligată, mai cu seamă în ultimul secol, să se îndepărteze

Sandu Tudor, în perioada când era director al ziarului Credința

de superstiții, de legende și varii narative pietiste – majoritatea făcând parte din ceea ce antropologia religiilor numește „religiozitatea populară” –, tocmai fiindcă sunt contrazise de știință și de descoperirile aduse de cunoașterea științifică. Nu intru nicidecum în problemele delicate atribuite credinței propriu-zise, ci rămân la faptele istorice brute, specifice publicației de față. Bunăoară, dacă este să vorbim despre viața și activitatea unor personalități ale Bisericii, candidate la canonizare ori declarate sfinți deja.

Credința populară are tendința aproape „naturală” (în perspectiva psihologiei religiei) să exagereze, să treacă cu vederea amănuntul concret, să ridice rapid la nivel de legendă istorii a căror documentare profesionistă aduce altfel de informații, nu neapărat opuse, ci nuanțat diferite. Și avem astfel o mare problemă pentru Biserică, pe care aceasta nu cred că o conștientizează suficient. Toți marii sfinți ori martiri ai secolului XX generează dificultăți similare. De ce? Fiindcă începând cu secolul XX există mărturii de istorie orală pe felurite suporturi media, pe lângă jurnale și memorii, surse documentare preponderent laice, cum n-au fost nicicând în istoria omenirii. Și, chiar dacă observăm o evlavie populară semnificativă, atent cultivată în perspectivă bisericească, aceasta nu se mai poate baza doar pe legende atunci când ne referim la martirii și sfinții veacului XX. Fiindcă vine istoricul ori cercetătorul și aduce documentul. Cum citim documentele, neapărat contextual, obligatoriu în Duh, aceasta

o nouă serie de piloți:

Ultima promoție a școlii

Al cincilea din stânga
este viitorul călugăr Daniil de la Rarău

este o altă temă. De aceea, susțin, Biserica ar trebui să fie foarte atentă, întrucât viața de secol XXI și istoria reală ne obligă să fim conștienți de această nouă vârstă a documentării, până și a celor sfinte.

Voi argumenta cu un singur exemplu, apro-po de acea „întâmplare” – indubitabil, reală –, anume: prăbușirea cu avionul a lui Sandu Tudor, viitorul călugăr Daniil de la Rarău (*Magazin istoric*, nr. 12/2017).

Am mai spus-o, chiar în aceste pagini, povestea – pe care o vei auzi de la orice călugăr ori creștin ortodox din România contemporană – spune că, în timp ce avionul pierdea din viteză, Sandu Tudor s-a rugat fierbinte Maicii Domnului, promițând să-și închine zilele pe

care le va mai avea de trăit vieții creștine. Minunea s-a produs cu adevărat, avionul s-a prăbușit deteriorându-se serios, pe când pilotul n-a pățit mai nimic.

O altă variantă este susținută de părintele Elefterie Păduraru, unul dintre cei care i-au fost aproape timp de mai bine de un an de zile la Schitul Rarău, exact înainte ca părintele Daniil, starețul, să fie arestat, în 1958. Părintele Elefterie de la Schitul Cărbuna (Neamț) a declarat în repetate rânduri – inclusiv la simpozionul din 2012 de la Mănăstirea Antim dedicat părintelui Daniil Teodorescu (Sandu Tudor), cu ocazia a 50 de ani de la moartea sa martirică în închisoarea de la Aiud (1962) – că accidentul s-ar fi petrecut deasupra Mării Negre, că protagonistul ar fi supraviețuit timp de două-trei zile înnotând pe lângă resturile avionului, până ar fi fost recuperat de un vas etc. Precum în jocul copiilor numit „telefonul fără fir”, istoria reală și dramatică a căderii cu avionul a acestei personalități a Bisericii Ortodoxe Române devine în narativul monahal un fel de legendă ajunsă pe toate buzele, cu exagerările și deformările inevitabile.

NĂLUCA DE GHEAȚĂ A ÎNGERULUI MORȚII

Pentru a clarifica acest accident, am scris pentru prima oară în revista *Convorbiri literare*

Publicațiile vremii menționează accidentul de avion al lui Sandu Tudor,
Dimineața și Gazeta Transilvaniei

(nr. 10/2013) câteva date concrete. Reiau pe scurt povestea, dar o voi completa mai jos cu alte date, „inedite“, regăsite tardiv în arhiva proprie, în aceste zile de iarnă – informații uitate, provenite din presa anului 1937.

Da, acest accident a avut loc în luna august 1937, dar pe uscat, în preajma Bucureștiului. Înainte de asta, observăm cum în *Credința*, ziarul pe care-l patronează Sandu Tudor, apar aproape zilnic știri din viața aviației românești și internaționale. Era firesc, zborul omului cu avionul era încă un domeniu care ținea de miracol în acei ani. Nu numai în *Credința* apăreau astfel de știri, ci în întreaga presă românească și internațională. Dar în acest ziar accentul era mai mare, se cunoștea că directorul avea el însuși avion (o avionetă) personal pe care-l și conducea – ceea ce chiar era o raritate pe-atunci.

În urma unei știri zeflemitoare publicate într-unul dintre zărele de extremă dreaptă, *Porunca vremii* (joi, 19 august 1937), semnat de Nicolae Crevedia, Sandu Tudor dă o replică acidă, dar și melancolică în *Credința* de sâmbătă, 21 august 1937, într-un articol-editorial intitulat *Răspuns la toate „Crevedismele“*.

După ce face mai multe ironii la adresa lui N. Crevedia, care luase în răs tocmai accidentul de avion pe care îl avusese recent, Sandu Tudor notează: „Acum câteva zile autorul acestor rânduri s-a strecurat pe lângă năluca de gheață a Îngerului Morții. Veneam de peste munți în zbor de antrenament. Avionul intrat într-o «vrille» [vrie] m-a prăbușit la pământ [...] Există o minunată solidaritate a Vieții față de Moarte; a bărbaților teferi în fața primejdii. A ajuns și până la mine. Dar numai denaturații și cioclii pot face zeflemeli scârnavă în preajma suferinții sau a morții. Nu urmarea unei porniri m-a iscat să fac acest limpede desemn cu penița, ci numai să lămuresc pe prieteni“.

Avem astfel câteva răspunsuri, dar și mai multe întrebări. Din articolul lui N. Crevedia (mai exact din replica la replică publicată imediat în *Porunca vremii*, duminică 22 august) aflăm că Sandu Tudor și-ar fi rupt o mână în urma accidentului. Primul răspuns este că accidentul s-a petrecut pe uscat, aproape de București, venind de la munte. Al doilea este că pilotul a suferit, iată, câteva traume de or-

din fizic, minore, de altfel, dată fiind situația extremă.

Așadar, povestea care circulă în anumite medii monahale trebuie ajustată, în plus, au fost oameni (ex: părintele Andrei Scrima, care o mărturisește în volumul său *Timpul Rugului Aprins*) care au văzut și fotografia rămășițelor aceluia avion.

UN MOMENT DE COTITURĂ

Redescoperite recent în arhiva proprie, iată mai jos câteva reflectări ale acestei prăbușiri cu avionul în presa vremii: „Vineri d.a. [după amiază], la ora 5 s-a întâmplat un grav accident de avion pe aeroportul Băneasa. Un avion «Klemm» având ca pilot pe d. [domnul] Sandu Tudor, se înapoia de la Constanța. Pe când se afla deasupra aeroportului și pilotul se pregătea să aterizeze, din motive ce urmează a fi stabilite de ancheta în curs, avionul a intrat în pierdere de viteză, prăbușindu-se la pământ de la o înălțime de 150 m. Aparatul s-a sfărâmat complet, iar pilotul, scăpat ca prin minune cu viață, s-a ales cu grave contuziuni. D. Sandu Tudor a fost transportat la spitalul francez“ (ziarul *Curentul*, luni 16 august, 1937).

În ziarul *Dimineața*, din 16 august 1937, sub

Replica lui Sandu Tudor,
publicată în *Credința*

titlul *Accidentul de avion al d-lui Sandu Tudor*, se menționa: „Un accident de avion, care din fericire n-a avut urmări grave, s-a întâmplat ieri seară pe aeroportul de la Otopeni. D. Sandu Tudor, directorul ziarului *Credința*, care este și pilot amator, a decolat ieri la bordul unui avion «Fleet» pentru a face un zbor de antrenament până la Brașov. D. Sandu Tudor a ajuns în bune condițiuni la Brașov, după care și-a reluat zborul pentru a se reîntoarce în Capitală. Pe când avionul se afla la 60 de metri înălțime deasupra aeroportului Otopeni și d. Sandu Tudor se pregătea să execute manevra de aterizare, dintr-o greșeală de pilotaj, avionul s-a angajat în *vrille*. Aparatul s-a prăbușit intrând în pământ cu aripa dreaptă. Avionul a fost prefăcut în bucăți. D. Sandu Tudor a ieșit de sub dărâmături complet nevătămat. Autoritățile aeronautice au deschis o anchetă.”

Ediția de duminică, 15 august 1937, a *Gazelei Transilvaniei*, care apărea la Brașov, într-un articol cu titlul *Accident de avion la Băneasa*, nota: „Ieri d.a. la ora 5 s-a întâmplat un grav accident de avion pe aeroportul Băneasa. Un avion «Klemm», având ca pilot pe d. Sandu

Tudor, se înapoia de la Constanța. Pe când se afla deasupra aeroportului și pilotul se pregătea să aterizeze, din motive ce urmează a fi stabilite de ancheta în curs, avionul a intrat în pierdere de viteză, prăbușindu-se la pământ de la o înălțime de 150 m. Aparatul s-a sfărâmat complet, iar pilotul, scăpat ca prin minune cu viață, s-a ales cu grave contuzii. D. Sandu Tudor a fost transportat la spitalul francez.”

Ziarul *Opinia*, Iași, duminică 15 august 1937, în articolul *Un ziarist rănit într-un accident de aeroplan*, scria: „Ziaristul Sandu Tudor, directorul ziarului «Credința», a fost ieri victima unui accident de avion. Venind cu o avionetă «Fleet» de la Brașov, deasupra Otopenilor, la o mișcare greșită de aterizare, aparatul s-a prăbușit. D. Sandu Tudor a fost transportat la spital, fiind rănit. Avioneta a fost sfărâmată.”

Cum se poate constata, inclusiv reflectarea imediată în presă are consecvențele ei. Fapt este că Sandu Tudor, fondatorul Rugului Aprins, a reușit să supraviețuiască miraculos în urma unui grav accident de avion. Viața sa a devenit alta din acel moment. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 martie 2023, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**.

– Care este situl arheologic din România care, în martie 2017, a prezentat munca arheologilor zilnic prin tururi bilingve?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din decembrie 2022 este:

„*La Universitate, în fața statuii lui Mihai Viteazul*”

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Vasile Cautiș**, din **Bacău**, jud. Bacău.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2023.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sect. 5, București
E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

DELICATESELE ORIENTALE DIN ADA-KALEH

VASILE-RAREȘ PRODESCU

Produsele locale din insula Ada-Kaleh (Magazin istoric, nr. 6/2002) au reprezentat atât o atracție turistică pentru vizitatori, dornici să cunoască aromele orientale printr-o formă de turism culinar, cât și o modalitate de afirmare a comunității musulmane rezidente. Pito-

Insula Ada-Kaleh

reasca și exotica insulă Ada-Kaleh a găzduit numeroase vizite al căror principal scop era cunoașterea delicatelor orientale.

Prin aceste delicatese, comunitatea musulmană din Ada-Kaleh și-a păstrat identitatea orientală. Ne demonstrează acest fapt sursele istorice scrise, articolele și studiile publicate, dar și mărturiile unor persoane care au vizitat insula. Putem astfel să clădim o imagine a delicatelor cu aromă orientală din 1920, momentul Tratatului de la Trianon (Magazin istoric, nr. 2, 6/2000; 6, 7/2020), când insula devine parte a României (cedată oficial de Turcia în 1923, odată cu semnarea Tratatului de la Lausanne), până în 1939, la începutul celui de Al Doilea Război Mondial.

Ada-Kaleh a fost o insulă dunăreană, aflată la aproximativ 3 km în aval de orașul Orșova, acoperită de ape în 1970, odată cu construcția hidrocentralei Porțile de Fier (*Magazin istoric*, nr. 2/2012). Cunoscută încă din Antichitate sub diferite nume, în 1788 capătă denumirea oficială de Ada-Kaleh, în traducere „Insula-fortăreață” sau „Insula-cetate”. Locuitorii au fost turci musulmani, originari din toate părțile Imperiului Otoman.

LA BAZAR, FĂRĂ RESTRICȚII

Insula avea o climă mediteraneană, cu temperaturi blânde. Datorită ei, pe insulă s-a dezvoltat o vegetație bogată de smochini, castani, migdali, moșmoni și trandafiri, care a favorizat producerea unor delicatese locale cu aromă orientală. Renumite au fost perele din Ada-Kaleh, frumos parfumate și consumate sub diverse forme, crude, murate, dar și coapte în

pâine. Sursele scrise amintesc cum smochinii „creșteau în toate curțile și pe afară, în libertate”, iar trandafirii „creșteau pretutindeni, iar altădată se făceau chiar culturi de trandafiri pentru extragerea parfumului”.

Insula a devenit cunoscută odată cu valorificarea de către locuitorii săi a delicatelor orientale. În categoria aceasta includem dulceturi, rahatul turcesc, baclavaua, băuturi ca braga sau cafeaua turcească, dar și țigările. Spre exemplu, rahatul se pregătea

simplicu sau în combinație cu alune ori fistic, având aromă de trandafir sau de vanilie, iar dulceața de smochine se pregătea în cantități mari și era păstrată în recipiente de 15 – 20 kg.

Locuitorii din Ada-Kaleh au beneficiat de o serie de privilegii comerciale, redobândite odată cu înființarea Societății pe acțiuni „Musulmana” în anul 1931 de Ali Kadri. Poreclit „Sultanul din Ada-Kaleh”, a fost cel mai bogat locuitor al insulei până la instaurarea regimului comunist și, prin intermediul acestei companii, a promovat dezvoltarea economică a locului. Privilegiile comerciale au asigurat un teren prielnic comerțului cu delicatose orientale. Un vizitator avea dreptul să achiziționeze: 500 g de zahăr (sub forma unor produse finite, precum rahatul turcesc) și cafea, 250 g de băuturi spirtoase, 25 de țigarete în cutii, 10 țigări de foi și unul sau două suveniruri cu caracter turcesc.

Toate aceste cifre par nesemnificative în comparație cu întreaga cantitate pe care locuitorii din Ada-Kaleh puteau să o dețină și să o producă fără plata unor taxe. În 1925 se deschide o fabrică de țigări, iar în 1927 o fabrică de confecții. Deschiderea celor două întreprinderi ne dovedește că la acel moment, pe insulă, cererea era mult mai mare decât oferta,

astfel că noile fabrici satisfăceau această nevoie a pieței.

Insula găzduia mici magazine și prăvălii în care se vindeau delicatosele orientale, cărți poștale, dar și țării sau inele și brățări ce purtau inscripția și semnul insulei. Printre suvenirurile cu caracter turcesc putem aminti farfuriile, chibritelnițele, vasele de flori, scrumierele, țesăturile și covoarele. Piața de desfacere a acestor produse era fie în insulă, prin intermediul bazarurilor, fie în târgurile din Orșova sau chiar Iugoslavia, însă achiziționarea delicatelor direct din insulă scutea cumpărătorul de taxa de consumație.

NEMULȚUMIRILE DOAMNEI RĂDULESCU

Toate aceste elemente au redat imaginea unui Orient accesibil și fermecător, care a condus și la realizarea unor reportaje. Însă ele descriu Ada-Kaleh într-o notă mai puțin favorabilă în comparație cu studiile care se păstrează, așteptările multor vizitatori fiind profund neîmplinite. De exemplu, în 1933, Marta D. Rădulescu a scris în *Realitatea ilustrată*, după o vizită: „Aceasta-i Ada-Kaleh?! Ce sărăcie banală! Ce aspect de

bălci calic, cu dughene înșiruite, etalând stereotip tutun, rahat, mărgel și țigarete.[...] Turci în costume nu prea se văd, nici cadăne misterios înfălșite”.

Se ridică astfel semne de întrebare cu privire la imaginea pe care insula și comunitatea sa o încheaseră în timp. Stereotipul amintit, referitor la etalarea delicatelor orientale, ne poate sugera faptul că aceste produse erau deja foarte bine cunoscute în spațiul public la momentul redactării reportajului. Totodată, observăm că pentru Marta D. Rădulescu, identitatea orientală se identifica în planul vestimentației specifice, mai mult sau mai puțin cunoscută în epocă. Mai mult decât atât, putem deduce faptul că autoarea reportajului s-ar fi raportat la comunitatea din Ada-Kaleh în aceeași măsură cu locul de origine, căci „sărăcia banală” pe care o menționa-ză reiese tocmai din faptul că doamna pune în contrast insula cu o imagine mitologizată a Orientului. Marta D. Rădulescu s-ar fi așteptat ca în Ada-Kaleh să găsească acel târâm impunător al luxului și exotismului, așa cum s-ar fi găsit, spre exemplu, la Istanbul.

Autoarea a continuat: „Am găsit un pui de turc și l-am confiscat. Va să-mi țină pardesiul și să-mi servească drept cicerone, căci afară de invalidele dughene

De la stânga la dreapta: rahat marca Favorita Sultanului, vizitatori bucurându-se de cafeaua turcească și țigarete vândute de „Societatea musulmană”

trebuie să mai fie ceva". „Puiul de turc" pe care îl amintește autoarea să fi fost turc pentru că aparținea unei familii de turci? Sau identitatea acestuia reiese din faptul că aparține comunității din insulă, iar aceasta, în ansamblul ei, era văzută ca fiind una orientală?

„Dar ce e autentic turcesc oare în Ada-Kaleh?". Autoarea reportajului ne menționează faptul că o mare parte a bunurilor comercializate au origini străine: „Tutunul? Vine din Smirna... și apoi eu nu fumez." Întrebându-se retoric care ar fi delicatosa autentic turcescă, doamna a oferit răspunsul, și anume rahatul turcesc: „și îl găsești cu profuziune, la fiecare pas, de toate calitățile și culorile, de toate mirodeniile: rahat sadea, vărsat, cu fisticuri, cu alune, cu nuci și cu tot ce vrei".

Delicatesele orientale produse și comercializate pe insulă puteau avea origini diverse, din perspectiva autoarei, însă sunt atribuite comunității insulare. Totodată, un detaliu reiese din relatare, și anume originea tutunului care venea importat din Smirna (astăzi Izmir), oraș ce face parte din Turcia, însă autoarea îl plasează în afara cadrului exotic, oriental. Marta D. Rădulescu nu avea o idee foarte clară asupra produselor cu origini turcești.

„PRIMITIVI" ÎNAINTE DE SOSIREA REGEI

În rândul vizitatorilor de renume s-a numărat și regele Carol al II-lea, care a pășit pe insulă la 4 mai 1931, cu prilejul înființării Societății „Musulmana". Vizita regală și efectele

Bazarul din Ada-Kaleh, fotografie de la sfârșitul secolului al XIX-lea

produse de aceasta sunt redade într-un articol publicat la 15 iulie 1934 în *Realitatea ilustrată*: „Locuitorii au dus aci o viață foarte primitivă și patriarhală. Până mai anii trecuți, neavând altceva de oferit, ei dăruiau vizitatorilor câte un mic șarpe, ucis de copii, printre bolovani. Copiii își prindeau singuri peștele și-l frigeau la focuri mici, în timp ce noaptea, contrabandiștii treceau spre malul sârbesc, în bărcile lor agile, tutun, chihlimbar, bijuterii orientale, uleiuri parfumate, fructe exotice și pistoale medievale". Printre mărfurile de contrabandă se regăsesc, așadar, și delicatose orientale, iar totodată se construiește practic o imagine a insulei înainte de sosirea regelui, astfel încât momentului 4 mai 1931 să i se acorde o importanță sporită.

Articolul continuă: „Toți erau în zdrențe și cerșeau. Erau ca niște pirați ai mizeriei". Afirmția este coroborată cu ceea ce consemnase și Marta D. Rădulescu în 1933, și anume faptul că în acea „sărăcie banală" nu se remarcă vestimentația orientală. „Și au dus-o cu mizeria aceasta, din jalbă în jalbă, până ce, într-o bună zi, regele Carol al II-lea [...] a descins în insulă. [La] 4 mai 1931, [insularii] serbează până azi această dată ca pe o sărbătoare

re națională a insulei și există chiar un restaurant și câteva prăvălii care se numesc «La 4 Mai»."

Diferența dintre vizitatori și insulari este sesizabilă în relatare și se adaugă exagerări pentru a scoate în evidență rolul pe care regele l-a avut în dezvoltarea locului. În insulă exista deja o mică industrie, care se încu-

nunase spre sfârșitul deceniului al III-lea al secolului XX cu noi fabrici (de țigări și confecții), ce au facilitat accesul insularilor spre noi locuri de muncă și spre o dezvoltare, înainte de înființarea Societății „Musulmana". Pe de altă parte, este adevărat că momentul 4 mai 1931 aduce privilegii locuitorilor din Ada-Kaleh, însă acestea se dobândesc odată cu înființarea Societății „Musulmana", cu licență pentru importul de mărfuri fără taxe. Comunitatea apelează apoi la promovarea produselor locale prin raportarea la evenimente cu anumit impact, respectiv vizita regelui.

În mod cert, atât sursele primare amintite, cât și studiile realizate în perioada imediat ulterioară momentelor descrise nu surprind o perspectivă de ansamblu. Plasându-le în contrast, ajungem la concluzia că Ada-Kaleh era un paradis oriental, dar nu într-un sens general valabil. Totuși, delicatosele orientale trebuie văzute ca un element autohton care oferă prestigiu și identitate. Insularii, prin practica producerii, comercializării, dar și promovării acestora, păstrează o conexiune cu soriginea lor, prin urmare ele devin păstrătoare ale unei identități orientale. ■

Ziarele ce purtau data de 15 ianuarie, acum 100 ani, le urau cititorilor lor tradiționalul „La Mulți Ani!”. Reamintim că ziarele respective fuseseră tipărite și difuzate în București în 14 ianuarie, dar în provincie ajungeau cu trenul abia a doua zi și din acest motiv erau antedatate.

România trecuse la calendarul gregorian în 1919, când data de 1 aprilie devenise 14 aprilie (Magazin istoric, nr. 3/2019), dar obiceiurile vechi se schimbă mai greu. Ministerul Instrucțiunii hotărâse ca vineri 5 ianuarie 1923 să se închidă toate școlile în vederea vacanței Crăciunului. Duminică, 14 ianuarie, s-a serbat Anul Nou. La Mitropolie s-a oficiat un te-deum. La 11 fără un sfert a plecat de la palat cortegiul regal. În pridvorul Mitropoliei familia regală a fost primită de mitropolitul primat, membrii Guvernului și înaltul cler. După serviciul divin, în curtea Mitropoliei regele a trecut în revistă compania de onoare, care apoi a defilat. A urmat o recepție în Palatul Mitropolitan. Au ținut cuvântări mitropolitul primat, șeful Guvernului, Ion I.C. Brătianu, și regele.

ROMÂNIA, ACUM 100 ANI

Evenimentul politic intern major îl constituie dezbaterile în jurul proiectului noii Constituții. Abia se anunțase că este gata proiectul textului și opoziția anunță că se opune în totalitate. La jumătatea lunii februarie, Constantin Xenii (*Magazin istoric*, nr. 7 – 12/2001; 1, 3 – 4/2002) scrie în *Universul*: „Proiectul Constituției și lungul raport al d-lui Dissescu au fost tipărite în prea puține exemplare pentru ca țara să-l fi putut cunoaște. De aceea marele public nu e deloc lămurit asupra acestei mari reforme și se întreabă: e bună? E rea? E o constituție democratică? E reacționară?” El identifica o amenințare majoră pentru viitor: atotputernicia statului și faptul că statul era de fapt un singur partid care

domina viața politică a țării. Și Stelian Popescu, conducătorul *Universului*, nota în primul număr al anului: „În sfârșit, după atâta teavură, comisiunea competențelor instituită de guvern pentru alcătuirea unui proiect de Constituție, potrivit României Mari, și-a fixat punctul de vedere în ce privește libertatea presei. [...] În principiu, sunt partizanul ideii libertății presei cu răspundere. Dar de aci și până la o încetare definitivă este o mare distanță. Și textul constituțional, așa cum a fost stabilit, este mai mult o suprimare a libertății

decât o garantare a responsabilității.” Aflat la Timișoara pentru o conferință, Nicolae Iorga a fost întrebat despre proiectul de Constituție. „Față de liberali aveți declarația

scrisă de mine și citită de amicii mei politici în Parlament. Despre blocul opoziției nu vreau să știu. N-avem nevoie de bloc, ci de liniște și unitate sufletească și mai ales economică. [...] În ce privește necesitatea liniștii interne, e o maximă în ultima declarație a lui Mussolini: «Pentru oamenii de treabă avem legi, pentru ceilalți plumb»." Din cauza întreruperii circulației tramvaielor, provocată de ninsorile abundente, Parlamentul și-a amânat reluarea activității pentru vineri, 26 ianuarie, când Guvernul urma să prezinte noul proiect de Constituție. „Întreaga opoziție este de pe acum hotărâtă să lupte din toate puterile împotriva intențiunii guvernului” – anunța presa.

Au fost două episoade de vreme rea. Miercuri după-amiază, 17 ianuarie, a început să ningă în toată țara. Joi ninsoarea s-a transformat într-un puternic viscol. În București zăpada a atins aproape jumătate de metru. Circulația tramvaielor a fost întreruptă mai multe zile. La Brașov zăpada a atins 60 cm, la Câmpulung Muscel 30 cm. Legăturile telefonice și telegrafice cu cea mai mare parte a orașelor din provincie s-au întrerupt. La Cluj, din cauza sloiurilor care veneau pe Someș, a trebuit oprită

Regina Maria, pe coperta publicației Lumea ilustrată

uzina electrică și orașul a fost mai multă vreme în întuneric. Al doilea episod, de mai mică intensitate, s-a produs în a doua decadă a lunii februarie și a afectat circulația trenurilor.

Principalul scandal politic îl reprezintă manifestațiile studențești, începute din decembrie 1922. Se cerea introducerea unor cote proporționale cu procentul din populație pe care îl reprezentau evreii la alocarea locurilor din învățământul secundar și universitar. La sfârșitul lunii ianuarie, la Iași continuă agitația studenților naționaliști, care împiedică studenții evrei de la Facultatea de Medicină să asiste la disecții. Consiliul facultății a hotărât închiderea

cursurilor. Peste o zi, la 25 ianuarie, Senatul universitar a decis închiderea Universității din Iași pentru 20 de zile. La începutul lui februarie se produc ciocniri ale studenților și la București. A fost nevoie de intervenția armatei pentru a potoli spiritele. Dr. Stern ia cuvântul în Cameră: „În loc să asculte de îndemnul vinovate ale d-lui Cuza, pentru ce nu vor studenții rătași să asculte cuvântul strălucitului savant și purtător al ideii naționaliste, care e d. N. Iorga, om căruia cred că nimeni nu-i contestă valoarea și autoritatea?”. Ziarul *Adevărul* publică următorul comentariu: „D. Paul Bujor, unul din străluciții noștri profesori, care și-a câștigat catedra prin muncă adevărată, iar nu pe baza unui plagiat, a făcut în Cameră o comunicare foarte importantă d-lui ministru Angelescu. [...] Domnul Bujor a lămurit perfect originea exploziei antisemite într-o țară al cărei popor nu este antisemit. Totul este o mașinațiune păcătoasă a maniacului plagiator d. Cuza.” și *Universul* ia atitudine: „Mișcarea antisemită, începută dintr-o greșită interpretare a unor chestiuni de știință, în care s-a amestecat fără niciun rost religia, în loc să se potolească odată cu închiderea universităților – lucru binevenit în ajunul vacanței – continuă mai departe. Ziarul nostru a păstrat toată rezerva, socotind că nu este bine ca în acest conflict – căruia îi dă o intensitate vădită avântul tineresc al studenților – să se amestece presa, iar autoritatea școlară să-și poată face datoria și am regretat că ceilalți confracți din presă n-au luat aceeași atitudine. Astăzi lucrurile au ajuns la punctul că excesele continuă, iar unul din confracții din presă aruncă

Cortegiul în frunte cu regele Ferdinand se îndreaptă spre Dâmbovița, unde va avea loc ceremonia căutării sfintei cruci

*Comisarul poporului
pentru Afaceri Străine,
Gheorghe Cicerin*

vina că studenții ar fi îndemnați de agenții guvernului, pe când ziarul guvernamental *Viitorul* arată că la Bârlad s-ar fi dovedit că provocatorii studenților sunt căpeteniile partidului țărănist. Această învinuire reciprocă este destul de tristă și nu va contribui ca să liniștească spiritele.“

„O lovitură dată presei“, titrează ziarele chiar la început de an. „De la 4 ianuarie 1923 fabricile noastre de hârtie au anunțat că vor urca prețul hârtiei cu 25 la sută – anunță *Universul*. [...] Am făcut eforturi mari până azi, cu toate greutatele ce le întâmpinăm, ca să menținem prețul ziarului nostru la 1 leu exemplarul. [...] O parte din ziare nu vor putea suporta cheltuielile exorbitante de acum, iar numărul cititorilor de ziare și de cărți se va restrânge și mai mult.“ Din cauza scumpirii hârtiei, nici *Marele Dicționar al Limbii Române* nu poate continua. Într-un interviu Sextil Pușcariu explică: până la război, în șapte ani au apărut 14 fascicule. Lucrarea s-a întrerupt

pe durata războiului. Acum nu mai sunt bani, nici pentru colaboratori, nici pentru publicare.

„Parlamentarii și-au sporit diurnele“, anunță ziarele. „E, desigur, amuzant faptul, dar este perfect adevărat. În ședința de ieri a Camerei s-a votat legea pentru sporirea diurnelor parlamentarilor, pe motiv că traiul e scump la București. Și noi, care spunem aceasta de atâta vreme, nu suntem crezuți pe cuvânt, ca, de pildă, ministrul Industriei și marii economiști, care se trudesca să ne dovedească că traiul la noi e mai ieftin ca în orice altă țară.“ Peste câteva zile, un ofițer scrie, indignat de motivarea publicată anterior a unui deputat pe marginea măririi indemnizației parlamentarilor, care crescuse de la 4.800 la 9.000 lei, în vreme ce ofițerii primiseră în plus doar 600 până la 850 lei lunar, bani cu care „nu se pot cumpăra nici lemne pe zece zile“. „Dacă mâine va suna goarna, tot ofițerii vor fi cei dintâi cari vor sări pentru apărarea patriei“.

Pentru că s-a constatat că nici după patru ani de la Unire în multe cancelarii și oficii ale autorităților publice din orașele și satele de peste munți nu s-au înlocuit încă hărțile vechii Ungarii cu cele ale României întregite și nici portretele monarhilor habsburgici cu cele ale suveranilor țării, Ministerul de Finanțe a dat ordin tuturor oficiilor vamale și administrațiilor financiare să ia măsuri urgente în acest sens.

Generalul I. Popovici, comandantul militar al Basarabiei, a dat o ordonanță pentru reglementarea problemei refugiaților clandestini din provincie. Fug din Rusia țărani și lucrători înfometați și câteva sute de familii de moldo-

veni de peste Nistru. „Periculoși sunt numai acei cari au trecut cu concursul autorităților bolșevice și toleranța alor noastre“, cumpărată prin mituire. „Pentru câteva mii de lei se obțineau toate documentele necesare ca un refugiat să dovedească că e basarabean și numai așa se explică de unde atâta pletoră în Basarabia de ingineri, arhitecți, medici, profesori, industriași, comercianți, dar și de maroderi și asasini, încât nu știi care este mai periculos, medicul refugiat care ia 500 lei pentru o consultație și 10.000 pentru operație sau apașul care te devalizează seara pe stradă.“

Țara nu are liniște la granițe. Bande de comitajii fac prăpăd în sud, la est au loc incursiuni ale bolșevicilor, iar la vest se produc dese schimburi de focuri cu ungurii.

Ziarul *Adevărul* publică un interviu cu Gheorghe Cicerin, ministrul de Externe al Rusiei și delegatul acestei țări la Conferința de la Lausanne. Nu înțelege de unde dușmănia față de Rusia. Fără revoluția bolșevică nu s-ar fi realizat România Mare. Dorința Rusiei este ca România să nu participe, așa cum a făcut-o la Lausanne, la politica dirijată contra Rusiei de Occident, să nu mai fie instrumentul acestuia. Ziaristul îl întreabă: „Sper că nu vreți să înțelegeți prin aceasta că România ar trebui să înceapă prin a se despărți de aliații săi, chit ca pe urmă să vadă dacă se poate sau nu înțelege cu dumneavoastră?“ Răspunsul insidios, același și astăzi, este: cine îi garantează României că unii dintre aliații ei, Franța de exemplu, nu va întinde curând o mână Rusiei. Nu ar fi mai bine ca România să se preocupe în primul rând de interesele ei? ■

BRÂUL – SENSURI ȘI SIMBOLURI

Dr. GEORGETA ROȘU

Brâul, cuvânt de origine latină, cingulum, are mai multe înțelesuri. Poate fi un accesoriu de veșmânt, care marchează mijlocul trupului uman, fiind țesut din lână și purtat atât de femei, cât și de bărbați. Poate fi un „indicator” de stare materială și socială. În zona Buzăului, fiecare ceată de moșneni purta o anumită culoare de brâu.

Brâul indica astfel ceata din care proveneau. În arhitectură, brâul definește „dunga lată” sau „chenarul”, ornamente realizate din construcție, tencuială sau prin vopsire, de-a lungul unui zid, al unui perete sau stâlp. Primăvara pomii din livezi erau văruiți cu un „brâu” de var pentru a îndepărta dăunătorii și a proteja viitoarele recolte. Brâul este și un dans tradițional, „hora de brâu”, foarte răspândit în Muntenia. Este în același timp și un ornament foarte răspândit, utilizat de olari pentru decorarea vaselor din lut. În domeniul transporturilor tradiționale întâlnim frecvent denumirea de brâu, pentru că e piesa esențială, care asigură rezistența căruțelor. Acest brâu, asemănător unui lanț, „încinge” căruța la mijloc pentru a-i conferi rezistență. Din punct de vedere spiritual, brâul poate fi definit ca o mobilizare interioară, a noastră, o concentrare, în timpul rugăciunilor pe care le rostim și le trăim atunci când ne referim la Brâul Maicii Domnului, semn duhovnicesc, simbol al purității și curățeniei Fecioarei Maria. Este brâul purtat de Maica Domnului și simbolizează biruința asupra păcatului, a smereniei față de Dumnezeu și față de semenii noștri, este brâul pe care îl poartă preoții, peste Stihar și Epitrahil, când slujesc în biserică.

Există și un brâu special purtat de legionarii romani, creat pentru a le proteja abdomenul și coapsele în luptă. Acesta era lucrat din piele și era acoperit cu plăcuțe metalice. În față se asemena cu un șorț. În vârtejul luptelor plăcuțele scoteau zgomete care înfricoșau adversarul. În el stătea fixată sabia.

Ca piesă de vestimentație tradițională brâul avea rolul de a uni piesa de bază a costumului, cămașa, cu piesele purtate în partea inferioară a corpului

– catrința, vâlnicul, opregul, șorțul, pantalonii. În scenariul nunții tradiționale exista secvența dezlegării brâului miresei de tânărul soț; după acest moment primea de la mireasă „un brăuleț”, mai îngust, care confirma noua stare civilă, aceea de nevastă tânără. Aceste brăie se numeau brăie nuptiale sau de castitate și erau de culoare roșie, pentru a apăra tânăra familie de duhuri rele și a le aduce sănătate și fertilitate. Erau, așadar, investite cu puteri apotropaice (I. Evseev,

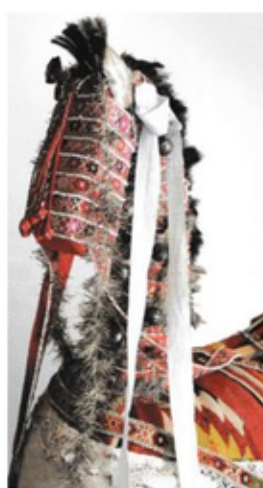
Lirica de dragoste în ceremonialul de nuntă. Simboluri folclorice).

Femeile care mai aveau puțin până la naștere înnodau o sfoară, din loc în loc, și o aruncau pe apă de pe o punte, rostind câteva cuvinte magice: „Tot atât cât stă sfoara pe apă să mai stea și pruncul în pânțece“ (Banat). La botezul unui copil, nașa trebuia să cumpere o fașă (brâu) scurtă. Dacă aceasta era prea lungă, se credea că pruncul atunci când va crește se va căsători departe de părinții săi (Muntenia, Moldova).

Din această fașă nu trebuia să taie cineva pe furis pentru că putea fi folosită la făcut farmece împotriva copilului (Țara Oltului). În Tecuci, imaginarul colectiv păstra ideea că femeia căreia îi cădea brâul pe drum nu era ușă de biserică, era ușuratică. O femeie care se visa purtând brâu sau bete avea să afle curând că „este grea“ (Galați).

Mortului i se strângea bine brâul în jurul hainelor. Altfel, acestea s-ar fi putut desface și l-ar fi împiedicat în călătoria spre lumea de apoi (Vâlcea). În satele Țării Oltului brâul era simbolul unirii, al căsătoriei și întemeierii unei familii care să reziste în timp și care să aducă pe lume prunci sănătoși, pentru a duce mai departe spița de neam. Femeile care nu aveau copii urmăreau dansul călușarilor de Rusalii pentru a primi de la aceștia brăie cu care ei dansau călușul și pe care le considerau încărcate de magie, bune pentru a le ajuta să aibă și ele prunci sănătoși (Muntenia, Oltenia; Ștefan Enache, *Zona etnografică Dolj*).

Ca și alte piese componente ale costumului popular, brâul marchează avuția, vârsta și starea civilă a unei persoane. Cei mai puțin avuți aveau cingători din lână; cei bogați le împodobeau cu „fluturi“ (paiete), măgele și fir metalic auriu și argintiu. Femeile din Banat purtau brâu doar după căsătorie. Cu aceste brăie (brăcire, brăcinare, bete) în unele sate din Muntenia se puteau face farmece de dragoste, iar cu ajutorul lor fetele invocau aștele în Ajunul Crăciunului pentru a-și afla ursitul. Unele puneau sub pernă o opincă și un colăcel, luau în mână un brâu și mergeau la poartă, unde invocau luna și aștele să vină ursita în vis. În satele din Bucovina, tinerele

Gătirea caprei în Moldova...

nemăritate se îmbrăcau cu o cămașă cu poale, luau într-o mână catrința și un brâu, iar în cealaltă semințe de cânepă. Mergeau în curte, la locul unde se tăiau lemnele, și curățau locul târând catrința și brâul peste așchiile rămase. După ce curățau pământul, semănau semințele de cânepă. Se întorceau în casă și puneau brâul sub perna pe care dormeau pentru a-l visa pe cel ursit. Dacă răsărea și cânepa, nunta era aproape.

Tot în Banat, la ursitul pruncului se aduceau pe masă un colac, trei linguri, nouă bani și un brâu, așezat în formă de cerc. Ritualul era menit să aducă pruncului sănătate, prosperitate și să devină un om cu care să se mândrească părinții. Colacul trebuia să nu fie sărat, iar copilul era trecut prin colac, pentru a crește frumos.

A doua zi, părinții împărțeau colacul între ei și-l mâncau. De fapt, acest gest ritual semnifică intrarea copilului în comunitate (M. Pop, *Obiceiuri populare românești*). În aceeași zonă, nevestele puneau la pragul de intrare în casă un brâu, așezat în cerc. În interiorul cercului puneau grăunțe pentru a ademini găinile și celelalte orădăni din ogradă să intre în acest cerc protector. Acesta reprezenta simbolul solar care avea să-i protejeze de prădătoare – ulii, vulpi (S.F.I. Marian, *Mitologie românească*).

În Suceava cel care se visa încins cu brâul era semn că-i leneș și neloial. Un număr mare de brăie și bete sunt prezente și în interpretarea obiceiurilor de Crăciun și Anul Nou, la gătirea caprelor și a căiușilor din Transilvania – Brașov, Râșnov – sau din Moldova – Bacău –, care fac parte din alaiul Turcii Mari și al Căiușilor, măști-costum, jucate la granița dintre ani, pentru a aduce prosperitate în gospodărie, pentru a alunga duhurile rele sau pentru sănătate și fertilitate.

Înțelepții satelor spuneau că „nu poți face treabă cu resteu la brâu; nu toate femeile cu chei la brâu sunt și gospodine; cineva leneș, care nu termina o treabă, este un târâie brâu; omul agresiv e numit că stă cu toporul la brâu. Curcubeului, în imaginarul popular, i se spune „brâu vârgat, de cer spânzurat“.

... și în zona Râșnovului, Transilvania

DEZASTRUL BLANCHE-NEF

ANDREI OPREA

Era seara zilei de 25 noiembrie 1120. În portul Barfleur, în Normandia, armata și suita regelui Angliei se pregăteau să se întoarcă acasă. Vântul bătea slab, dinspre sud, iar marea era liniștită. În afară de întuneric, condițiile de navigație pe Canalul Mânecii erau perfecte.

Regele Henry I (1100 – 1135), fiul lui William Cuceritorul (1066 – 1087), era „neobișnuit de fericit”, din spusele cronicarului Simeon din Durham, și avea motiv. După ce s-a luptat toată viața pentru moștenirea sa (fiind abia al patrulea fiu), tocmai a încheiat ultima dispută în acest sens. În urma unei campanii dificile de cinci ani în Normandia, i-a învins pe baronii rebeli și a reușit să reglementeze statutul ducatului cu regele Franței. Ținutul avea să îi aparțină pe deplin lui și urmașilor săi.

Războiul escaladase atât de mult, încât Henry nici nu a putut să se întoarcă în Anglia pentru înmormântarea soției sale, Matilda, în 1118. Din fericire însă, avusese cu ea doi copii, iar succesiunea la tron părea sigură și, pentru prima dată de la cucerirea normandă din 1066, lipsită de posibilitatea vreunui conflict. Fata, numită Matilda după mamă, era căsătorită cu unul dintre cei mai puternici monarhi din Europa, împăratul Heinrich al V-lea al Sfântului Imperiu Roman. Băiatul, William Adelin, fusese pregătit de mic să își moștenească tatăl. Bine educat și experimentat (luptase alături de tată în Normandia), proaspăt logodit, el se bucura de respectul nobilimii, care îi jurase credință (din porunca lui Henry). „În el se aflau dragostea tatălui său și speranța poporului”, a notat cronicarul Orderic Vitalis. Regele mai avusese și mulți copii ilegitari, care nu aveau drept la tron, însă mulți ajunseseră nobili de seamă și își însoțiseră tatăl în campanie.

O flotă impresionantă așteaptă să poarte floarea regatului înapoi în Anglia. Regele speră să se vadă toți întorși acasă de dimineață, de aceea porunci să se ridice ancora cât mai curând, chiar pe întuneric. Primi apoi un ultim supus în audiență înainte de plecare, o hotărâre care avea să schimbe destinul dinastiei. Episodul va constitui prologul romanului semnat de Ken Follett, *The Pillars of the Earth* (Stâlpii Pământului).

Bărbatul respectiv se prezentă drept Thomas, fiul lui Estienne. Îi oferî în semn de omagiu regelui o monetă de aur și spuse: „Estienne, fiul

lui Airard, a fost tatăl meu, iar toată viața sa l-a slujit pe tatăl dumneavoastră ca marinăr. El a fost cel care l-a purtat pe tatăl dumneavoastră spre Anglia în

propria navă, când a trecut marea să se războiască cu [regele] Harold [Godwinson al Angliei]. A fost angajat de tatăl dumneavoastră în asemenea slujbe pe

toată durată vieții sale și l-a mulțumit atât de mult, încât a primit nenumărate recompense, astfel încât a trăit mai bine cinstit și mai bogat decât cei de același rang. Stăpânul meu, rege, vă rog să mă angajați și pe mine în aceeași slujbă, căci am o navă numită *Blanche-Nef* [Nava Albă; *Candida Navis* în latină], echipată în cel mai bun mod și bine pregătită să ducă o suită regală.”

NOBILI DE SEAMĂ ȘI UN MĂCELAR

Conform relatărilor cronicarilor, căpitanul Thomas nu exagera. Simeon din Durham a scris că „nicio altă navă din toată flota nu părea mai bună”. William de Malmesbury a consemnat spusele marinărilor, că „era de cea mai bună construcție și fusese proaspăt echipată cu materiale noi”.

Văzând acestea, Henry i-a răspuns lui Thomas: „Îți primesc cererea, însă eu mi-am ales deja o navă pentru mine și nu o voi schimba. Dar ți-i încredințez pe fiii mei, William [Adelin] și [ilegitimul] Richard, pe care îi iubesc ca pe ochii din cap, alături de mulți nobili ai regelui meu”.

Thomas și marinarii săi s-au bucurat mult de acest răspuns. L-au întâmpinat pe prinț cu entuziasm și l-au rugat dacă poate să le dea de băut. William Adelin, tânăr de aproape 17 ani și probabil simțindu-se euforic din pricina reușitei din campanie (în urma căreia dobândise titlul de duce al Normandiei) a fost de acord. Po-

Naufragiul ilustrat într-un manuscris din 1321...

runci să fie aduse pentru marinari și pasageri 3 *muid* întregi de vin (aproximativ 825 l).

La primele ore ale serii, flota regală începu treptat să ridice ancora. Doar *Blanche-Nef* a rămas în urmă. Echipajul, alături de pasageri, încă petrecea pe mal cu vinul primit de la prinț. În total, nava trebuia să ducă 300 de oameni – 50 de marinari și 250 de nobili, clerici și oșteni de seamă. William de Malmesbury a scris că s-a suit la bord „aproape orice persoană de seamă de la Curte”, mulți dorind să îl distreze sau să își arate devotamentul față de prințul William Adelin. Cală de marfă fusese goliță ca să încapă pasagerii, vinul și trezoreria regelui.

La miezul nopții, îmbătați bine, membrii echipajului se hotărâră să ridice ancora. Câțiva pasageri, inclusiv nepotul regelui

(fiul surorii sale), Stephen de Blois, băuseră prea mult sau doreau să evite supraaglomerația de oameni amețiți, așa că nu s-au mai îmbarcat. Restul familiei regale însă – prințul William Adelin, fratele lui, Richard, și sora sa, o altă Matilda (ilegitimă) – s-a suit la bord, alături de majoritatea celorlalți nobili și clerici de seamă. Pe *Blanche-Nef* se strecurase și un om umil, Berold, un măcelar din Rouen, care s-a îmbarcat deoarece mulți dintre pasageri îi rămăseseră datori cu bani.

CEA MAI RAPIDĂ NAVĂ DIN FLOTĂ

Imediat, beția a început să își spună cuvântul. Echipajul i-a alungat râzând pe preoții care veniseră să binecuvânteze voiajul. Oștenii amețiți și înarmați s-au așezat pe băncile navei – cu toate că pe

... și într-altul din același secol, unde este reprezentat și regele Henry I jelind

William Adelín,
miniatură dintr-o cronică
din veacul al XIII-lea

acelea trebuia să stea vâslașii – și au refuzat să se dea jos de pe ele, ignorând chiar și ordinele prințului.

Căpitanul Thomas, băut la rândul său, îl rugă pe William Adelín să îi permită să se ia la întrecere cu nava regelui Henry. Încercător, se laudă că *Blanche-Nef* putea să întrecă toate celelalte nave din flotă, chiar dacă plecaseră mult mai târziu. Marinarii l-au susținut pe Thomas, insistând asupra calității navei și asupra propriilor abilități.

Nu știm dacă prințul a fost de acord sau nu, însă cert este că *Blanche-Nef* porni pe apă cu toată viteza. Vâslașii beți – chiar dacă nu puteau să stea jos și se îmbrânceau cu oștenii – dădeau din vâsle cu toată puterea. Cărmaciul amețit „pilotă nava aleatoriu”, conform cronicarului

Mora,
nava cărmuită
de tatăl lui Thomas,
Estienne,
care l-a purtat
pe William Cuceritorul
spre Anglia în 1066,
ilustrată în tapiseria
de la Bayeux

Orderic Vitalis, și pierdu repede cursul.

Deodată, nava se izbi în partea dreaptă de o stâncă. Două scânduri întregi au fost distruse în urma impactului, iar *Blanche-Nef* începu rapid să ia apă. Lovitura a fost atât de puternică, conform cronicarului Orderic Vitalis, încât cei aflați la fundul navei abia avuseseră timp să strige înainte să se înece. William de Malmesbury, dimpotrivă, a consemnat că echipajul a avut timp să încerce să împingă nava de pe stâncă cu ajutorul cârligelor, fără succes. În orice caz, *Blanche-Nef* începu să se scufunde.

La bord exista o singură barcă de salvare, pe care marinarii o pregătiră rapid ca să îl scape pe William Adelín. Tânărul a reușit să se suie la bord, iar ambarcațiunea pornește spre țărm. Însă la scurt timp, prințul auzi strigătele de ajutor ale surorii sale, Matilda. Ea îl imploră să o ajute și să nu o abandoneze „într-un mod atât de barbar”. Emoționat, William Adelín porunci marinarii să întoarcă barca să își salveze sora. Însă, când barca s-a apropiat de epavă, supraviețuitorii au încercat să se arunce pe

ea. În cele din urmă, copleșită de greutate, se scufundă.

Căpitanul Thomas sărise în mare când a început dezastrul. Și-a revenit imediat din beție și reuși să întrebe alți membri ai echipajului: „Ce s-a întâmplat cu fiul regelui?”. Când i s-a răspuns că prințul a murit, a declarat: „Atunci este o nenorocire să mai trăiesc”. A preferat să nu încerce să se salveze și să moară înecat, decât să aibă de-a face cu furia regelui.

Singurul supraviețuitor al dezastrului a fost cel mai sărac pasager, măcelarul Berold. S-a ținut toată noaptea de stâncă alături de un nobil pe nume Geoffrey. Cei doi au petrecut ore întregi rugându-se lui Dumnezeu și încurajându-se reciproc. Fiind o noapte foarte friguroasă însă, Geoffrey nu a mai avut tăria să se țină și, cu o ultimă rugăciune pentru tovarășul său, căzu în mare. Berold a supraviețuit deoarece purta fie o haină de blană (conform poetului Wace), fie una din piele de oaie (conform cronicarului Orderic Vitalis). Dimineața, a fost salvat de trei pescari și a relatat evenimentele din noaptea respectivă. A mai trăit sănătos încă 20 de ani.

PLÂNSUL NU ESTE O SCĂPARE

Restul flotei și regele Henry au ajuns cu bine în Southampton, Anglia. Neștiind ce s-a întâmplat, monarhul a ales să își aștepte fiul în castelul Clarendon, o reședință de vânătoare preferată a familiei regale. A trimis slujitori în toate porturile

din sudul Angliei, crezând că, poate, *Blanche-Nef* a acostat pur și simplu altundeva.

Nava a naufragiat aproape de țărmul Normandiei; în aceeași zi a fost găsită pe plajă trezoreria, purtată de valuri. Trupurile neînsuflețite nu au putut fi recuperate însă. Vestea s-a răspândit rapid între țăranii din regiune și a ajuns în cele din urmă la urechile contelui Theobald de Blois și Curții engleze. Nimeni nu dorea însă să îi dea de știre regelui. Theobald gândi un plan. A pus un băiat servitor să se arunce la picioarele lui Henry și să plângă în hohote. Tânărul, când avea să fie întrebat de rege de ce bocește, trebuia apoi să îi spună ce s-a întâmplat.

Regele se prăbuși imediat; cronicarii nu cad de acord dacă a leșinat sau nu. Wace, un poet de la Curte, a scris ulterior un roman din porunca regelui Henry al II-lea (1154 – 1189), în care amintește evenimentele la care a fost martor. A notat că șambelanul lui Henry I, William de Tancarville, a reușit să îl facă pe monarh să își revină din șoc, spunându-i în timp ce acesta ședea în pat: „Stăpâne, ridică-te! Mergi și mănâncă, nu mai întârzia! Ce ți-ai bucura vrăjmașii dacă ai mai jeli! S-ar bucura de suferința ta. Femeile ar trebui să jelească și să plângă, femeile ar trebui să își exprime supărarea, dar tu ar trebui să te îmbărbătezi și să ne poruncești. Cei morți și înecați nu o să trăiască pentru că sunt jeliți, iar un fiu nu își poate recupera tatăl, și nici tatăl fiul, dacă își arată doliul. Nu poți să scapi plângând. Ridică-te de îndată și mănâncă! Durerea e nemăsurată, pierderea enormă, dar o să regreti dacă arăți vreun semn [de suferință].”

Conform lui Wace, regele

Henry I, miniatură din 1255, din cronică de la Matthew Paris

urmă sfatul șambelanului, cină alături de Curtea sa și nu a arătat niciun semn de durere. Orderic Vitalis îl contrazice pe Wace, spunând că Henry și-a jeli fiul alături de nobili, însă Simeon de Durham îi dă dreptate. În orice caz, cronicarii cad de acord că, din acea zi, Henry nu a mai zâmbit niciodată. „Nicio altă navă nu a mai produs atâta amărăciune

Stephen de Blois, miniatură din veacul al XIII-lea

în Anglia”, a notat William de Malmesbury.

Sucesiunea la tron a devenit brusc nesigură. În anul următor, renunțând la jurământul său de castitate (asumat după moartea Matildei, soția sa, în 1118), Henry s-a recăsătorit, însă nu a mai reușit să aibă copii. Fiii ilegitiți rămași nu au fost acceptați de Curtea engleză. Printre candidații la tron se numărau nepoții săi, mai ales Stephen de Blois, care din pură întâmplare nu s-a suit pe *Blanche-Nef*, precum și diverși nobili apropiați ai monarhului.

În 1125, împăratul Heinrich al V-lea al Sfântului Imperiu Roman, căsătorit cu singurul copil legitim rămas al lui Henry, Matilda (cunoscută în istoriografie drept împărăteasa Matilda), a murit. Cuplul nu avusese urmași, iar, prin urmare, tânăra nu mai era binevenită în țara soțului. Matilda avea de ales între călugărie sau să se întoarcă în Anglia; Henry îi ceru să revină în 1126. Monarhul a numit-o pe ea moștenitoare iar, de Crăciun în 1126, când s-au adunat toți nobilii la Curte, le porunci să îi jure credință.

Era pentru prima dată când o femeie se afla în poziția de moștenitor al tronului Angliei, iar majoritatea nobililor s-au opus. La moartea lui Henry în 1135, a izbucnit un război civil de anvergură, cunoscut drept „Anarhia” în istoriografie, între împărăteasa Matilda alături de fiul ei (din a doua căsătorie), viitorul Henry al II-lea, și Stephen de Blois, încheiat după 18 ani printr-un compromis negociat de Biserică – rege a rămas Stephen de Blois, însă urmaș i-a fost desemnat Henry al II-lea. ■

În urmă cu câteva sute de ani nu existau marile companii de transporturi poștale, care asigură astăzi predarea în 24 de ore a unui colet, în cel mai îndepărtat colț al planetei. Dar și atunci oamenii aveau de trimis lucruri fragile, la distanțe mari. De exemplu, un tablou.

Roma, 12 ianuarie 1644

De îndată ce a fost cu putință, am făcut sul copia executată de Ciche și am împachetat-o împreună cu celelalte în lăzi. Am credea că pomenitele copii vă vor fi înmânate în stare bună. Cu toate acestea, atunci când le veți primi, porunciți ca fiecare să fie întinsă pe sașiu și să se spălate cu un burete limpezit în apă, apoi ștersă imediat cu o cârpă albă și curată, care să nu fi fost întrebuințată prea mult. După ce se vor fi uscat, copiile trebuie date cu verniu de către cineva care se pricepe la asta. Dacă din întâmplare hârtia se va fi lipit în vreun loc, luând puțină zeamă de portocală se va freca locul cu băgare de seamă până când hârtia se va desprinde. [...]

Roma, 4 februarie 1646

[...] Când îl veți primi, veți lua cunoștință de grija pe care am avut-o să nu sufere stricăciuni din pricina călătoriei. Să nu vă mirați dacă veți descoperi din

Tabloul „Botezul”, pictat în 1647

Pictorul Nicolas Poussin

întâmplare vreun fir de mușceai, deoarece nu a fost vernisat decât cu albuș de ou, pe care urmează să-l scoateți cu un burete muiat în apă. Tabloul trebuie apoi acoperit cu un verniu delicat și plăcut. Doar știți și singur câte trebuie făcute pentru a da strălucire unui tablou. [...]

Roma, 24 martie 1647

Dacă ați fost tulburat de vestea că poștașul căruia i-am încredințat tabloul domniei voastre „Botezul” a fost ucis între Torino și Suza, în timp ce se întorcea de la Roma către Lyon, la rândul-mi am avut și eu partea mea de spaimă atunci când știrea mi-a fost dată de către curierul ce venea de la Lyon către Roma. Însă când am stat de vorbă cu el și m-a asigurat că valiza răposatului nu a fost atinsă și, fiindcă lădița cu tabloul se afla închisă înăuntru, sufletul mi s-a înseninat oarecum la auzul acestei vești bune și m-am mai liniștit. Și atunci când domnul Label, cel la care îndrumasem poștașul, mi-a scris că a primit lădița cu pricina și că urma, a doua zi, să vi-o trimită la Paris, mi s-a ridicat o piatră de pe inimă. Iar acum, când a sosit neatinsă în mâinile Domniei Voastre, sunt în culmea bucuriei.

(Nicolas Poussin, *Scrisori*, Editura Meridiane, București, 1976)

ATLEȚII DIN SARDINIA

În 1974, țăranii din Sardinia au descoperit un număr de statui masive de piatră, impresionante prin dimensiuni și lipsa de expresie a chipurilor. Cercetări din primăvara anului trecut au dezvăluit o întreagă necropolă antică și mai multe statui, în total 16, multe incomplete, inclusiv mai multe torsuri masive.

Inițial, arheologii au considerat că sunt artefacte ale civilizației cartagineze, care a controlat Sardinia din jurul anului 500 î.H. Conform ultimelor analize, se pare însă că au aparținut populației nuragice, care a locuit pe insulă între 1800 – 700 î.H., cunoscută pentru structurile în formă de stup.

Poreclite „giganții din Mont'e Prama”, statuile reprezintă în mare majoritate tineri boxeri, arcași și războinici. Arheologii nu sunt siguri însă care era rolul lor. Unii consideră că ar reprezenta chipurile strămoșilor care veghează asupra necropolei, alții că ar fi câțiva indivizi de seamă. Nu se cunoaște nici de ce au fost distruse.

SOLDAȚI BRITANICI MORȚI ÎN OLANDA

În noiembrie 2020, arheologii au găsit rămășițele a 82 de soldați britanici îngropați în Vianen, Olanda, în afara vechiului zid al cetății, într-o groapă comună. Este vorba despre participanți la campania din 1794 – 1795 împotriva Franței revoluționare. În afară de patru, toți proveneau din sudul Angliei. Vârsta medie era de 26 de ani, însă printre morți se numără și câțiva adolescenți.

Inițial, cercetătorii au crezut că soldații au pierit în luptă. În urma ultimelor cercetări a rezultat că marea majoritate aveau răni care s-au vindecat, însă sufereau de infecții. Arheologii sunt de părere că soldații, răniți în luptă, au fost tratați la Vianen, însă, din pricina condițiilor sanitare precare, s-au îmbolnăvit în spital și au murit.

CONFLICTELE CLANURILOR SCOȚIENE

Un proiect de cercetare, „Lost Inverlael” (Inverlael-ul pierdut), coordonat de Muzeul din Ullapool, își propune să cerceteze ruinele a două așezări scoțiene, evacuate în veacul al XIX-lea. Situl este fosta locuință a clanului Munro, care a stăpânit regiunea între 1370 – 1629. Conducătorul de astăzi al clanului, Hector Munro, participant la proiectul de cercetare, a analizat și transliterat arhiva familiei.

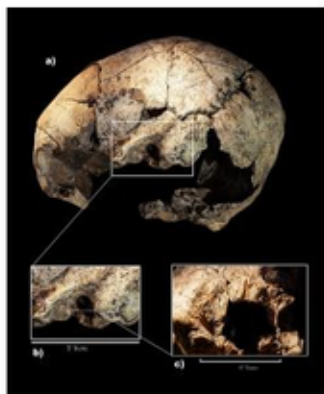
Documentele dezvăluie detalii ale conflictului dintre clanurile Munro și Mackenzie. În 1571,

Echipa de cercetători de la Muzeul din Ullapool

aflându-se în război de trei – patru ani, cele două clanuri au fost chemate la judecată să se justifice. Astfel a fost alcătuit un document masiv, ce detaliază vinile atribuite. Ambele părți au fost acuzate de omoruri și măceluri, iar clanul Mackenzie ar fi furat 30 t de grâne de la Munro și le-ar fi vandalizat moara. În ziua de astăzi, istoricul Duncan Mackenzie, de asemenea participant la proiect, a apreciat eforturile lui Hector Munro, spunând că a reușit să facă lizibil „talmeș-balmeșul medieval”.

PRIMELE OPERAȚII ORL

Arheologii spanioli care cercetau mormintele neolitice din Reinoso, provincia Burgos, au descoperit craniul unei doamne în vârstă, ce prezintă urmele unor intervenții chirurgicale la urechi. A fost găsit în cadrul unui complex funerar masiv, cu o singură încăpere, poreclit Dolmenul din El Pendón, alături de rămășițele altor 100 de indivizi de acum 5.300 de ani.

Se pare că doamna suferea de dureri în zona urechilor, iar chirurgul preistoric i-a făcut două mastoidectomii – perforări în apropierea oaselor mastoidale –, realizate într-un mod asemănător cu operațiile moderne. Pe baza modului în care s-a vindecat osul, arheologii au ajuns la concluzia că doamna a supraviețuit intervențiilor. În apropiere, a fost descoperită o lamă

de silex, care se pare că a fost reîncălzită în repetate rânduri la temperaturi de 300 – 350 de grade, probabil pentru a cauteriza rănilor de la operații.

CASTELUL JAPONEZ PIERDUT ȘI REGĂSIT

În 1594, Toyotomi Hideyoshi, regentul Japoniei, a ordonat construcția unui castel de piatră, Shigetsu-Fushimi, încheiată în 1596. În același an însă, s-a prăbușit din pricina unui cutremur, căpătând astfel porecla „castelul presupus”. A fost reconstruit apoi pe un munte din apropiere, însă și această clădire a fost distrusă, incendiată în urma unui asediu în anul 1600. Din nou a fost reclădit, fiind apoi distrus în 1623, din pricina unui decret conform căruia putea să existe doar un singur castel în fiecare provincie.

Până recent, nu s-au găsit urme arheologice ale primului castel, fiind amintit doar în documente care nu menționau locația exactă. În 2009 însă, a fost descoperit un zid de piatră, iar în 2015 țigle ornamentate. Arheologii consideră că aici ar fi fost castelul datorită rezultatelor cercetărilor din 2021, când au fost găsite mai multe artefacte ce indică faptul că ruinele au fost reședința unui nobil.

CANOE ANTICĂ MAIAȘĂ

Arheologii mexicani au descoperit o canoe maiiașă de lemn aproape intactă în apropierea ruinelor orașului Chichen Itza. A fost datată în jurul anilor 830 – 950 d.H., spre finalul epocii de aur a acestei civilizații. Cercetătorii sunt de părere că era probabil folosită pentru a depune ofrande. În apropiere au fost găsite și obiecte de ceramică, un cuțit ritual și mai multe picturi murale ce reprezentau mâini. ■

ROMÂNII DIN MAREA BRITANIE

Continuăm cu partea a doua și ultima a scrisorii pe care i-o adresa, la 4 – 5 iulie 1942, V.V. Tilea (Magazin istoric, 2 – 6/2000) lui D.F. Howard, diplomat britanic, șeful Departamentului Sudic din Foreign Office între 1941 și 1945. Publicarea documentului, aflat în colecțiile Arhivelor Hoover Institution on War, Revolution and Peace, este posibilă grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Ceea ce nu înseamnă că, dacă Biroul Românesc va considera potrivit să întreprindă anumite activități politice în această calitate, nu îi voi acorda, și fără să mă înscriu ca membru, întregul meu ajutor și sfat ori de câte ori mi-o vor cere.

Dar în privința unui asemenea posibil B[irou] R[omânesc] politic, condus de un L[iaison] O[fficer] britanic, nu pot decât să repet convingerea mea că nu este cea mai potrivită cale pentru a obține rezultate în România. Oricare organism – fie el și un Comitet R[omânesc], asistat de un L[iaison] O[fficer] – ar obține, cu siguranță, mai mult.

Nu voi reitiera opiniile mele, pe care le cunoști prea bine. Îți voi atrage doar atenția asupra articolului publicat în *Bund* de corespondentul de la Budapesta.

„Existența lui Free Committee la Londra a arătat că națiunile ca atare erau recunoscute în Marea Britanie și America, dar acum sunt părăsite. Un asemenea lucru poate fi avantajos doar pentru ruși, care pot găsi o întrebuințare ulterioară chiar și pentru asemenea comitete. Abandonarea acestor comitete a avut practic efectul să facă toate categoriile din Ungaria să realizeze, cu și mai mare claritate, că destinul Ungariei este iremediabil legat cu cel al luptei Axei contra bolșevismului.

Aceleași explicații și aceeași propagandă pot fi și probabil sunt utilizate și în România.

Și este păcat, atunci când știm că reprezentanții U.R.S.S. la Londra au spus, chiar și românilor, că ei nu au nimic contra unui Comitet Românesc care să funcționeze la Londra, mai mult, că îl vor saluta. Mai ales când cineva știe – și

Viorel V. Tilea, în costumul de diplomat,
înainte de depunerea scrisorilor de acreditare
ca ministru al României la Londra (1939 – 1940)

cu știu – că cehoslovacii, polonezii, iugoslavii au exprimat, toți, în mod oficial interesul lor pentru existența unui asemenea Comitet Românesc aici.

Am încă încredere că timpul va arăta că punctul de vedere al aliaților noștri din Europa Centrală este cel adevărat.

Cu sinceritate, al tău,

V.V. T.[ileia]

LA VÂNĂTOARE PRIN MITOLOGIE

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												

ORIZONTAL: 1) Epitet atribuit zeului Apollo, provenit de la un oraș din Focida, divinitate care, la câteva zile de la naștere, a vânat șarpele Phyton, care o hăituia pe mama sa, Leto, din ordinul Herei – Temerar zburător legendar, pierit după ce s-a apropiat prea mult de Soare. 2) Fiica lui Iasius, care a învățat să vâneze în sălbăticie, singura femeie participantă la vânătoarea mistrețului calidonian și prima persoană care a rănit animalul cu o săgeată – Cosită de fetiță! 3) Unul dintre fiii pământeni ai lui Zeus, ce l-a rugat pe Heracles să vâneze Minotaurul, născut din dragostea nefirească dintre soția sa și un taur – Sângerosul zeu roman al războiului, uneori înfățișat drept un vânător însoțit de un dulău și un cerb. 4) Fes! – Cea mai frumoasă dintre pământene, răpită de Paris, care, conform autorului roman Sextus Propertius, adesea mergea la vânătoare în copilărie cu frații ei. 5) Frumosul tânăr iubit de Afrodita, ucis de un mistreț la o vânătoare, trimis,

conform unor legende, de Ares – Râu din vestul Europei. 6) Zeița vânătoriei la greci, sora geamănă a lui Apollo, care adesea vâna prin pădurile Greciei alături de câteva zeci de nimfe – Culme din nordul Italiei. 7) Rele! – Vânător care a văzut-o pe zeița vânătoriei în timp ce ea se îmbăia, care l-a transformat în cerb drept pedeapsă, acesta murind ucis de proprii dulăi. 8) Unul dintre argonauți, rege din Iolcos, participant la vânătoarea mistrețului calidonian – Specie de crustaceu decapod din mările calde – Culte! 9) Constelație creată de Zeus, divinitatea transformând-o astfel pe nimfa Callisto, iubita sa, în momentul când aceasta era pe cale să își vâneze din greșală fiul prefăcut în urs de Hera (Major) – Siglă pentru „European Association for Osseointegration” – Divinitatea medicinei în mitologia amerindienilor carib. 10) Animal din pădure, cunoscut în mitologie pentru vâzul său supranatural, în care a fost transformat regele Lyncus de zeița Demeter – Denumire purtată de Semele, iubită a lui Zeus și mamă a lui Dionis. 11) Monstruoase păsări ce se hrăneau cu carne de om, vâdate de Heracles cu săgeți otrăvite. 12) Fiul divinității romane a războiului, care a vânat un mistreț enorm trimis de Ceres și și-a ucis unchiul, frații mamei, când aceștia au încercat să i-l fure – Membru a unei cete de vânători.

VERTICAL: 1) Erou din mitologia greacă ce putea să prevadă viitorul, participant la vânătoarea mistrețului calidonian, unul dintre cei șapte campioni care au încercat să cucerească Teba, când a și murit ucis de Zeus – Cusme! 2) Fiul regelui Croesus, ucis din greșală la vânătoare de către Adrast – A încorpora în armată. 3) Mare dregător la Curtea Țării Românești – Unul dintre titani, osândit de Zeus să poarte veșnic Cerul în spinare – Noroi. 4) Doi giganti, fii ai lui Poseidon, ce doreau să îi sfideze pe zei, însă au sfârșit uciși de divinitatea vânătoriei, care s-a prefăcut în căprioară, a sărit între ei, iar cei doi și-au aruncat suljele, nimerindu-se unul pe altul – Plevuști (ihtologie). 5) Siglă pentru „Essential Air Service” – Zăpadă – Cap în Africa! 6) Unu – Nedrept – Unul dintre fiii regelui Priam, care s-a aruncat în mare de amărăciune după moartea iubitei sale, însă a fost transformat în cormoran de zeița Tetis. 7) Siglă pentru „Société de transport de Montréal” – Aceștia – Leu! 8) Siglă pentru „European Association of Endoscopic Surgery” – Neobișnuit. 9) Curele! – Specie de șarpe din America Centrală și de Sud, ce vânează sugrumându-și prada – Una dintre nimfele ce l-a hrănit pe Zeus când era copil. 10) Munte din Boeotia unde Heracles a ucis un leu feros după o vânătoare de 50 de zile – Creator de stihuri. 11) A diminua – Fiul lui Apollo cu Psamate, fiica regelui Crotopus din Argos, crescut de păstori, însă ajuns devorat de câinii acestora. 12) Cură! – Iscusit vânător, instruit în acest sens de mătușa sa, divinitatea vânătoriei, și de mama sa, prințesa Cyrene, descoperitorul apiculturii și zeitatea acestei ocupații.

Dicționar: RUR, BOAI, IXA, PIA, BOA.

Laurian BUTURE

DIALOG CU CITITORII

URĂRI DE LA CITITORI

Participant la concursul consacrat celor 55 de ani de apariție a revistei, domnul IOAN TIMOFTE, din Iași, ne-a scris: La ceas aniversar, vă doresc mii de visuri îndeplinite, mii de ediții, sute de mii de cititori. Fie ca obiectivitatea, echilibrul și creativitatea să vă fie mereu prieteni, fie ca timpurile să vă fie prietnice, iar cititorii dornici de adevăr.

Să vă mișcați ca și până acum pe teritoriul decenței, al discursului de calitate și să rămâneți ghidați de principii jurnalistice înalte!

Cu prețuire pentru ceea ce timp de 55 de ani ați demonstrat, un rotund La mulți ani! cu sănătate, bucurii, împliniri și armonie sufletească întregii echipe *Magazin istoric*.

Domnul VASILE ALEXANDRU, din Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud: La cum-păna dintre ani, gândurile mele

se îndreaptă către dumneavoastră. Să aveți un Crăciun fericit, iar noul an 2023 să vă aducă sănătate și împliniri.

Deschideți larg paginile revistei, scrisul frumos și sincer, vorba bună și gândul curat să fie cel mai de preț cadou pentru cititori și pentru cei dragi! Fie ca iubirea, înțelepciunea, încrederea și generozitatea să vă călăuzască în noul an!

PLANURILE LUI NAPOLEON

Doamna ELENA STOICA, din Iași, ne adresează următoarea întrebare: Am citit cu mare interes articolul lui Mihail Walter Teutsch din numărul din noiembrie 2022 al revistei, despre nașterea epigrafiei egiptene. Aș avea totuși o nelămurire. Textul spune că Napoleon se gândea la posibilitatea construcției unui canal care să lege Mediterana de Marea Roșie. De ce l-ar fi interesat acest aspect?

Francezii au dorit să folosească poziția strategică a Egiptului pentru a ataca rutele comerciale ale britanicilor. În primul rând, îi interesa să contracareze prezența acestora din India și din Oceanul Indian. Pe termen lung, Napoleon visa ca expediția sa să ajungă pe subcontinentul indian, unde ar fi putut face joncțiunea cu Tipu Sultan, conducătorul sultanatului Mysore, aliat francez și un vrăjmaș îndârjit al britanicilor.

Acesta a fost argumentul principal al generalului când a propus expediția înaintea Directoratului. Inițial, se prefigura crearea unui „port dublu” ce ar fi legat Marea Roșie de Marea Mediterană. Deși expediția se preconiza a fi extraordinar de costisitoare, Directoratul a fost de acord și deoarece, astfel, l-ar fi îndepărtat pe ambițiosul Napoleon de centrul de putere de la Paris.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei *Magazin istoric* prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755 290 606 și 021 312 68 77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) D. Bolintineanu Politics and morality ● D. Deletant A document penned by Iuliu Maniu, analysing the shifts of Interwar international politics (II) ● C. Nițulescu The former deputy editor-in-chief of Magazin istoric in the Securitate's files ● V. Bilevsky An invitation to the Romanian Academy Library: how we recovered the archive of writer Paul Anghel ● Szabó C. Public archaeology in Romania ● C. Marinescu The Icon of the Virgin Mary at the Nămăești Monastery, Argeș county ● R. Moței, C.-M. Vintilă Stories of Bucharest: The Saint Nicolae-Udricani Church and its archaeological site ● M. Gherman Ciordaș The terror regime the Hungarian authorities imposed in Bihor County following the Great Union of 1918 ● G. Filitti Letters from former days: the grievances of a monk from Mount Athos ● N. Tătăranu, A. Spănu Recollections from the Stalingrad front (IV) ● R. Hoinaru The National Liberal Party and the 1922 elections in Ialomița county ● C. Chelcu The judicial organization in Moldavia in the latter half of the 18th century ● N. Macovei The failure of the Olciț enterprise ● P. Otu Unedited letters between Ion I.C. Brătianu – Dumitru Iliescu (II) ● M. Vasileanu The plane crash in which Sandu Tudor, a member of the Burning Bush, was involved ● V.-R. Prodescu Ada-Kaleh and its Eastern delicacies ● In Romania, 100 years ago ● G. Roșu Once upon a time, there was: the waist belt ● Romanian Documents at Hoover Institution (CCII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Д. Болинтиняну Политика и нравственность ● Д. Делегант Документ, написанный Юлиу Маниу, анализ эволюции межвоенной международной политики (II) ● К. Ницулеску Бывший заместитель главного редактора журнала «Магазин истории» в личных делах Секуритате ● В. Билевски Приглашение в Библиотеку Академии: как я получил потерянный архив писателя Паула Ангела ● Чаба С. Общественная археология в Румынии ● К. Маринеску Икона Божией Матери в монастыре Нэмэешти, Арджеш ● Р. Моцей, К.-М. Винтилэ Истории Бухареста: Церковь Св. Николае-Удрикань и её археологические раскопки ● М. Герман Чордаш Террор венгерских властей в уезде Бихоре после Великого Объединения 1918 г. ● Дж. Филиитти Когда-то люди посылали письма друг другу: жалобы монаха Афонского Монастыря ● Н. Тэтэрану, А. Спыну Воспоминания со сталинградского фронта (IV) ● Р. Хойнару Национал-Либеральная Партия и выборы 1922 г. в уезде Яломица ● К. Келку Судебная система в Молдове во второй половине 18 в. ● Н. Маковей Провал автомобилей марки «Olciț» ● П. Оту Неизданная переписка Ион И.К. Брэтиану – Думитру Илиеску (II) ● М. Василянэ Авиационный несчастный случай Санду Тудора, члена Неопалимой Купины ● В.-Р. Продеску Остров Ада-Калэ и его восточные деликатесы ● В Румынии 100 лет тому назад ● Дж. Рошу Жили-были: пояс ● Румынские документы в Гуверском Институте (CCII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

magazin istoric

5 948384 040081

23002